

NSVL KOHTUMINISTEERIUMI
ÜLELIIDULINE JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

PROF. A. F. KLEINMAN

TSIVIIL- PROTSESS

ÕPIK JURIIDILISTELE
KOOLIDELE JA KURSUSTELE

RR

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1946

2/12057

TSIVIILPROTSESS

NSVL KOHTUMINISTEERIUMI
ÜLELIIDULINE JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

Prof. A. F. Kleinman

TSIVIILPROTSESS

ÕPIK JURIIDILISTELE KOOLIDELE
JA KURSUSTELE

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1946

NSVL Kohtuministeeriumi Õppeasutiste Valitsuse poolt
lubatud tarvitada õpperaamatuna juriidilistes koolides

12057

A=160922

I peatükk

AINE JA SÜSTEEM

Nõukogude sotsialistlik tsiviilprotsess on nõukogude sotsialistliku kohtuõiguse — sotsialistlikku õigusemõistmist ja NSV Liidus õigusemõistmist teostavate organite struktuuri ning tegevust käsitleva teaduse haru.

Nõukogude õigusemõistmise kui ühe tähtsama riikliku funktsiooni teostamine seisneb kriminaal- ja tsiviilasjade arutamises ning otsustamises nõukogude seaduste alusel.

Kohtuõigusteadeus omab kolm põhiharu: a) kohtukorraldus, b) kriminaalprotsess, c) tsiviilprotsess; kohtuõigusteadeuse neljanda, protsessiga tihedalt seoses oleva haru moodustab kriminalistika.

Kõik loetletud distsipliinid on tihedalt üksteisega seotud: kohtukorraldus on teadus kohtu, prokuratuuri ja advokatuuri organisatsioonist ning struktuurist; kriminaalprotsess — teadus kohtu, uurimisorganite ja prokuratuuri tegevusest kriminaalasjade uurimise ja otsustamise ning seaduses ettenähtud karistumäära kohaldamise alal kodumaareetjatele, kahjuritele, sotsialistliku omandi riisujatele ning teistele rahvavaenlastele, samuti varastele, huligaanidele ning muudele kurjategijaile; kriminalistika on teadus tõendite uurimisest, kuriteo juurdlemise meetodikast; tsiviilprotsess on teadus kohtu tegevusest tsiviilasjade arutamise ja otsustamise ning otsuste täitmise alal.

Kõigile neile teaduslikele distsipliinidele on ühine see, et need kõik väljendavad ühtesid ja samasid ühiskondlikke suhteid, mis seotud õigusemõistmise teostamisega sotsialistlikus riigis.

Eriti tihe side on tsiviil- ja kriminaalprotsessi vahel, kuna sotsialistliku õigusemõistmise ülesanded nii kriminaal- kui ka tsiviilasjade alal ühtuvad (NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 2), mistõttu nii ühe kui teise protsessi põhiprintsiibid ja mõningad instituudid oma põhijoontes peaaegu ei erine üksteisest (näiteks tõendid, kohtuistung, kohtuotsus, edasikaebamine, otsuse uuesti läbivaatamine järelevälvekorras, asjade uuesti läbivaatamine uute olude ilmsikstulekul jne.).

Selle kõrval on kriminaal- ja tsiviilprotsessi vahel siiski erinevusi, tingitud kohtuliku arutamise objektide erinevusest kummagi juures: protsessiõigus on lahutamatus seoses materiaalõiguse vastava haruga. Kui kriminaalprotsessi korras vaadatakse läbi kriminaalasju, siis kriminaalõiguse erisused väljenduvad kriminaalprotsessi erisustes. Kuivõrd kriminaalprotsessis on uurimise ja otsustamise esemeks kriminaalselt karistatavad teod, mis on tõsiseks ohuks sotsialistlikule ühiskonnale, sõltub kriminaalasja algatamine ja lõpetamine riigivõimu organeist ning selliste asjade uurimise ja otsustamise juures on teatud juhtudel vajalik säärase abinõude rakendamine nagu läbiotsimine ja äravõtmine ning samuti tõkkeabinõud kuni süüaluse vahi all pidamiseni jt.

Tsiviilprotsessi alal on säärase abinõud liigsed. Siin on kohtuliku arutamise objektiks tsiviilõiguslikud suhted, vaidlused tsiviilõiguse kohta, mis üldreeglina algatatakse ning lõpetatakse huvitatud poolte initsiatiivil.

Moodustades nõukogude õiguse süsteemi osa on tsiviilprotsess lahutamatu seotud nõukogude tsiviilõigusega.

Materiaal- ja protsessuaalõiguse ühtsusest kirjutab Karl Marx artiklis „Vaidlused seaduseelnõu üle puude varguse kohta“ järgmist: „Protsess ja õigus on niisama tihedalt teineteisega seotud, nagu näiteks taimede ja loomade vormid on seotud loomade liha ning verega. Üks mõte peab hingestama protsessi ja seadusi, sest protsess on ainult seaduse elu vorm, järelikult tema sisemise elu väljendus.“¹

Tihe seos tsiviilõiguse ja tsiviilprotsessi vahel väljendub selles, et nii tsiviilõigus kui ka tsiviilprotsess on rajatud samadele alustele.

Tsiviilõigus on sotsialistliku õiguse selline ala, milles õigussubjektil on antud võimalus oma õiguste kasutamiseks (tehingute ja lepingute sõlmimine, isikliku omandi, autori- ja leiutajaõiguste kasutamine jne.). Sama avarad võimalused protsessuaalõiguste kasutamiseks (asja algatada, asja lõpetada, asja lõpetada leppega jne.) on antud pooltele ka tsiviilprotsessis.

Tsiviilõigus määrab tsiviilõiguslikud suhted kodanike vahel, ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vahel ning viimaste suhted kodanikega; vastavad juriidilised normid annavad neile õigusi ja panevad neile kohustusi. Kui pooled teostavad tähendatud õigusi ja kohustusi vabatahtlikult, siis ei teki vajadust kohtu poole pöördumiseks tsiviilõiguse kaitseks. Juhul aga, kui poolte vahel tekib vaidlus tsiviilõiguse kohta, kui toimub tsiviilõiguse rikkumine ning rikkuja

---

¹ Marx ja Engels, Teosed, I köide, lk. 258.

keeldub oma kohustusi rikkumisest kannatanu suhtes vabatahtlikult täitmast, — siis saabub vajadus tsiviilõiguse kohtulikuks kaitsmiseks ning kohustatud isikute sundimiseks oma kohustusi täitma.

Oma ajaloolises teoses „Riik ja revolutsioon“ kirjutas Lenin: „...õigus ilma aparaadita, mis on suuteline sundima õigusnorme täitma, ei ole midagi“.¹

Sellist sundust tsiviilõigussuhete alal teostab just kohus tsiviilprotsessi reeglite põhjal.

Suur stalinlik konstitutsioon määras sotsialistliku õigusemõistmise põhiprintsiibid ning kohtukorralduse ja kohtupidamise konstitutsioonilised alused. Muutes nõukogude protsessi põhialused konstitutsioonilisteks printsiipideks, rõhutab NSV Liidu põhiseadus sotsialistliku õigusemõistmise ja sotsialistliku protsessi määratu suurt tähtsust sotsialistliku riigi ja nõukogude kodanike huvide kaitse vahendina.

Aruandes partei XVIII kongressil ÜK(b)P Keskkomitee töö kohta kõneles sm. Stalin kahest peafaasist, mis meie sotsialistlik riik on läbi käinud oma arengus alates Oktoobrirevolutsioonist: esimene faas on ajajärk Oktoobrirevolutsioonist kuni ekspluateerivate klasside likvideerimiseni ning teine faas — ajajärk linna ja maa kapitalistlike elementide likvideerimisest kuni sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võiduni ja uue konstitutsiooni vastuvõtmiseni. Märkides iga faasi põhiliste ülesannete muutumist, näitas sm. Stalin ära meie nõukogude riigi funktsioonide muutumist teises faasis: „Langes ära — suri välja sõjalise mahasurumise funktsioon siseriigis, sest ekspluateerimine on hävitatud, ei ole enam ekspluataatoreid ning ei ole kedagi maha suruda. Mahasurumise funktsiooni asemele tekkis riigil sotsialistliku omandi kaitsmise funktsioon rahva vara varaste ja riisujate vastu. Säilis täielikult maa sõjalise kaitse funktsioon kallaletungi vastu väljastpoolt, järelikult säilis ka Punaarmee, Sõjamerelaevastik, samuti kui karistusorganid ja luure, mis vajalikud spioonide, mõrvarite, kahjurite kinnipüüdmiseks ning karistamiseks, kes saadetud meie maale välismaa luure poolt. Säilis ning leidis täieliku arengu riigiorganite majanduslik-organisatoorse ja kultuurilis-kasvatusliku töö funktsioon.“²

Vastavalt neile sotsialistliku riigi funktsioonidele omandab määratu suure tähtsuse kohtu tegevus, mis on suunatud NSV Liidu ühiskondliku ja riikliku korra, sotsialistliku majandussüsteemi ning sotsialist-

¹ Lenin, Teosed, XX köide, lk. 438.

² Stalin, Aruanne partei XVIII kongressil ÜK(b)P Keskkomitee töö kohta, Riiklik Poliitiline Kirjastus, 1939. a., lk. 57.

liku omandi, kodanike poliitiliste, isiklike ja varaliste õiguste, riiklike asutiste ja ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide õiguste ning huvide kaitseks, sotsialistliku distsipliini kasvatamiseks ning nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumata täitmise kindlustamiseks.¹

Nõukogude kohus erineb põhjalikult kapitalistlike riikide kohtust. Samal ajal kui kapitalistlike riikide kohus on töötava rahva enamiku orjastamise organiks ekspluateerijate vähemiku huvides, on nõukogude kohus kogu rahva huvide kaitse organiks.

Ekspluataatorlike ühiskondade kohtu ning protsessi klassiloomus ja ülesanded on hoopis teised. Orjanduslikes, feodaalseis, kodanlikes riikides kaitsevad kohus ja protsess ekspluateeriva vähemiku klassihuviseid ekspluateeritavate töötajate enamiku vastu. Ekspluataatorliku riigi aluseks on eraomand, kuna viimane moodustab töötajate laiade masside ekspluateerimise allika, ekspluateerijate jultunud rikastumise allika tööliste ning kehviktalupoegade rõhumise ja vaesumise arvel. Tsiivilõigus ja tsiivilõiguslikud suhted on seal ekspluateerimissuheteks, poliitilise ja majandusliku ebavõrdsuse väljenduseks.

Kodanlik seaduslikkus kapitalistlikes maades kaitseb vähemiku — ekspluateerijate huviseid, mis suunatud töötajate laiade masside vastu.

Vastandina sellele teenib nõukogude seaduslikkus NSV Liidus rahvast, seisab valvel sotsialismi eest, nõukogude riigi eest, kaitseb kodanike õigusi ning seaduslikke huviseid, sest seaduste täitmine tagab sotsialistliku distsipliini, sotsialistliku kultuuri kasvatamist, kindlustab sotsialistliku riigi tugevdamist ning järkjärgulist üleminekut kõrgemale faasile — kommunismile.

Lähtudes loetletud nõukogude õigusmõistmise ülesannetest võime anda järgmise nõukogude tsiivilprotsessi definitsiooni:

Nõukogude tsiivilprotsess on nõukogude seadustega määratud nõukogude rahvale kasulik ja kohane ning sotsialistliku ülesehituse lõpuleviimise ning järkjärgulise kommunismile ülemineku ülesandele vastav kohtu tegevuse kord tsiivilasjade otsustamisel ning kohtuotsuste ja -määruste täitmisel.

Õigusmõistmise teostamine NSV Liidus toimub korras, mis määratud Konstitutsioonile rajatud protsessuaalseadusandlusega.

Nõukogude tsiivilprotsess on tsiivilasjade arutamise ja otsustamise kord, mille hulka kuuluvad hagid vara kohta, hagid seoses töö-

---

¹ Vt. NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus 16. augustist 1938. a., § 2, 3.

seaduste rikkumisega, alimentide hagid, pärandihagid ja rida teisi seadusega kohtu kompetentsi antud asju. Tsviilprotsessi valdkonda ei kuulu mitte üksnes nende asjade arutamine ja otsustamine, vaid ka neis asjus kohtu poolt tehtud otsuste, ning määruste täitmine. Tsviilprotsessi valdkonda kuulub samuti prokuratuuri ja teiste riiklike ning ühiskondlike asutiste ja organisatsioonide osavõtu kord tsviilprotsessist, kodanike osavõtu kord ning nende õigused ja kohustused (protsessuaalsuhted kodanike, ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide ja kohtu vahel, printsiibid, millele rajatud protsess jms.).

Sellest nähtub, kui võrd suur on tsviilprotsessiteaduse tähtsus, kui võrd suurt osa etendavad protsessuaalseadusandlus, protsessuaalnormid, eriti nõukogude kohtu kasvava osatähtsuse seisukohalt ühe tähtsaima vahendina sotsialistliku seaduslikkuse teostamiseks, riigi huvide ning kodanike poliitiliste, töö-, eluaseme ja teiste isiklike ning varaliste õiguste alalhoiduks ja kaitsmiseks.

Viimaseil aastail on nõukogude kohtu alluvus laienenud, rida administratiivasju on antud kohtute lahendamada.

ÜK(b)P XVIII kongressi otsused, pannes kõigile riigiorganitele põhilise ülesandena antud etapil riigi ja kodanike huvide kaitse riigi majanduslik-organisatoorse ning kultuurilis-kasvatustliku töö alal, osutavad erakordsele tähtsusele, mis on praegu kohtu poliitiliskasvatustlikul tööil töötajate kommunistlikus kasvatamises ning kapitalismi jäänuste võitmisel inimeste — kommunismi ülesehitajate — teadvuses.

Tsviilprotsess peab püstitama õige ning kõige otstarbekama kohtu ja teiste protsessiosaliste tegevuse korra, mis tagab nende protsessuaalõiguste ning -kohustuste täitmist. Seega on protsessil poliitiline ning õiguslik iseloom. Väikseim protsessuaalnormide rikkumine toob kaasa tõsiseid tagajärgi, ohu, et rikutakse poolte tagatud põhilisi protsessuaalõigusi ning tehakse ebaseaduslik ja põhjendamatu otsus, millega õonestatakse nõukogude kohtu autoriteeti ning lugupidamist seaduse vastu.

Rahvavaenlased — trotskistlik-buhhaarinlikud reetjad — püüdsid kujutada õigust organisatsioonilis-tehniliste eeskirjadena, protsessi aga tehnikana. Selliste marksismi-leninismi kontrrevolutsiooniliste moonutuste tagajärjena ilmnis praktikas sageli hoolimatus protsessuaalnormide suhtes ning vulgariseerimine tsviiliasjade arutamise ja otsustamise alal kohtu poolt.

Kahjulike „teooriate“ purustamisega tugevnes lugupidamine seaduse ja protsessuaalnormide vastu. Protsessuaalseadused on tööliste ja talupoegade sotsialistlikus riigis kohuslikud kõigile kohtuile, prot-

sessuaalsed printsiibid on tõstetud konstitutsiooniliste printsiipide tasemeni. Stalinliku konstitutsiooni IX peatükk proklameerib viimaseid nõukogude õigustumõistmise kõikumatu aluseina.

Nõukogude tsiviilprotsessuaal-seadusandlus muutub liidu seadusandluse esemeks, seisab eel NSV Liidu Tsiviilprotsessi koodeksi väljatöötamine.¹

Eeltoodu määrab nõukogude tsiviilprotsessiteaduse sisu, mahu ja süsteemi. Selle distsipliini tundmaõppimine algab nõukogude protsessi arengu ajalooa — alates dekreedist kohtute kohta nr. 1 (1917) kuni NSV Liidu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduseni.

Sellele järgneb teema „Nõukogude tsiviilprotsessi põhiprintsiibid“, käsitades põhialuseid, millel teostatakse õigustumõistmist NSV Liidus.

Edasi, teemas võimkonna ja kohtualluvuse kohta on esitatud kohtu ning teiste riigiorganite kompetentsi piiritlemiseskirjad ning kohtule alluvate asjade jaotus mitmesuguste kohtute vahel.

Teema tsiviilprotsessi osaliste kohta kõneleb prokuröri, poolte, kolmandate isikute ja esindajate õigustest ning kohustustest. Selle järel tuleb teema hagi kohta, milles käsitatakse küsimusi hagide liikide, hagi elementide, hagiavalduste, kohtukulude ja hagi tagamise kohta.

Sellele järgnevad teemad tõendite, asja eel-ettevalmistamise ja tsiviilajade kohtuliku arutamise kohta.

Teema „Otsus“ hõlmab otsuse sisu, selle koostamise korra ning seadusjõusse astumise küsimused.

Selle järel on esitatud kohtuotsustele edasikaebamise kord ning kohtuotsuste uuesti läbivaatamise kord.

Kaks viimast teemat käsitavad otsuste täitmist ning erimenetlus-asju.

Nõukogude tsiviilprotsessi allikad. Nõukogude tsiviilprotsessi põhialliketeks on tööliklassi diktatuur ja stalinlik konstitutsioon.

Sotsialistlik õigus ja protsess on nõukogude rahva seaduseks muudetud tahe, mis antakse välja kõrgemate riigivõimu organite poolt.

NSV Liidu konstitutsioon ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide konstitutsioonid on nõukogude seadusandluse juriidiliseks aluseks, kindlustades sotsialistliku seaduslikkuse arengut meie maal. Erakordselt suur tähtsus tsiviilprotsessi allikana, määrates nõukogude protsessi põhiprintsiibid, on NSVL konstitutsiooni IX peatükil, mis käsitleb kohut ja prokura-

¹ NSVL konstitutsioon, § 14 p. „u“.

tuuri, tõstes kohtukorralduse ja kohtupidamise põhiprintsiibid NSV Liidus konstitutsiooniliste printsiipide tasemele.

Need printsiibid leiavad edasist arendamist NSV Liidu Ülemnõukogu 2-se istungjärgu poolt vastuvõetud NSV Liidu, liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduses, mis on samuti nõukogude tsiviilprotsessi tähtsamaks allikaks, reguleerides protsessi põhilisi küsimusi (printsiibid, kohtualluvus, edasikaebamine, uuesti läbivaatamine järelevalvekorras, otsuste täitmine jne.).

Edasi on nõukogude tsiviilprotsessi allikateks seadused, s. o. NSVL Ülemnõukogu ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide ülemnõukogude poolt väljaantud aktid, kuna seadusandlikku võimu NSV Liidus, liiduvabariikides ja autonoomsetes vabariikides teostavad eranditult NSVL Ülemnõukogu ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide ülemnõukogud.

Seadusandlike aktide hulka kuuluvad koodeksid, s. o. seadustekogud, mis väljendavad kindlas süsteemis õigusnormide kogumit, mis reguleerivad teatud õigussuhteid, näiteks Tsiviilkoodeks, Kriminaalkoodeks, Tööseaduste koodeks, Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks, Tsiviilprotsessi koodeks, Kriminaalprotsessi koodeks jt.

Tsiviilprotsessi allikateks on ka seadlused, mis annab välja NSVL Ülemnõukogu Presiidium ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide ülemnõukogude presiidiumid, eriti seaduste tõlgendamise küsimustes.

Protsessi allikateks on samuti niinimetatud seadusel põhjendavad aktid, s. o. aktid, mis antakse välja seaduste alusel ja nende täitmiseks: 1) NSVL Rahvakomissaride Nõukogu ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide rahvakomissaride nõukogude poolt (määrused ja korraldused); 2) NSVL rahvakomissaride, samuti ka liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide rahvakomissaride poolt rahvakomissariaatide kompetentsi piirides (käskkirjad ja juhendid)¹; 3) kohalike riigivõimu organite — töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede poolt — neile seadustega antud õiguste piirides (otsused ja korraldused).

Käesoleval ajal kehtivad liiduvabariikides liiduvabariiklikud tsiviilprotsessi koodeksid; NSVL konstitutsiooni § 14 alusel teostub juba ühtse NSV Liidu protsessikoodeksi väljatöötamine. Selle koodeksi väljaandmisega me saame ühtse protsessuaalseadusandluse kõigi liiduvabariikide jaoks.

¹ Rahvakomissaride Nõukogud on ümber nimetatud Ministrite Nõukogudeks, rahvakomissarid — ministriteks, ja rahvakomissariaadid — ministriumideks (red. märkus).

Vene NFSV ja teiste liiduvabariikide tsiviilprotsessi koodeksites on ette nähtud, et tsiviilasjade otsustamisel peab kohus juhinduma seadusest ning samuti töölis-talupoegade valitsuse korraldustest ja kohalike võimuorganite määrustest, mis antud nende kompetentsi piirides (Vene NFSV TsPK § 3). Seaduste või korralduste puudulikkuse või puudumise juhul mingi asja otsustamiseks kohus otsustab asja võttes juhiseks nõukogude seadusandluse üldisi aluseid ja Töölis-Talupoegade Valitsuse üldist poliitikat (Vene NFSV TsPK § 4).

Õiguse ja protsessi allikaks on samuti NSVL Ülemnõukogu pleenumite juhatused kohtupraktika küsimustes, mis antakse kooskõlas Kohtukorralduse seaduse § 75 otsuste alusel, mis vastu võetud NSVL Ülemkohtu poolt läbivaadatud kohtuasjade puhul.

II peatükk

NÕUKOGUDE TSIVIILPROTSESSI ARENGU AJALUGU

Pariisi Kommuuni ajalooline kogemus 1871. a. näitas, et sotsiaalse revolutsiooni ülesannete teostamiseks, selleks, et kaotada inimese ekspluateerimine inimese poolt ja üles ehitada klassideta sotsialistlik ühiskond, peab proletariaat purustama, hävitama, lammutama vana riigiparaadi ja üles ehitama oma proletaarse riigi uut tüüpi sotsialistliku riigina.

Kirjas Kugelman'ile kirjutab Marx: iga tõelise rahvarevolutsiooni eeltingimuseks on — „...mitte üle anda bürokraatlik-sõjalist masinat ühtedest kätest teistesse, nagu see seni on toimunud, vaid purustada see masin“.¹

Riigiparaadi üks tähtsamaid osi on kohus, kes sunnib täitma õigusnorme ning karistab nende rikkumise eest. Kapitalistlikus ühiskonnas kujutab kohus endast töötajate laiade masside rõhumise aparraati, tööliste ja kehviktalupoegade kodanliku ekspluateerimise aparraati.

„...Seepärast oli proletaarse revolutsiooni tingimatuks kohustuseks mitte reformida kohtuasutisi (selle ülesandega piirdusid kadetid ja nende järelekõnelejad menševikud ja parempoolsed es-erid) — vaid täielikult hävitada, kuni alusteni ära pühkida kogu vana kohus ning tema aparraat. Selle vajaliku ülesande täitis Oktoobrirevolutsioon

¹ K. Marxi kiri Kugelman'ile 12. aprillil 1871. a., Teosed, XXVI köide, lk. 105.

ning täitis edukalt,¹ — kirjutas Lenin artikli „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded“ esialgses visandis.

Suur proletaarne revolutsioon hävitas endised kohtuorganid Vene maal, kes lahendasid asju ekspluateerijate, mõisnike, aadlike, kaupmeeste ja eraomanike huvides ekspluateeritavate töötajate kahjuks. Dekreet kohtute kohta nr. 1, 24. novembrist 1917. a., kaotas tsaristlikud ringkonnakohtud, kohtupalatid, senati, kaubanduskohtud ja seistas rahukohtunike töö. Nende kohtute asemele seati sisse tsiviil-asjade läbivaatamiseks summas kuni 3000 rublani kohalikud kohtud, koosseisus — alaline kohalik kohtunik ja kaks järjekordset kaasistujat, kusjuures kohtunikud valiti rajoonide, valdade, maakondade, linnade ja kubermangude nõukogude poolt. Juba selles dekreedis oli pandud alus nõukogude kohtu tulevasele organisatsioonile, mis üldreeglina tegutses kollegiaalselt (alaline kohtunik ja kaks rahvakaasistujat). Juba selles dekreedis tähendati, et kohalike kohtute otsused on lõplikud, apellatsioonikorras (s. o. sisuliselt) edasikaebamisele ei kuulu ning on kontrollitavad ainult kassatsioonikorras.

Lenin omistas määratu tähtsuse uuele, nõukogude kohtule, kelle põhilisteks ülesanneteks ta pidas ekspluateerijate mahasurumist ning töötajate distsipliini ja enesedistsipliini kasvatamist. Lenin leidis, et nõukogude kohus peab olema rajatud proletaarse demokraatia aluseile nii kohtu organisatsiooni kui ka tema tegevuse vormi mõttes.

„...Meie peame püüdma organiseerida selliseid kohtuid kõige suuremas ulatuses, laiendades nende tegevust kogu maa tööelule. Ainult sellised kohtud, tingimusel, et töötajate ning ekspluateeritava elanikkonna kõige laiemad massid võtavad osa nende tegevusest, suudavad saavutada demokraatlikes vormides, kooskõlas Nõukogude võimu printsiipidega seda, et soovid distsipliinist ja enesedistsipliinist ei jääks paljasteks soovideks.“²

Pariisi Kommuun 1871. a. proklameeris kohtute täielikku reorganiseerimist üldise valimisõiguse alusel, demokraatlike valimiste põhjal, kuid ei jõudnud oma kavatsust ellu viia: kohtunikud määrati algul täidesaatva komisjoni ja pärast Ühiskonna Päästekomitee poolt.

Lenini vahetul juhtimisel väljatöötatud dekreet kohtute kohta nr. 1 püstitas kohtunike otseste demokraatlike valimiste printsiibi. Dekreedis kohtute kohta nr. 1 oli öeldud, et „Kohalikud kohtunikud valitakse edaspidi otseste demokraatlike valimiste alusel, kuid selliste valimiste määramiseni ajutiselt — rajoonide ja valdade või, kus neid

¹ Lenin, Teosed, XXII köide, lk. 424.

² Lenin, artikli „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded“ esialgne visand. Teosed, XXII köide, lk. 424—425.

ei ole, maakondade, linnade ja kubermangude tööliste ning talupoegade saadikute nõukogude poolt.“ Nõukogude riigi esimeses faasis, enne ekspuaterivate klasside likvideerimist, terava klassivõitluse tingimustes sisemaal, ekspuaterivate klasside vihase vastupanu tingimustes sotsialismi ülesehitamisele, ei olnud see kohtunike üldiste ja otseste valimiste printsiip teostatav ning kohtunike valimine toimus nõukogude poolt.

Rahvakohtunike täiesti demokraatlike valimiste teostamine muutus võimalikuks nõukogude riigi teises faasis — maa ja linna kapitalistlike elementide likvideerimise ja sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võidu tingimustes.

Dekret kohtute kohta nr. 1 kaotas tsaristliku prokuratuuri ja advokatuuri, määrates, et volinikeks tsiviilasjades võivad olla kõik laitmatud kodanikud mõlemast soost, kes kasutavad kodanikuõigusi (§ 3). Dekreet tõstis esimesele kohale kohtuotsuste allikatena nõukogude võimu dekreedid, revolutsioonilise südametunnistuse ja revolutsioonilise õigusteadvuse, lubades kasutada kukutatud valitsuste seadusi ainult niivõrd, kui need ei olnud tühistatud revolutsiooni poolt ning kuivõrd need ei ole vastuolus revolutsioonilise südametunnistuse ja revolutsioonilise õigusteadvusega (§ 5). Dekreet kohtute kohta nr. 1 määras, et kriminaal- ja tsiviilasjad vaadatakse läbi rahvakaasistujate kohusliku osavõtuga (§ 2). See tagas töötajate laiade masside kaasatõmbamise õigustumõistmise teostamisele ning nõukogude kohtu muutumise „...organiks, kes viimase kui ühe kehviku riigivalitsemisele kaasa tõmbab...“¹

Järgnevaiks seadusandlikeks aktideks sotsialistliku revolutsiooni esimesel aastal olid dekreedid kohtute kohta nr. 2 ja 3, 7. märtsist 1918. a. ning 20. juulist 1918. a., mis arendasid ja täiendasid dekreeti kohtute kohta nr. 1.

Dekret kohtute kohta nr. 2 seadis sisse tsiviilasjade läbivaatamiseks summas üle 3000 rubla ringkonna rahvakohtud, kes valitud ringkondade järgi kohalike tööliste, soldatite, talupoegade ja kasakate saadikute nõukogude poolt. Ringkonna rahvakohtud arutasid tsiviilasju kolme alalise kohtuliikme ja nelja rahvakaasistuja koosseisus (§ 1, 3).

Vastandina revolutsioonieleelsele protsessile, milles ainsaks kohtupidamise keeleks loeti vene keel, määras dekreet kohtute kohta nr. 2: „Kõigi astme kohtutes on lubatud kohtumõistmine kõigis kohalikes keeltes“... (§ 7). Sellega pandi alus leninlik-stalinliku rahvuspoliitika teostamisele tsiviilprotsessis, mis väljendatud stalinlikus konsti-

¹ Lenin, Teosed, XXII köide, lk. 460.

tutsioonis, kinnitades konstitutsioonilist printsiipi kohtupidamise kohta liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide keeles.

Vastukaaluks kodanliku protsessi formalismile kaotas dekreet kohtute kohta nr. 2 iga liiki formaalsed taandused (§ 12), vabastas kohtud tõendite suhtes igasuguseist formaalseist kaalutlustest (§ 14).

Vastavalt dekreeidi kohtute kohta nr. 2 §-le 13 oli kohtul õigus kutsuda kohtuistungist osa võtma kohtukoosseisus nõuandva häälega asjatundjaid — eksperte — asjus, mis nõudsid eriteadmisi.

Kohtuotsuse allikate suhtes andis dekreet kohtute kohta nr. 2 juhise, et kohus rakendab vanu tsiviilseadusi ainult niivõrd, kui need ei ole tühistatud Ülevenemaalise Kesk-täitevkomitee ja Rahvakomissarisaride Nõukogu dekreetidega ning ei ole vastuolus sotsialistliku õigusteadvusega. Siin olid kõne all revolutsioonieelsed materiaalsoiguse normid, mis määrasid tsiviilõiguslikke suhteid ning reguleerisid tsiviilõiguse instituute. Dekreet rõhutas otseselt, et kohtuotsuse põhiliseks allikaks on Kesk-täitevkomitee ja Rahvakomissarisaride Nõukogu dekreedid ning sotsialistlik õigusteadvus.

Protsessuaalnormide rakendamise küsimuse kohta oli dekreedis tähendatud, et „kohtupidamine nii tsiviilasjades kui ka kriminaalasjades toimub 1864. a. kohtuseadustike eeskirjade alusel, kuivõrd viimased ei ole tühistatud Tööliste, Soldatite, Talupoegade ja Kasakate Saadikute Kesk-täitevkomitee ja Rahvakomissarisaride Nõukogu dekreetidega ning ei ole vastuolus tööliklassi õigusteadvusega. Viimasel juhul tuleb otsustes ära näidata vananenud või kodanlike seaduste mitterakendamise motiivid kohtu poolt“ (§ 8).

Edasi, dekreeidi § 36 andis kohtule õiguse „piirdumata formaalsete seadustega, vaid alati juhindudes õigluse kaalutlustest“, tagasi lükata „igasugused viited aegumisele või mõnele muule tähtaja möödalaskmisele ning vaatamata ühele või teisele formaalse iseloomuga vastuvaitele rahuldada ilmselt õiglase nõue“. See püstitas kohtule materiaalse tõe kindlakstegemise ülesande ning ülesande kindlustada klassiõiglust ja nõukogude riigi ning töötajate huvide kaitset.

Dekreeidi kohtute kohta nr. 2 väljatöötamise perioodil, vana kodanliku võimuaparaadi hävitamise ja kodanliku seadusandluse lammutamise perioodil oli kohtu rahvakomissarisariks pahempoolne es-er Steinberg, kes igati püüdis kõrvale kalduda sotsialistliku revolutsiooni teelt õigusemõistmise alal, püüdis teha kohtuotsuste põhilikeks tsaristlikud seadused ja põhilisteks „kehtivateks“ protsessuaalnormideks 1864. a. tsiviilkohtupidamise seadustiku.

Lenin parandas isiklikult esitatud dekreeidi projekti. Samuti nagu dekreeidi kohtute kohta nr. 1 väljatöötamisel, nii ka siin pani Lenin dekreedisse juhise kohtu õigusest mitte kohaldada kodanlikke ja

vananenud seadusi, mis on tühistatud sotsialistliku revolutsiooni poolt ja vastuolus sotsialistliku õigusteadvusega.¹

Dekreet võimaldas kaja tagaselja-otsusele, s.o. asja arutamisest mitte osavõtnud hageja või kostja palvet asja uuesti läbivaatamise kohta sama kohtu poolt, kes tegi otsuse. Kuid selline kaja oli lubatud ainult juhul, kui kohus tunnustas, et pool tegelikult ei saanud ilmuda kohtuistungile esmakordsel asja arutamisel kaaluvatel põhjustel (märkus § 5 juurde).

Asja läbivaatamisel kassatsioonikorras oli kõrgemalseisvate kohtule antud õigus otsust tühistada mitte ainult seaduse olulise rikkumise juhul kohtu poolt, vaid ka kaevatud otsuse ilmse ebaõigluse korral (§ 5). Selles väljendus nõukogude kassatsiooni põhimõtteline vastandlikkus kodanlikule kassatsioonile, mis kontrollib ainult seaduste kohaldamist ja protsessivormide täitmist, süvenemata asja sisusse ja mitte huvitades sellest, kas edasikaevatud otsus on sisuliselt õige.

Lõpuks, ühtlase kassatsioonipraktika saavutamise eesmärgil loodi **Kõrgem Kohtulik Kontroll**, kellele anti järgmised õigused: 1) vastuolude avastamise puhul seaduste tõlgendamisel mitmete kassatsiooniinstantside poolt teha „ühtlustavaid põhimõttelisi otsuseid, mis kassatsiooniinstantsid võtavad edaspidi juhiseks“; 2) „kõrvaldamatu vastuolu avastamisel kehtiva seaduse ja rahva õigusteadvuse vahel“ teha seadusandvale organile esitisi uue vastava seaduse väljaandmise vajaduse kohta.

See oli esimene katse luua tsentraliseeritud kohtuinstants kassatsioonipraktika juhtimise, tema ühtlustamise ning seaduste ühtlase kohaldamise eesmärgil — instants, mis varustatud seadusandliku algatuse õigusega.

Dekreet kohtute kohta nr. 3, 20. juulist 1918. a., laiendas kohalike rahvakohtute suhtes kohtualluvust tsiviilasjadele summas kuni 10 000 rublani (§ 4). Asja arutamine ja otsustamine hagides üle 10 000 rubla oli pandud ringkonna rahvakohtu kohtukolleegiumile koosseisus eesistuja ning neli järjekordset rahvakaasistujat (§ 7). Kassatsioonikaebuste esitamine kohalike rahvakohtunike nõukogusse kohalike rahvakohtute otsustele oli lubatud ainult sel juhul, kui otsusega oli välja mõistetud üle 500 rubla (§ 5). Kõrgema Kohtuliku Kontrolli asemele Moskvast loodi ajutiselt Kassatsioonikohus, kelle ülesandeks oli kassatsioonikaebuste läbivaatamine ringkondade rahvakohtute otsustele (§ 8).

Dekreet nr. 3 oli väga lühike — see sisaldas kokku ainult 11 paragrahvi. Selle arendamiseks anti 23. juulil 1918. a. Kohtu Rahvakomis-

¹ Vt. XXI Lenini koguteos, lk. 216—218.

sariaadi poolt välja instruksioon „Kohalike rahvakohtute organisatsiooni ja tegevuse kohta“. See instruksioon sisaldab eeskirju asja algatamise korra, kohtuistungi, otsuse, otsusele edasikaebamise ja otsuse täitmise kohta. Dekreedid kohtute kohta nr. 1, 2 ja 3 lahendasid nõukogude kohtu kui klassikohtu küsimuse, mis avalikult kaitses nõukogude riigi ja töörahva masside huvisid; need dekreedid lubasid vanade seaduste kohaldamist ainult niivõrd, kui viimased ei olnud vastuolus tähendatud huvidega.

Revolutsioonieelse protsessi jäänused kaotati lõplikult Vene NFSV rahvakohtute määrustikega, mis välja antud 30. novembril 1918. a. ja 21. oktoobril 1920. a.

Määrustik 30. novembrist 1918. a. kaotas ringkondade rahvakohtud ja lõi ühtse rahvakohtu, kelle alluvusse anti kõik tsiviilasjad, olenev mata hagihinnast (§ 1 ja 4). Rahvakohus tegutseb koosseisus: üks rahvakohtunik või rahvakohtunik ning kaks või kuus rahvakaasistujat. Rahvakohtunikud valitakse linnades linnanõukogude poolt, maakondades aga — täitevkomiteede poolt. Rahvakaasistujate nimekirjad koostatakse töölisorganisatsioonide poolt ning kinnitatakse nõukogude täitevkomiteede poolt.

Peatükis kohtupidamise üldaluste kohta proklameeris nii 1918. a. kui ka 1920. a. rahvakohtute määrustik, et „Kõikide asjade läbivaatamisel kohaldab rahvakohus Töölis-Talupoegade Valitsuse dekreete, vastava dekreeidi puudumisel või selle puudulikkuse korral juhindub aga sotsialistlikust õigusteadvusest“ (§ 22).

Märkus § 22 juurde keelas otsustes viiteid kukutatud valitsuste seadustele. Rahvakohtute määrustik eemaldas lõplikult nõukogude kohtu praktikast vanad tsaristlikud seadused, mis sanktsioneerisid ja kindlustasid ekspuataatorimist. Sotsialistlik revolutsioon purustas ja hävitas lõplikult ekspuataatorliku süsteemi alused, hävitas ekspuataatorimise, kaotas ekspuataatorlikud seadused, jätmata neist jälgegi nõukogude protsessi.

Rida protsessiprintsiipe, mis väljendatud dekreetides kohtute kohta nr. 1, 2 ja 3, kinnitati ja arendati 1918. a. ning 1920. a. määrustikes (kohtupidamise rahvuslik keel, formaalsete taanduste kaotamine, kohtu vabadus ühe või teise tõendi lubamisel, avalikkus, esimese astme kohtu otsuste kassatsioonikontroll jne.). § 26 andis pooltele õiguse muuta lagi ning vastunõuete alust, oma poolele kaasa tõmmata kolmandaid isikuid jne. Määrati kindlaks poolte õigus kohtulikule esindusele (§ 46, 47, 48 jt.).

Asja venitamise vastu võitlemise eesmärgil kaotati kaja tagaseljaotsusele ning määrati edasikaebamine tagaselja-otsustele ainult kassatsioonikorras (§ 59). Asja sisulist arutamist tuli alustada asja

ettekandmisega rahvakohtuniku poolt, mille järgi kuulati ära hageja ning kostja seletused (§ 66). Asja läbivaatamisel pidid kohtunikud pooltele tegema ettepaneku lõpetada asi leppega (§ 69). Kohtuotsust võis üldreeglina täita viivitamata pärast edasikaebetähtaja möödumist, kuid poolte loobumise korral kassatsioonikaebuse esitamisest — ka enne tähtaja möödumist; kassatsioonikaebuse esitamine peatas otsuse täitmise kuni kaebuse läbivaatamiseni (§ 78).

Kõrgema astme kohus pidi asja arutamisele kaebuse põhjal esimese astme kohtu otsusele välja kutsuma pooled (§ 88); kaebuse läbivaatamisel kohus ei olnud seotud kassatsioonikaebuse piiridega ning viimases toodud ajedega (§ 90).

Rahvakohtute määrustikuga täpsustati otsuse tühistamise ajed kassatsiooniaseme poolt. Otsuse tühistamise alusteks olid: 1) dekreetide oluline rikkumine või ebaõige kohaldamine, eriti kohtupidamise vormide rikkumine, 2) faktiliste asjaolude puudulik kindlakstegemine, 3) ilmselt ebaõiglane otsus (§ 89). Kohtule oli antud õigus sõltuvalt poolte materiaalsest seisundist pikendada või ajatada kohtulõivu ja -kulude maksmist ning vajalike vahendite puudumisel vabastada pooli täiesti nende tasumisest (§ 95).

Vene NFSV rahvakohtute määrustik 21. oktoobrist 1920. a., seoses süüdistajate, kaitsjate ja poolte esindajate kolleegiumi kaotamisega tsiviilprotsessis määras, et poolte esindajaina võivad esineda: 1) protsessijate lähimad sugulased (vanemad, abikaasad, lapsed, vennad ja õed) ning 2) nõukogude asutiste konsultandid ja esindajad juhtivate organite volitusel (§ 49).

Märkus § 84 juurde nägi ette Kohtu Rahvakomissariaadi õigust teostada kõrgemat kontrolli rahvakohtute ja rahvakohtunike nõukogude otsuste üle eri määrustiku kohaselt. Selline määrustik Kõrgema kohtuliku kontrolli kohta kinnitati Ülevenemaalise Kesk-täitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 10. märtsist 1921. a.¹

Kohtu Rahvakomissariaadi kõrgem kohtulik kontroll oli loodud eesmärgil, et maksuma panna õige ning ühtlane Vene NFSV seaduste kohaldamine kõigi kohtuorganite poolt ning nende tegevuse vastavus töölis-talupoegade valitsuse poliitika üldsuunale.

Kõrgemale kohtulikule kontrollile allus: 1) üldjärelvalve kohtuorganite tegevuse üle, 2) juhindavate seletuste ja juhiste andmine kehtiva nõukogude õiguse alal, 3) jõustunud otsuste uuesti läbivaatamine ja 4) asjade uuesti läbivaatamine uute asjaolude ilmsikstulekul (§ 1).

¹ VSKK 1921. a. nr. 15, art. 97.

Seega oli Kõrgem Kohtulik Kontroll tsentraliseeritud kohtuliku järelevalve organiks nõukogude seaduste ühtlase kohaldamise üle kõigi Vabariigi kohtute poolt, kusjuures juba siis ei vaadeldud otsuste uuesti läbivaatamist järelevalvekorras kui tavalist uuesti läbivaatamist huvitatud poolte kaebuste põhjal, vaid kui erandlikku korda otsuste tunnustamiseks seadusjõudu mitteomavaiks (nõukogude võimu seaduste ilmse rikkumise või mittekohaldamise puhul, otsuse ilmse vastuolu korral nõukogude seadusandluse põhialustega ning töölis-talupoegade valitsuse üldpoliitikaga ning asja, mis ei allu kohtulikule arutamisele, otsustamise puhul kohtu poolt) (§ 2).

Kohtuorganite otsuste seadusjõudu mitteomavaiks tunnustamise küsimused vaatas läbi Kohtu Rahvakomissariaadi Kohtute Kontrolli Osakonna kolleegium nõukogude võimu kesk- ja oblastiorganite või töölis-talupoegade ning punaarmee saadikute nõukogude kubermangu täitevkomiteede avalduste põhjal või Kohtu Rahvakomissariaadi algatusel (§ 3). Kohtute Kontrolli Osakonna kolleegiumi määrused kuulusid kinnitamisele kohtu rahvakomissari või tema asetäitja poolt.

Dekreetid kohtute kohta nr. 1, 2 ja 3, rahvakohtute määrustikud 1918. a. ja 1920. a., samuti Kõrgema kohtuliku kontrolli määrustik 10. märtsist 1921. a. on tähtsamaid seadusandlikke akte nõukogude kohtu ja protsessi ajaloos. Nad kujundasid rida printsiipe, mis põhjalikult eristasid nõukogude tsiviilprotsessi kodanlike maade tsiviilprotsessist. Need sotsialistliku õigusemõistmise printsiibid leidsid väljendamist liiduvabariikide tsiviilprotsessi koodekseis ning mõned neist protsessuaalsetest printsiipidest on käesoleval ajal tõstetud nõukogude protsessi konstitutsioonilisteks printsiipideks.¹

4. jaanuaril 1923. a. avaldati Kohtu Rahvakomissariaadi poolt „Ajutine juhend tsiviilprotsessi põhinormide kohta“². Algas Tsiviilprotsessi koodeksi väljatöötamine. See oli rahulikule tööle ülemineku periood rahvamajanduse taastamise alal. Tsiviilkoodeksi projekti väljatöötamise juures andis Lenin täpsed juhised nõukogude tsiviilõiguse loomuse kohta ja tema põhiliste erinevuste kohta kodanlike riikide tsiviilõigusest. Kirjas 15. veebruarist 1922. a. kohtu rahvakomissarile Kurskile kirjutab ta: „Meie ei tunnusta midagi „era“, meie jaoks on majanduse alal kõik avalikõiguslik, aga mitte eraõiguslik“.³

Mõne päeva pärast, 22. veebruaril 1922. a., kirjas Molotovile Poliitbüroo jaoks kirjutab Lenin vajadusest „...täielikult kindlustada proletaarse riigi huvid eranditult kõigi eraettevõtete kontrollimise

¹ Vt. NSVL konstitutsiooni IX pt.

² Vt. ajakirja „Nõukogude õiguse nädalaleht“, 1923. a., nr. 1.

³ Lenin, Teosed, XXIX köide, lk. 419.

(järelkontrolli) võimaluse ja kõigi lepingute ning eratehingute tühistamise võimaluse seisukohalt, mis on vastuolus seadusetähega kui ka tööliste ning talupoegade töötavate masside huvidega...¹ Lenin rõhutas sellega nõukogude riigi ja töörahva huvide ühtsust ning seda, et just neid huvisid tuleb kaitsta nõukogude tsiviilõigusega.

Esinedes 31. oktoobril 1922. a. IX Ülevenemaalise Kesk-täitevkomitee 4-dal istungjärgul rõhutas Lenin, kõneldes Tsiviilkoodeksist, uuesti nõukogude tsiviilõiguse täielikku vastandlikkust ekspluataatorlikule kodanlikule tsiviilõigusele:

„Meie püüdsime ka siin alal hoida piire selle vahel, mis on iga kodaniku seaduslik rahuldamine seoses kaasaja majandusliku käibega, olukorraga ja selle vahel, mis on nepi kuritarvitamine, mis küll kõigis riikides legaalne, kuid mida meie legaliseerida ei taha.“²

Nende Lenini juhiste põhjal koostati Tsiviilprotsessi koodeks selliselt, et pooltele oli tagatud võimalus vabalt kasutada oma õigusi, kuid kõrvuti sellega oli ette nähtud kohtu, prokuröri, riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide algatus ning aktiivsus, mis vajalikud riigi ja töötajate huvide kaitseks.

Vene NFSV Tsiviilprotsessi koodeks pandi kehtima 1. septembrist 1923. a. Koodeksi kehtivuse aja jooksul on selles tehtud rida muudatusi (kohtualluvuse, edasikaebamise, asja eel-ettevalmistamise kohta, tööasjade, isaduse kindlaksmääramise asjade läbivaatamise korra kohta, vanemalt alimentide sissenõudmise kohta laste ülalpidamiseks jne.)³

III peatükk

NÕUKOGUDE TSIVIILPROTSESSI PÕHIPRINTSIIBID

Nõukogude tsiviilprotsess on oma loomuselt sotsialistlik, kuna ta kaitseb sotsialistlikke ühiskonnasuhteid, sotsialistlikku majandussüsteemi, kuna ta on sotsialistliku ühiskonna ülesehitanud nõukogude rahva tahte väljendus, kuna ta kaitseb inimese kui sotsialistliku ühiskonna liikme õigusi ja seaduslikke huve. Artikli „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded“ visandis ütles Lenin: „Eriti tuleb märkida töötajate distsipliini ja enesedistsipliini uuesti jaluleseadmise küsimuse läbiarutamisel seda tähtsat osa, mis langeb nüüd kohtule.

¹ Vt. ajakiri „Bolševik“, 1937. a., nr. 2, lk. 62.

² Lenin, Teosed, XXVII köide, lk. 319.

³ Edasist nõukogude tsiviilprotsessi ajalugu käsitletakse üksikute protsessi instituutide juures.

Kohus oli kapitalistlikus ühiskonnas peamiselt rõhumise aparaadiks, kodanliku ekspluateerimise aparaadiks. Seepärast oli proletaarse revolutsiooni tingimatuks kohustuseks mitte reformida kohtuasutisi (selle ülesandega piirdusid kadetid ja nende järelekõnelejad menševikud ja parempoolsed es-erid) — vaid täielikult hävitada, kuni alusteni ära pühkida kogu vana kohus ja tema aparaat. Selle vajaliku ülesande täitis Oktoobrirevolutsioon ning täitis edukalt. Vana kohtu asemele ta hakkas looma uut rahvakohut, õigemini nõukogude kohut, mis on üles ehitatud töötajate ja ekspluateeritavate klasside — ja ainult nende klasside — riigi juhtimisest osavõtu printsiibil. Uus kohus oli tarvilik eelõige võitluseks ekspluateerijate vastu, kes püüdsid uuesti jalule seada oma valitsust või kaitsta oma privileege või salaja sisse sokutada ja pettusega saavutada mõnda osakest neist privileegidest. Kuid peale selle langeb kohtutele, kui need on tõeliselt organiseeritud nõukogude asutiste printsiibil, — teine veel tähtsam ülesanne. See on — ülesanne kindlustada töötajate distsipliini ja enesedistsipliini kõige valjem läbiviimine. Meie oleksime naeruväärsed utopistid, kui kujutleksime endile, et säärane ülesanne on teostatav järgmisel päeval pärast kodanliku võimu kukutamist, s. o. kapitalismilt sotsialismile ülemineku esimesel staadiumil, või — ilma sundimiseta. Selline ülesanne ei ole üldse teostatav ilma sundimiseta. Meil on vaja riiki, meil on vaja sundust. Proletaarse riigi organeiks, kes teostavad sellist sundust, peavad olema nõukogude kohtud. Ja neile langeb tohtu suur ülesanne kasvatada elanikkonda töödistsipliinile.“¹

Neis Lenini juhistes on antud põhialused, mis määravad kohtu ülesanded ja tema osa proletariaadi diktatuuri organina nõukogude riigi arenemise esimesel faasil. Teravalt on alla kriipsutatud kodanliku kohtu kui miljonite töötajate kodanliku klassirõhumise kohtu erinevus nõukogude kohtust, kui „töötajate ning ekspluateeritavate klasside, — ja ainult nende klasside“ kohtust ekspluateerijate vastu.

Nõukogude kohtu ülesandeks oli eelkõige ekspluateerijate halastamatu m a h a s u r u m i n e, võitlus klassivaenlasega ja tema agentuuriga, kes püüdsid proletariaadi diktatuuri poliitikale vastupanu avaldada. Teine põhiline ülesanne oli — „elanikkonna k a s v a t a m i n e töödistsipliinile“ s u n d u s e a b i l, töötajate distsipliini ja enesedistsipliini kõige valjema läbiviimise kindlustamine.

Sm. Stalin, arendades Lenini õpetust nõukogude riigist, ütles XVIII partei kongressil aruandes ÜK(b)P Keskkomitee töö kohta, et teisel faasil, s. o. perioodil linna ja maa kapitalistlike elementide likvideerimisest kuni sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võiduni

---

¹ Lenin, Teosed XXII köide, lk. 424.

ja uue konstitutsiooni vastuvõtmiseni, ... „seisneb meie riigi põhiline ülesanne sisemaal rahulikus majanduslik-organisatoorses ning kultuurilis-kasvatustlikus töös“.¹

Täielikus kooskõlas selle riigi ülesandega on sotsialistliku õigusmõistmise ülesannete definitsioon NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduses, mille § 2 kuulutab: „Õigusmõistmise ülesandeks NSV Liidus on kaitsta igasuguste rünnete vastu:

a) NSV Liidu konstitutsiooniga ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega seatud NSV Liidu ühiskondlikku ja riiklikku korraldust, sotsialistlikku majandussüsteemi ja sotsialistlikku omandit;

b) NSV Liidu kodanike poliitilisi, töösaamise, eluaseme ja teisi isiklike ja varalisi õigusi ja huve, mis on tagatud NSV Liidu konstitutsiooniga ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega;

c) riiklike asutiste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide õigusi ja seadusega kaitstud huve.

Õigusmõistmise ülesandeks NSV Liidus on nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumata täitmise kindlustamine kõigi NSV Liidu asutiste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt“.

Nõukogude kohus kaitseb riigi huvisid ja kodanike huvisid, nõukogude kohus kaitseb igasuguste rünnete vastu ühiskondlikku sotsialistlikku omandit, mis on sotsialistliku korra aluseks ja mille arendamine ja tugevnemine tagab NSV Liidu kodanike ainelise ja kultuurilise taseme edasist tõusu. Nõukogude kohus, lahendades vaidlusi tsiviilõiguse kohta, kasvatab kodanikke „... truuduse vaimus kodumaa ja sotsialismi vastu, nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise, sotsialistlikusse omandisse hoolitsevalt suhtumise, töödistsipliini, riiklikusse ja ühiskondlikusse kohtusse ausalt suhtumise ja sotsialistliku kooselu juhiseist lugupidamise vaimus“².

Nõukogude tsiviilprotsessi aluseks on suure stalinliku konstitutsiooni printsiibid. Need printsiibid haaravad nii nõukogude õigusmõistmist teostavate kohtuorganite organisatsiooni (kohtukorraldus) kui ka kohtu tegevuse korda kriminaal- ja tsiviilasjade arutamisel ja otsustamisel (kriminaal- ja tsiviilprotsess).

Protsessi konstitutsioonilised printsiibid on järgmised:

1. NSVL konstitutsiooni § 103 näeb ette, et asjade arutamine kõigis kohtuis toimub rahvakaasistujate osavõtul. Selle printsiibiga kind-

¹ Stalin, Aruanne XVIII partei kongressil ÜK(b)P Keskkomitee töö kohta, Riikliku Poliitilise Kirjanduse Kirjastus, lk. 57.

² Kohtukorralduse seaduse § 3.

lustatakse töötajate kaasatõmbamine õigusemõistmise teostamisele, rahva vahetu osavõtt riigi juhtimisest ja asjade otsustamisel töötajate massi määratu suurte ühiskondlik-tootlike kogemuste ärakasutamise. Erand sellest printsiibist on sätitud teise astme kohtu suhtes, kus kohtukoosseisu kuulub kolm kohtuliiget (otsuste kontrollimisel kassatsioonikaebuse või -protesti põhjal ning järelevalvekorras, kus asja arutatakse kolmeliikmelises kohtukoosseisus)¹.

2. NSV Liidu konstitutsiooni § 112 kuulutab: „Kohtunikud on sõltumatud ja alluvad ainult seadusele.“

Kodanlikud õpetlased püüavad kujutada kapitalistliku ühiskonna kohut sõltumatu, klassidest kõrgemal seisva kohtuna, kes ei juhindu valitseva klassi huvidest, vaid mõistab kohut erapooletult, juhindudes seadusest.

Sellised väited on kodanluse võltsideks ja silmakirjalikeks katseteks maskeerida kodanliku kohtu ekspluataatorlikku klassiiseloomu. Marx tõendas, et kodanlikus ühiskonnas ei saa olla erapooletut kohtunikku ja erapooletut otsust.

Kui seadus kodanlikus ühiskonnas on kodanluse tahte väljenduseks, kui kohtunik on kodanluse esindajaks, kui kohus on töörahva mahasurumise organiks kodanluse huvides, siis on täiesti ilmne, et kohtuotsus kodanlikus riigis on alati erapoolik, kaitseb alati kodanluse huve rahva ekspluateeritava enamiku vastu.

Kõneldes Pariisi Kommunist ja tema võitlusest kodanlike kohtute vastu paljastab Marx kodanliku kohtu „sõltumatuse“ valeliku loosungi tõelise pale:

„Kohtuametnikud kaotasid oma näiliku sõltumatuse, mis ainult varjas nende alluvust järgemööda vahetuvaile valitsustele; nad andsid igale valitsusele truudusvande ja reetsid igaüht neist. Nagu teisedki ametiisikud ühiskonnas peavad nad edaspidi olema valitud avalikult, peavad olema vastutavad ja asendatavad.“²

Täiesti erinevalt teostatakse õigusemõistmist sotsialismimaal. NSV Liidus on seadus töötajate massi tahte väljendus; kohtunikud on ise töötajad, rahva poolt valitud, sõltumatud igasugustest mõjutustest, on kohustatud täpselt ja kõrvalekaldumata täitma seadusi. Seepärast on ainult NSV Liidus kohus tõeliselt sõltumatu kohus, alludes ainult nõukogude seadusele. Ükski riigivõimu organ ei saa kohtule ette kirjutada otsustada asja vastuolus seadusega ja vastupidiselt kohtuniku siseveendele.

¹ Kohtukorralduse seadus, § 14, 35, 43, 50, 56, 68, 70, 73.

² Marx, Kodusõda Prantsusmaal, Valitud teosed, 1938. a., II köide, lk. 366.

3. NSV Liidu konstitutsiooni § 109 määrab, et „rahvakohtud valitakse rajooni kodanike poolt üldise, otsese ja ühetaolise valimisõiguse alusel, salajasel hääletamisel — kolmeks aastaks“. Sel viisil teostub sotsialismi võidu ja linna ning maa kapitalistlike elementide likvideerimise tingimustes täiel määral rahvakohtu valitavuse printsiip demokraatlikul alusel.

Krai-, oblastikohtute, autonoomsete oblastite kohtute, ringkonna-kohtute, autonoomsete ja liiduvabariikide ülemkohtute, samuti NSV Liidu Ülemkohtu suhtes on kehtiv nende valitavuse printsiip vastavate nõukogude poolt.¹

Kohtute valitavuse printsiip on tõelise nõukogude demokratismi väljenduseks ja täielik vastand kohtunike määratavuse printsiibile, mis on valitsev rõhuvas enamikus kapitalistlikes riikides.

4. Edasi, NSV Liidu konstitutsiooni § 111 fikseerib avaliku asjaarutamise printsiibi NSV Liidu kõigis kohtuis, kuivõrd seaduses ei ole ette nähtud erandeid. See protsessi avalikkuse tähtsaim printsiip on tihedalt seotud kohtu demokratismiga. Avalikkus seisneb selles, et pooled on õigustatud viibima kõigi kohtu poolt sooritatavate protsessuaaltoimingute juures ja neil on õigus tutvuda kõigi asja materjalidega. Protsessi avalikkus² seisneb ka selles, et kohtuistung on avatud kõigile, kes soovivad viibida asja arutamisel. Sellisena on kohtuistungi avalikkuse tõttu kohtu tegevus asetatud ühiskondliku kontrolli alla, ta avaldab tohutu suurt kasvatuslikku mõju nii protsessiosalistele kui ka teistele isikutele, kes viibivad kohtuistungis saalis.

5. Leninlik-stalinliku rahvuspoliitika väljenduseks protsessis on NSV Liidu konstitutsiooni § 110 säte kohtupidamise keele kohta. Vastupidiselt revolutsioonieelsele protsessile, milles kohuslikuks keeleks oli vene keel, määrab Konstitutsioon, et „kohtupidamine toimub liiduvõi autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles, kusjuures isikuile, kes seda keelt ei oska, kindlustatakse täielik tutvunemine asja materjalidega tõlgi kaudu, samuti ka õigus esineda kohtus oma emakeeles“. Selle printsiibi teostamine teeb kohtupidamise kättesaadavaks ja arusaadavaks elanikkonnale ning tagab kodanikele, kes ei valda keelt, milles toimub kohtupidamine, nende õiguste reaalselt kaitset kohtus.

Nõukogude kohtu edasise demokratiseerimise eesmärgil väljaantud Kohtukorralduse seadus sisaldab rea täiendavaid printsiipe, mille alusel teostatakse õigusmõistmist NSV Liidus. Tähtsamad neist on järgmised:

¹ NSV Liidu konstitutsioon, § 105, 106, 107, 108.

² Üksikasjalisemalt selle kohta vt. lk. 82.

a) kõigile kodanikele ühtne ja võrdne kohus, vaatamata kodanike sotsiaalsele, varalisele ja teenistuslikule seisundile ja nende rahvuslikule ning rassilisele kuuluvusele;

b) ühtne ja kõigile kohtuile kohuslik NSV Liidu kriminaal-, tsiviil- ja protsessuaalseadusandlus (§ 5).

Need põhimõtted kindlustavad nõukogude kodanike tõelise võrdsuse seaduse ja kohtu ees.

Engels kirjutab, et Inglismaal igapähe õigus, et tema üle mõistavad kohut temaga võrdsed, on rikkaste privileeg. „Vaese üle ei mõista kohut temaga võrdsed, vaid igal juhul tema sünnipärased vaenlased, sest Inglismaal on rikkad ja vaesed avalikus sõjas“.¹

„Rahukohtunikud kui ka vandekohtunikud on ise rikkad, on ise värvatud kesk-klassist ning seepärast mitteerapooletud endataoliste suhtes ja vaeste sünnipärased vaenlased.“²

NSV Liidus ei ole kapitalistlike klasse, kogu rahvas koosneb töötajast, kohtunikud valitakse töötajate poolt ja kohtud on ühtsed ja võrdsed kõigi kodanike jaoks.

Revolutsiooniaelses Venemaal ei olnud sellist kõigile kodanikele ühtset ning võrdset kohut olemas; olid vallakohtud talupoegadele, kommertskohtud kaupmeestele, vaimulikud kohtud vaimulikele.

Kodanlikes maades on ka käesoleva ajani säilinud erikohtud kodanike mitmesugustele liikidele, sõltuvalt nende sotsiaalsest, varalisest seisundist või rahvuslikust kuuluvusest. Näiteks hagiastjad väikeses summas vaadatakse läbi ainuisiklikult niinimetatud rahukohtunike poolt, hagiastju suurematele summadele vaatavad läbi üldkohtusüsteemi kohtud kollegiaalkoosseisus, kaubandusala vaidlusasjade lahendamiseks tegutsevad kommertstribunalid, mis valitavad kaupmeeste poolt jne.

NSV Liidu konstitutsioon näeb ette üleliidulise tsiviil-, kriminaal- ja protsessuaalseadusandluse väljatöötamise, mis sätib ühtse, kõigile Liidu kohtuile kohusliku tsiviil- ja kriminaalasjade arutamise korra. Kõigi kodanike võrdsus nõukogude seaduse ees leiab seadusandlikku vormistamist materiaal- ja protsessuaalõiguse normides.

Tsaari Venemaal olid selles suhtes kodanikud täiesti ebavõrdsed. Revolutsiooniaelses Venemaal kehtisid erinevad tsiviil- ja tsiviilprotsessuaalseadused Taga-Kaukaasia, Visla-äärse krai, Bessaraabia, Tšernigovi ja Poltava kubermangu jne. jaoks.

Väga suur tähtsus on nõukogude tsiviilprotsessis dispositiivsuse, võistlevuse, vahendituse, suulisuse ja protsessi kiiruse printsiipidel.

¹ Marx ja Engels, Teosed, II köide, lk. 383.

² Samas, lk. 388.

Dispositiivsuse all kodanlikus protsessis mõistetakse poolte õigust kasutada neile kuuluvaid õigusi ja keeldu kohtule segada end nendes korraldustes.

Vastavalt kodanliku tsiviilprotsessi dispositiivsuse printsiibile:

1. kohtul ei ole õigust asuda asja arutamisele ilma hageja nõudeta, pole hagejat — pole ka kohtunikku;
2. hageja loobumine hagist, kostja poolt hagi õigeksvõtt ja poolte leppetooming on kohtule kohuslikud;
3. hageja ei või suurendada oma haginõuet ja muuta hagi alust, kohus ei või üle astuda poolte nõuete piiridest;
4. pooled korraldavad protsessi käiku ennast, nende kokkulepe asja peatamise kohta on kohtule kohuslik;
5. pooltest oleneb otsusele edasikaebamine; ilma poolte kaebuseta ei või kõrgemalseisev kohus kontrollida alluva kohtu otsust, kaebuse esitamise korral toimub kontrollimine ainult kaebuse piirides.

Võistlevust kodanlikus protsessis vaatlevad kodanlikud õpetlased nii kohtupidamise vormina kui ka protsessi printsiibina.

Kõneldes võistlevusest kui „protsessi välisest vormist“, seab kodanlik prof. Vaskovski temale vastu protsessi uurimisvormi, mille juures protsessuaalse materjali kogumine ei toimu poolte kaudu, vaid kohtu enda poolt ning pooled on muutunud samasuguseks uurimisobjektiks nagu tunnistajad ja dokumendid. Protsessi võistlevuse vormi puhul kannab protsess poolte võistluse, võitluse ilmet kohtu ees, asja materjal allub ettevalmistavale juriidilisele läbitöötamisele poolte advokaatide poolt, kes esitavad kohtule tõendid.¹

Teiselt poolt tähendab võistlevuse printsiip kodanlikus protsessis poolte õigust vabalt kasutada faktilist materjali ja tõendeid protsessis, poolte õigust toetuda või mitte toetuda mõnele faktile ning kinnitada viimast tõenditega; sel viisil keelab võistlevuse printsiip kohut selgitada asjaolusid, millele pooled ei toetunud, ning koguda tõendeid omal algatusel.

Dispositiivsuse ja võistlevuse printsiibid esinesid orjandusliku ühiskonna tsiviilprotsessis (näiteks vanas Kreekas, vanas Roomas jne.). Neid printsiipe kohtame ka feodaal-ühiskonna tsiviilprotsessis. Absolutismi tekkimisega tõrjub võistlevuse protsessi välja salajane, piinamis-, jälitamis- (uurimis-, inkvisitsiooni-) protsess, milles ei ole pooltel vaba õiguste käsutamist. Kodanliku võimu tulekuga leiab dispositiivsuse ja võistlevuse printsiip edasist arendamist ja muutuvad kodanliku tsiviilprotsessi põhialusteks.

---

¹ Vt. E. V. Vaskovski, Tsiviilprotsessi kursus, 1913. a., I köide, lk. 428—429.

Erilist huvi pakub nende printsiipide areng tsiviilprotsessis pärast Prantsuse kodanlikku revolutsiooni 1789. a. Neile alustele rajatud Prantsuse tsiviilprotsessi koodeks 1806. aastast avaldas tohutu suurt mõju teiste kapitalistlike riikide tsiviilprotsessuaal-seadusandlusele ja eriti 1864. a. kohtuseadustikele Venemaal.

Saavutanud võidu feodalismi üle ja kindlustanud oma valitsust klassina, kuulutas kodanlus välja loosungid: „Vabadus, võrdsus, vendlus“, „riigi mittevahelisegamine“ erahuvidesse. Nende loosungite väljenduseks protsessis olid dispositiivsus ja võistlevus poolte suhtes, viimaste formaalne võrdsus ja kohtu passiivsus.

Kahtlemata, võrreldes inkvisitsiooniprotsessiga, oli kodanlik võistlevuse protsess sammuks edasi: pooled olid kuulutatud õigussubjektideks, kes vabalt kasutavad oma õigusi, pooltele oli antud õigus tutvuda asja materjalidega, kaitsta oma õigusi; midagi sellist ei olnud jälitamis-, uurimisprotsessis.

Kuid kapitalistliku ühiskonna tingimustes annab võistlevuse protsess kõik eelised valitsevatele klassidele, kuna ainult neil on tegelik võimalus kasutada kõiki kaitse vahendeid. Elanikkonna ekspluateeritavale massile on võistlevuse protsessi eelised kättesaamatud. Materiaalne seisund, poliitiline ja majanduslik surve, mille all on töötavad klassid kapitalistlikus ühiskonnas, muudavad tühiseks kõik vabadused ja õigused, mis on välja kuulutatud kodanlikes konstitutsioonides ja koodeksis. Juriidiliselt mitteteadlikuna ja omamata vahendeid, et palgata advokaati, ei saa kehvik edukalt võistelda kohtus rikkaga, kelle teenindamiseks on vilunud juristid — advokaadid, kelle teenindamiseks on seadus ja kohus kodanlikus ühiskonnas.

Oma ettekandes Kohtukorralduse seaduse projekti kohta näitas NSV Liidu kohtu rahvakomissar sm. Rõtškov, kuidas rahvatarkus ülihästi iseloomustas tsaristliku kohtu klassiiseloому tabavate vanasõnade ja kõnekäändudega: „Tugevaga ära võitle ja rikkaga ära käi kohut“, „kus kohus, seal ka ebatõde“, „ära mine kohtusse palja käega, vaid kõvera käega“ jne. Engels esitab inglise vanasõnu: „Üks seadus vaesele, teine rikkale“, „Seadus rõhub vaest, aga rikas valitseb seadust“.¹

Engels ütleb, . . . „igaüks, kes on liiga vaene selleks, et vastu seada ametlikule riukategemisele samasuguse riukategija — kaitsja, omab enda vastu kõik need vormid, mis olid loodud tema kaitseks. Kes on liiga vaene, et välja panna kaitsjat või küllaldast hulka tunnistajaid, hukkub, kui tema asi on kuidagi kahtlane“.²

¹ Marx ja Engels, Teosed, II köide, lk. 388.

² Marx ja Engels, Teosed, II köide, lk. 385.

Sel viisil on kodanlikus ühiskonnas dispositiivsuse ja võistlevuse printsiibil puhtformaalne tähendus. Sisuliselt ei ole kodanlikus protsessis elanikkonna enamiku jaoks mingit vabadust kasutada oma õigusi, ent needki formaalsed dispositiivsuse ja võistlevuse alused, kohtu kurikuulus „mittevaheseegamine“ eravaidlustesse tsiviilõiguste kohta, tema näilik passiivsus on piiratud imperialismi ajajärgul.

Imperialismi perioodil muutuvad dispositiivsus ja võistlevus takistuseks kodanlusele tema klassiülesannete teostamisel. Kapitalismi üldise kriisi perioodil heidetakse kõrvale kodanlik-demokraatlikud printsiibid, kohus asub avalikult valitseva klassi — kodanluse — huvide kaitsmisele, eriti teravalt ilmneb kohtu aktiivne vaheseegamine tsiviilprotsessis vaidlustes tööliste ja ettevõtjate vahel.

Dispositiivsuse ja võistlevuse printsiibid nõukogude tsiviilprotsessis.

Täielikuks vastandiks kodanliku protsessi dispositiivsusele ja võistlevusele on dispositiivsuse ja võistlevuse printsiibid nõukogude tsiviilprotsessis.

Dispositiivsus nõukogude kohtus on protsessuaalne printsiip, mille kohaselt: a) tõeliselt võrdõiguslikud pooled vabalt kasutavad oma õigusi kohtus; b) riik — kohtu, prokuratuuri, ametiühingute ja teiste riiklike asutiste ning ühiskondlike organisatsioonide näol — ilmutab initsiatiivi ja aktiivsust riigi huvide ja töötajate õiguste kaitsmisel.

Nõukogude võistlevus on protsessuaalne printsiip, mille alusel: a) tõeliselt võrdõiguslikud pooled vabalt käsutavad tõendeid, esitades neid kohtule oma väidete ja vaiete kinnitamiseks; b) kohus avaldab oma initsiatiivi ja aktiivsust poolte tõeliste vastastikuste vahekorradade kindlakstegemisel ja tõendite kogumisel, aidates pooli kaitsta nende õigusi ja seaduslikke huve. Loengus protsessuaalseaduse osast tööliste ja talupoegade sotsialistlikus riigis ütles akadeemik A. J. Võšinski võistlevuse printsiibi kohta järgmist: „Võistlevus nõukogude kohtus on üks kohtu demokraatia printsiipe, mis sisaldab endas neid-samu jooni ja erisusi, mida kehastab ka kogu nõukogude sotsialistlik demokraatia“.¹

Nõukogude dispositiivsus ja võistlevus on lahutamata seotud nõukogude riigi tõelise demokratismiga, nõukogude kodanike tõelise poliitilise ja majandusliku vabadusega, kes elavad sotsialistlikus ühiskonnas, kus ei ole enam töötuid, ei ole enam ekspluateerimist ega rahvaste rõhumist.

Vestluses Ameerika ajalehekontserni „Scripps-Howard Newspapers“

¹ A. J. Võšinski, Olukorrast õiguse teooria rindel, Juriidiline Kirjastus, 1937. a., lk. 40.

esimehe härra Roy Howardiga rõhutas sm. Stalin, kõneldes meie sotsialistlikust ühiskonnast, et: ... „selle ühiskonna me ehitasime üles mitte isikliku vabaduse kitsendamiseks, vaid selleks, et isik tunneks end tõeliselt vabana. Me ehitasime ta üles tõelise isikliku vabaduse pärast, — vabaduse ilma jutumärkideta. Mul on raske kujutleda, milline võib olla töötu „isiklik vabadus“, kes käib näljasena ega leia oma tööle rakendamist. Tõeline vabadus on ainult seal, kus on hävitatud eksploateerimine, kus pole ühtede inimeste rõhumist teiste poolt, kus ei ole tööpuudust ja viletsust, kus inimene ei värise selle eest, et homme võib kaotada töö, eluaseme, leiva. Ainult sellises ühiskonnas on võimalik tõeline ja mitte paberlik, isiklik ja igasugune muu vabadus“.¹

Dispositiivsus ja võistlevus nõukogude protsessis on printsiibid, mis mitte üksnes ei proklameeri, vaid ka realselt kindlustavad kõigile NSV Liidu kodanikele tõelise võimaluse kasutada oma õigusi riigi aktiivse kaasabi juures.

Tsiviilprotsessi koodeks kuulutab välja üldreegli selle kohta, et kohus ei asu tsiviilõigusliku vaidluse läbivaatamisele muidu kui sellest huvitatud poole avalduse põhjal (Vene NFSV TsPK § 2). Kuid koos sellega annab TsPK prokurörile õiguse esitada hagi, kui seda nõuab riigi ja töötava rahva huvide kaitse. Sama õigus kuulub nõukogudele ja täitevkomiteedele hagide suhtes ilmselt orjastavate tehingute tühistamiseks (Vene NFSV TsK § 33). Vanemait lastele ülalpidamisvahendite (alimentide) nõudmise asjad ja isaduse kindlakstegemise asjad võivad olla algatatud kohtu initsiatiivil, perekonnaseisuaktide osakonna, emade- ja lastekaitseorgani, eestkosteorgani või ametiühingu teadaandel (Vene NFSV TsPK § 2-a). Ametiühingud võivad ilma nende liikmete erivolitusetähtsusega esitada hagnosisid viimaste eest, mis on tekkinud töövahekordadest. Sel viisil võivad riik ja ühiskondlikud organisatsioonid pöörduda kohtusse sõltumata huvitatud isikute soovist. Edasi, hagi esitamise momendist on kohtul õigus kontrollida poolte protsessuaalsete õiguste kasutamist: hageja loobumine hagist, hagi õigeksvõtmine kostja poolt, poolte leppetõiming ei ole kohtule kohuslikud; kohus võib sõltuvalt asjaoludest neid kinnitada või arutada asja teiste andmete ja tõendite alusel. Kohus ei ole seotud haginõuete määruga, välja arvatud need juhud, kus hagi põhineb lepingul, tariifidel jm. (Vene NFSV TsPK § 179).

Nõukogude kohtu ülesanne tsiviilprotsessis on sotsialistliku riigi huvide, NSV Liidu kodanike õiguste ja huvide kaitsmine, millest läh-

---

¹ Sm. Stalini vestlus Roy Howardiga, UK(b)P Keskkomitee Partei Kirjastus, 1936. a., lk. 19.

tudes tsiviilkohus otsustab iga tsiviilasja. Sellelt seisukohalt läh- tudes otsustab kohus asju, milles on kõne all tööliste, kolhoosnike ja teiste töötajate isiklike ning varaliste õiguste kaitse. Sm. Stalin vestluses inglise kirjaniku Wells'iga, kõneldes sellest, et NSV Liidus ei ole lepitamatut vastuolu üksikisiku huvide ja kollektiivi huvide vahel, rõhutas, et „...kollektivism, sotsialism ei eita, vaid ühendab isiklikud huvid kollektiivi huvidega. Sotsialism ei või mööda minna isiklikest huvidest. Kõige täielikumana rahulduse neile isiklikele huvi- dele võib anda üksnes sotsialistlik ühiskond. Veel enam, — ainult sotsialistlik ühiskond annab isiku huvide kaitsele kindla tagatise.¹

Säilitades väljaarendatud tsiviilprotsessi võistlevuse vormi kõigi asjaolude paremaks väljaselgitamiseks, pooltele võimaluse andmiseks kasutada neil olemasolevaid tõendeid ja esitada kohtule kõik oma kaalutlused, annab TsPK kohtule võimaluse avaldada aktiivsust ja initsiatiivi poolte tõeliste vahekordade kindlakstegemisel ning abis- tada poolt tõendusmaterjali kogumisel, mida viimane ise ei saa muretseda.

Kohtule on antud õigus avaldada initsiatiivi ka tõendite kogumisel: ta võib, piirdumata poolte poolt esitatud tõenditega, ise koguda tõen- deid poolte tõeliste vahekordade väljaselgitamiseks (Vene NFSV TsPK § 5 ja 118). Kohus peab pooltele kaasa aitama nende õiguste ja seaduslike huvide kaitsmisel, seletama neile nende protsessuaalõigusi selleks, et poolte juriidilist mitteteadlikkust ja vähest kirjaoskust ei saaks nende kahjuks ära kasutada.

Seega pole kohtu initsiatiiv vähemalgi määral poolte aktiivsuse kit- senduseks. Pooled säilitavad oma õigused protsessis nii tõendite esi- tamise suhtes kui ka materiaalõiguste kasutamises, näiteks hagist loobumine, leppetooming jm. Samal ajal kui kodanlikes maades toi- mub demokraatlike printsiipide hävitamine ikka avalikumalt, leiab nõukogude riigis sotsialistlik demokraatia ikka täielikumalt ja iga- külgsemat arendamist. Seoses sellega omandab avaliku protsessi võistlevus kohtu aktiivsuse juures väga suure tähtsuse nõukogude protsessi demokraatliku printsiibina.

Tsiviilkoodeksi projekti väljatöötamise perioodil kirjutas Lenin kir- jas kohtu rahvakomissarile D. J. Kursk'ile 15. veebruarist 1922. a. tsiviilõiguslike suhete põhjalikust erinevusest nõukogude riigis tsiviil- õiguslikest suhetest kapitalistlikes riikides ning sellest tulenevatest nõukogude riigi ja nõukogude kohtu ülesannetest. „Meie ei tunnusta midagi „era“, meie jaoks on majanduslikul alal kõik avalik- õiguslik ja mitte eraõiguslik. Seega tuleb laiendada riiklikku

¹ Stalin, Leninismi küsimusi, 10. väljaanne, lk. 602.

vahelesegamist „eraõiguslikesse“ suhetesse, laiendada riigi õigust tühistada „era“-lepinguid, kohaldada mitte corpus juris romani (rooma õiguse kogu — A. K.) „tsiviilõigussuhetele“, vaid meie revolutsioonilist õigusteadvust, näidata süstemaatiliselt, viisalt, püsivalt rea eeskujulike protsessidega, kuidas tuleb tegutseda mõistuse ja energiaga“,¹ — kirjutab Lenin. „Komisjoni peaulesandeks tunnistada: proletaarse riigi huvide täielik kindlustamine, võimaluse seisukohalt teostada kontrolli (järelkontrolli) eranditult kõigi eraettevõtete üle ja tühistada kõik lepingud ja eratehingud, mis on vastuolus seadusähega kui ka tööliste ja töötava talurahva masside huvidega. Mitte kodanliku tsiviilõiguse orjalik jäljendamine, vaid tema piiramine meie seaduste vaimus, kitsendamata majanduslikku või kaubanduslikku tööd.“²

Need juhised selle kohta, et nõukogude õigusele on tundmata jaotus avalikõiguslikuks ja eraõiguslikuks, et tsiviilõiguslikes vahekordades tuleb kohaldada revolutsioonilist õigusteadvust, et tsiviilõiguslike vaidluste lahendamisel ei või riik olla passiivne, vaid peab vahele astuma, peab kaitsma riigi ja töörahva masside huvisid, määravad ära nõukogude tsiviilprotsessi printsiibid ja põhistavad kohtu, prokuratuuri ja ühiskondlike organisatsioonide aktiivsuse ja initsiatiivi nõukogude riigi ja kogu nõukogude rahva huvides.

Nõukogude tsiviilprotsess on üles ehitatud selliselt, et kiirelt otsustada asju ja jalule seada rikutud õigusi. Tsiviilprotsessi enese struktuur, milles on kõrvaldatud alluvusvaidlused, formaalsed taandused, kõrvaldatud apellatsiooni-instants, sisse seatud asja eel-ettevalmistamine arutamiseks ja lühendatud edasikaebamise tähtajad, kindlustab tsiviilasjade kiire liikumise kohtus. Real juhtudel on seaduses ära näidatud täpsed tähtajad, mille piirides tuleb otsustada teatud asjade liigid. Nii NSVL RKN, ÜK(b)P Keskkomitee ja ÜAÜKN 28. detsembri 1938. a. määruse „Abinõudest töödistsipliini reguleerimiseks, riikliku sotsiaalkindlustuse praktika parandamiseks ja võitluseks kuritarvituste vastu sellel alal“ § 4 kohaselt peavad kaebused ebaõige vallandamise peale olema läbi vaadatud ettevõtte ja asutise administratsiooni, vabriku-tehaste komiteede, kohalike komiteede ja hindamiskonfliktikomisjonide poolt 3 päeva jooksul, arvates kaebuse sissetuleku päevast, kohtuorganite poolt aga 5 päeva jooksul. Muud tööasjad tuleb samuti kohtus hiljemalt 5 päeva jooksul läbi vaadata (Vene NFSV TsPK § 53-a), alimentide ja isaduse kindlaksmääramise asjad — hiljemalt 10-päevase tähtaja jooksul, kui aga kostja ei ela

¹ Lenin, Teosed, XXIX köide, lk. 419.

² Ajakiri „Bolševik“, 1937. a. nr. 2, lk. 62.

antud maakohas — hiljemalt 20 päeva jooksul (Vene NFSV TsPK § 53-b).

Lõpuks tuleb märkida nõuet poolte suhtes, et nad heausklikult kasutaksid oma protsessuaalõigusi ja kohtu õigust kõrvaldada igasugused poolte protsessuaalõiguste kuritarvitused, mis suunatud sellele, et protsessi venitada ja segaseks teha (Vene NFSV TsPK § 6); protsessi kättesaadavust töötajate laiadele massidele, võimalust esitada hagi suulises vormis hagiavalduse järgneva sissekandmisega kohtu poolt eriprotokoll, poole õigust ajada oma asja ilma esindajata, hagejate vabastamist ühtsest riigilõivust ja asja menetluskuludest hagide puhul alimentide nõudmises, kahjutasu nõudmises vigastuste puhul, töötasanõudmistes, samuti ka teistes hagi-asjades juhul, kui hagejal puuduvad vahendid riigilõivu tasumiseks.

IV peatükk.

VÕIMKOND JA KOHTUALLUVUS.

Ühe või teise riigivõimu või riigivalitsemise organi võimkonnaks nimetatakse asjade ringi, mida see organ seaduse alusel on volitatud otsustama. Seepärast kuulub küsimus selle kohta, kas see või teine asi kuulub kohtu või administratiivasutise kompetentsi, võimkonna küsimuste hulka.

Kui aga asi kuulub kohtu kompetentsi ning on vajalik üksnes kindlaks teha, millises kohtus nimelt tuleb asi läbi vaadata, siis kuulub sellise küsimuse otsustamine kohtualluvuse eeskirjadesse.

Kohtualluvuseks nimetatakse asjade ringi, mida antud kohtus on volitatud läbi vaatama ja otsustama.

Kohtu- ja administratiivorganite kompetentsi piiritus.

Esimene küsimus, mis kohtunikul tuleb lahendada protsessi alguses, on see — kas tal on õigus võtta asi antud kohtus menetlusele.

Tähendatud küsimuse otsustamiseks on vaja teada, millised vaidlused kuuluvad lahendamisele administratiivorganeis, millised arbitraazjorganeis ning milliseid asju lahendab kohus.

Vene NFSV TsK § 2 määrab, et kohtukorras lahendatakse tsiviilõiguslikud vaidlused.

Neil juhtudel, mil poolte vahel ei ole vaidlust tsiviilõiguse kohta, vaadatakse asi reeglikohaselt läbi administratiivorganite poolt. Maksude sissenõudmist teostavad rahandusorganid; nemad vaatavad läbi

ka kaebused ebaõige maksustamise kohta. Eestkoste ja hoolduse määramise ja teostamisega seoses olevaid küsimusi ei lahenda kohus, vaid eestkosteorganid — täitevkomiteed oma osakondade kaudu. Vaidlusi maakasutamise kohta otsustavad spetsiaalsed maakomisjonid maaorganite juures.

Kuid mõnd liiki administratiiviasjade jaoks on seadusega määratud kohtulik lahendamise kord.

Vastavalt sotsialistliku demokraatia laiendamisele ja süvendamisele NSV Liidus laienes ka kohtu kompetents, millesse tuli üle rida varem administratiivkorras läbivaadatavaid asju. Siinhulgas tuleb eelkõige nimetada asju, mis kuuluvad kohtu arutamisele NSVL RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee 20. märtsi 1937. a. määruse „Teravilja, riisi, päevalilleseemnete ja kartulite kohuslike andamite kohta riigile 1937. a. kolhooside, kolhoosnike ja üksikmajapidamiste poolt ning naturaaltasu määrade kohta masina-traktorijaamade töö eest“ (LSKK 1937. a., nr. 21, art. 78) alusel. Selle seaduse esimene osa määrab, et „Kolhoosi poolt kuritahtlikult kohustuste mittetäitmisel teravilja riiklike andamite alal kindlaksmääratud tähtajaks võtab oblasti (krai, vabariigi) prokurör Varumise Komitee rajoonivoliniku esitisel kolhoosi juhatuse kohtulikule vastutusele rahatrahvi määramiseks andmata teravilja osa väärtuse ulatuses, arvestatud riiklike kokkuostuhindade järgi, ning samuti täitmata teraviljaandamite osa natuuras sissenõudmiseks“.

Kohtukorras toimub ka kolhoosidelt päevalilleseemnete, riisi ja kartulite andamite alal täitmata jäänud osa sissenõudmine riigile. Seega ei toimu kolhoosidelt täitmata jäänud osa sissenõudmine andamite alal, millel on maksu jõud, mitte administratiivkorras, vaid kohtu poolt, oblasti (krai, vabariigi) prokuröri hagi alusel kolhoosi juhatuse vastu.

Edasi on NSVL KTK ja RKN määrusega 11. aprillist 1937. a. „Kolhoosidelt, kodutööndusartellidelt ja üksikult kodanikelt riigi- ja kohalike maksude, määralise sundkindlustuse, kohuslike naturaalandamite ning trahvide võlgade katteks vara äravõtmise administratiivkorra äramuutmise ja kohtuliku korra sisseseadmise kohta“ (LSKK 1937. a. nr. 30, art. 120) antud kohtu menetlusse rida administratiiv-asju, milles ei ole vaidlust tsiviilõiguse üle. Maksu-, kindlustus- ja varumisinspektorid määravad administratiivkorras tasumisele kuuluvate maksude, kindlustusmaksude ja naturaalandamite suuruse, kuid nad ei või teostada administratiivkorras vara äravõtmist maksuvõla katteks, mis võib toimuda üksnes rahvakohtu otsuse põhjal (§ 1 ja 2). Mitte hiljem kui 10 päeva enne hagi esitamist kohtusse maksuvõlgnikult vara äravõtmise kohta peavad maksu- ja kindlus-

tusinspektorid ja samuti varumisinspektorid andma maksuvõlgnikule kirjaliku hoiatuse (§ 3). Maksmatise vabatahtlik tasumine maksuvõlgniku poolt enne kohtuotsuse tegemist toob kaasa kohtuasja lõpetamise, 10 päeva jooksul pärast kohtuotsust aga — kohtuotsuse annuleerimise, pannes maksuvõlgnikule kohtukulud 3 kuni 10 rublani.

Rahvakohtu otsuse täitmine maksuvõlgniku vara äravõtmise kohta toimub kuuluvuse järgi maksu- või kindlustusinspektori või varumisinspektori kaudu (§ 5).

„NSVL Ülemnõukogu valimiste määrustiku“ (LSKK 1937. a. nr. 43, art. 182) § 18 ja 19 näevad ette tagatisena valijalle õiguse esitada föörahva saadikute nõukogu otsusele puuduste kohta valijate nimekirjades kaebusi rahvakohtusse, kelle otsus on lõplik.

Seega lahendatakse nõukogude tsiviilprotsessis kohtu- ja administratiivorganite kompetentsi küsimus igal üksikjuhul lähtudes ühe või teise asjade liigi lahendamise puhul lahtise, avaliku kohtuprotsessi kasutamise otstarbekusest.

Üldreeglil, et tsiviilõiguslikud vaidlused lahendab kohus, on ka teist liiki erand, mil tsiviilõiguslikud vaidlused vaadatakse läbi administratiivorganite poolt. Nii näiteks vaadatakse läbi administratiivkorras: a) ebaõigelt vallandatud vastutavate ametiisikute tööle tagasivõtmise asjad, kel on õigus töölisi palgata ja vallandada; b) üürnike eluruumidest väljatõstmise asjad, kes on saanud elamispinna seoses töövahekorraga riiklikes asutistes ja ettevõtetes ning on vallandatud jne.¹

Nõukogude õiguses on sellised erandid üldreeglist tsiviilõiguslike vaidluste kohtuliku lahendamise kohta ette nähtud eriseadustes ja nende asjade ring on väga väike, sest viimaseil aastail on seoses nõukogude demokraatia laienemisega kohtu kompetents laienenud, administratiivasjade ring aga kitsenenud.

Kodanlik tsiviilprotsessiteadus püüab leida täpset kriteeriumi kohtu- ja administratiivorganite kompetentsi piiritlemiseks, lähtudes vaidlussuhete iseloomust. Ta eristab tsiviilõiguslikke nõudeid, mis moodustavad kohtuliku menetluse ala, ja avalikõiguslikke nõudeid, mis kuuluvad administratiivkorras läbivaatamisele.

Esimesel juhul peetakse protsessijaid üksteisele mittealluvaks ja nad on iseseisvad, üheõiguslikud õigussubjektid ning nende vastastikused vahekorrad on — eraõiguslikud.

¹ Vt. üksikasjalisemalt NSVL KTK ja RKN määruses 17. oktoobrist 1937. a. „Elamufondi säilitamisest“ (LSKK 1937. a. nr. 69, art. 314).

Teisel juhul peetakse vaidlevaid pooli (riiki ja tema alamaid) mitte-üheõiguslikeks subjektideks, sest kodanikud alluvad riigile. Seal, kus riiklikud organid esinevad riigivõimu organitena vastastikustes vahekordades kodanikega, ei ole kohtulikku asjaarutamist ning kõik sellised vaidlused tuleb läbi vaadata ainult administratiiv- (vastuvaidlemata) korras. Kus aga riiklik organ esineb oma õigussuhetes kodanikega mitte võimuorganina, vaid majandusliku subjektina, seistes lepingulistest vahekordades kodanikuga, seal on õigussuhted oma loomult eraõiguslikud ning seepärast tuleb neid vaidluse korral lahendada kohtukorras.

Need kodanlikud teooriad, olles tihedalt seotud kodanliku võimude jaotuse teooriaga, ei oma praktilist tähtsust isegi mitte kodanlikus protsessis, kuna kapitalistlike maade seadusandlus ei pea kinni kodanliku teaduse poolt püstitatud kriteeriumidest ning mõnedel juhtudel võimaldab administratiivorganite kompetentsi laienemist kohtu arvel, teistel juhtudel aga vastupidi kohtu kompetentsi laienemist administratiivorganite arvel.

Riikliku ja ametkondliku arbitraaži kompetents. Riiklik arbitraaž ei ole kohus. Ta lahendab varalisi ja eel-lepingulisi vaidlusi ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide (riiklike asutiste ja ettevõtete, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide) vahel.¹

Riiklik arbitraaž asub NSVL Rahvakomissaride Nõukogu juures, liidu- ja autonoomsete vabariikide rahvakomissaride nõukogude juures ja oblastite (kraide) tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede juures.

Riikliku arbitraaži kompetentsist on eraldatud ning kuuluvad kohtuorganite alluvusse: 1) vaidlused, milles üks pooltest on kolhoos; 2) Riigipanga krediidioperatsioonidest tekkinud vaidlused; 3) raudtee- ja veete-veolepinguist tekkinud vaidlused, välja arvatud vaidlused vedude kohta üldlepingute järgi massiliste plaanipäraste vedude alal; 4) vaidlused kommunaalteenuste kasutamise lepinguist; 5) vaidlused summas alla 1000 rubla.

Varalised vaidlused, samuti eel-lepinguist tulenevad vaidlused asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vahel, mis kuuluvad ühe ja sama ametkonna süsteemi, lahendatakse ametkondliku arbitraaži poolt. Ametkondlik arbitraaž eksisteerib majanduslike rahvakomissariaatide süsteemis (Teede Rahvakomissariaadi, Põllutöö Rahvakomissariaadi, Põhjamereteede Peavalitsuse arbitraaž jne.) ja kooperatsiooni-kes-

---

¹ Vt. NSVL KTK ja RKN määrust 3. maist 1931. a. (LSKK 1931. a. nr. 26, art. 203).

kuste juures (Keskliidu, Üleliidulise Tööstuskooperatsioonide Nõukogu, Üleliidulise Metsatööstuse Kooperatsioonide Liidu arbitraaž) ning samuti rahvakomissariaatide krai- ning oblasti-osakondade juures.

Kohtualluvus. Tsiivilasjade alluvuse kohtule määrab Vene NFSV TsK § 2: „Tsiiviilõiguslikud vaidlused lahendatakse kohtukorras. Loobumine kohtu poole pöördumise õigusest on tühine“.

Kohtualluvuse iseloomu järgi eristatakse liigi-, territoriaalset, alternatiivset alluvust, erandalluvust ja lepingulist alluvust.

Liigi- (asi-) alluvus kujutab enesest kohtusüsteemi üksikute lülide kompetentsi jaotust asjade liigi järgi.

Tsiivilasjade kogu põhilise massi lahendab rahvakohus. Rahvakohtule alluvad kõik vaidlused, milles üks või mõlemad pooled on kodanikud. Rahvakohus vaatab läbi ka ühiskonnastatud majanduse asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vahelised vaidlused, mis tekkinud kommunaalteenuste kasutamise lepinguist, sõltumata hagi-hinnast, raud-, vee- ja õhutee-veolepinguist tulenevad vaidlused summas kuni 10 000 rublani ja kõik ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vahelised vaidlused summas kuni 1000 rublani, ning samuti kolhooside omavahelised ja kolhooside ning ühiskonnastatud majanduse asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vahelised vaidlused, sõltumata hagi-hinnast, ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vaidlused nii kontsessiooniettevõtetega kui ka välisfirmadega summas kuni 10 000 rublani (Vene NFSV TsPK § 21).

Krai- (oblasti-) kohtud lahendavad ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vaidlusi, mis tekivad Riigipanga operatsioonidest, kui viimane esineb poolena asjas, summas üle 1000 rubla; raudtee-, veete- ja õhutee-veolepinguist tulenevad vaidlused summas üle 10 000 rubla (vaidlusi üldlepingute kohta massiliste plaanipäraste vedude alal ei vaata läbi rahvakohus ega kraikohus; neid lahendavad Riikliku Arbitraaži organid), samuti ka ühiskonnastatud majanduse asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vaidlused kontsessiooniettevõtetega ja välisfirmadega, kui hagi-hind ületab 10 000 rubla (Vene NFSV TsPK § 22).

Krai- (oblasti-) kohus ja ülemkohus võivad igast neile alluvast kohtust asja ära võtta oma menelusse esimese astme kohtuna ning samuti, olenevalt poolte asukohast ja muudest asjaoludest, anda üksikuid asju või asjade liike lahendamiseks: kraikohus — igale rahvakohtule ja ülemkohus — lahendamiseks krai- (oblasti-) kohtule.

Vastavalt VKTK ja VNFSV RKN määrusele 20. dets. 1934. a. (VSKK 1935. a. nr. 2, art. 9) kuulusid rahvakohtu otsustamisele ainuisiklikult, s. o. ilma rahvakaasistujate osavõtuta, järgmised vaidlused: 1) korteriüüri sissenõudmise kohta, tasu kohta kommunaalteenuste

eest, mitteiluruumide kasutamise eest; 2) hagi, mis põhjenevad dokumentidel, mille järgi seaduse alusel võidakse notariaalorganite poolt välja anda täitepealdised, juhtudel, kui tähtaeg pealdise saamiseks on möödunud; 3) erimenetlusasjad; 4) ühiskonnastatud sektori organisatsioonide vaidlused (Vene NFSV TsPK § 24-a).

Käesoleval ajal on tsiviilasjade ainuisiklik otsustamine rahvakohuniku poolt tühistatud stalinliku konstitutsiooni §-ga 103 ja NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 9 ja 14, ning asjade arutamine kõigis kohtuis toimub rahvakaasistujate osavõtul, välja arvatud seaduses eriti ettenähtud juhud, mil asjaarutamist teostavad kolm kohtuliiget (kaebuste ja protsesside põhjal otsuse peale ja protestide alusel järelevalvekorras).

NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus näeb samuti ette liigialluvuse: rahvakohtu menetlusse kuuluvad varalised hagi, tööseaduste rikkumisega seoses olevad hagi, alimentide nõudmise hagi, pärandihagi ja muud tsiviilasjad, mis seadusega temale allutatud (§ 21); kraia-, oblasti-, ringkonnakohtu ja autonoomse oblasti kohtu menetlusse — seadusega nende võimkonda antud tsiviilasjad vaidlustes riiklike ja ühiskondlike asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vahel (§ 32); autonoomse vabariigi ülemkohtu, liiduvabariigi ülemkohtu ja NSV Liidu Ülemkohtu tsiviilasjade kohtukollegiumide menetlusse — seadusega nende võimkonda antud tsiviilasjad (§ 41, 48, 67).¹

Territoriaalne alluvus. Hagi esitatakse kohtusse, kelle piirkonnas on kostjal alaline elukoht või alaline tegevus (Vene NFSV TsPK § 25), hagi juriidiliste isikute vastu aga — vastutava organi asukoha järgi või ka kohaliku organi asukoha järgi, kui hagi tuleneb tehingust, mis sõlmitud selle kohaliku organiga (Vene NFSV TsPK § 27).

Erand sellest üldreegist on tehtud alimentide hagide suhtes, samuti hagides kahju tasumise kohta, mis tekitatud surmaga, raske või muu kehavigastusega. Neid hagnosis võib esitada ka hageja elukoha järgi (märkus Vene NFSV TsPK § 25 juurde).

Hagi, mis tekivad lepinguist, milles täitmiskoht on märgitud, võib esitada selle rajooni ja jaoskonna, kus leping kuulub täitmisele, kohtusse (Vene NFSV TsPK § 28).

Lepinguline alluvus. Selle olemus seisneb selles, et pooled sõlmivad omavahel kokkuleppe nende vahel tekkida võivate vaidluste

---

¹ Kuni käesoleva ajani ei ole nende kompetents esimese astme kohtuna seadusega kindlaks määratud. Tõenäoliselt tehakse seda NSV Liidu tsiviilprotsessi koodeksi kinnitamisel.

alluvuse kohta kindlale kohtule nende valikul. Selline lepinguline alluvus osutus Venemaa revolutsioonieelses protsessis sageli varatu elanikkonna ekspluateerimisvahendiks erafirmade poolt.

Näiteks kompanii „Singer“ pani lepinguisse õmblusmasinate müügi kohta järeelmaksuga tavaliselt punkti selle kohta, et kõik lepingust tekkivad vaidlused tuleb lahendada Moskva linna kohtuis „Singeri“ kompanii peakontori asukoha järgi Venemaal. Selle tagajärjel esitas firma, kelle komisjonärile (kaubareisijale) õmblusmasina järeelmaksuga ostnud varatu ostja oli osa raha tasunud, viimase vastu hagi Moskvast. Loomulikult ei saanud ostjad sõita Moskvasse kohtusse kõigist maanurkadest ning seepärast kaotasid oma kohtuasjas ja pidid maksma sama masina eest teistkordselt.

Vene NFSV TsPK-s ei ole midagi öeldud lepingulise alluvuse kohta. Vene NFSV Ülemkohus asus kuni 1932. a. sel seisukohal, et lepinguline kohtualluvus ei ole meil lubatav, kuna „seadusega kindlaksmääratud kohtualluvust lepingust tekkinud vaidluste suhtes ei saa muuta lepingus ettenähtava kokkuleppega“ (Ülemkohtu Tsiiviilkassatsiooni Kolleegiumi juhendkiri nr. 1, 1926. a.).

Vastupidi võimaldab Ukraina NSV TsPK pooltel määrata lepingulist koha-alluvust, välja arvatud hagides raudtee vastu ja erandalluvuse juhtudel (Ukraina NSV TsPK § 30).

Lepingulise alluvuse rakendamise keelu sihiks oli kaitsta varatuid ekspluateerimise eest nepmani ja kulaku poolt; käesoleval ajal, sotsialismi võidu puhul NSV Liidus, kapitalistlike elementide likvideerimisega meie maal, ei saa lepingulise alluvuse negatiivsed küljed esile tulla. Seepärast Vene NFSV Ülemkohus — pleenumi seletuses 3. veebruarist 1932. a. pani kohtuile ette võtta oma menetlusse vaidlusi lepingute kohta, milles kohtualluvus on määratud poolte kokkuleppega, välja arvatud need juhud, kus seadusega on kindlaks määratud erandalluvus (hagid raudtee vastu, Riigipanga vastu jne.).

Hagid kostjate vastu, kelle elukoht teadmata, võib esitada kas kostja viimase teadaoleva elukoha järgi või tema vara asukoha järgi (Vene NFSV TsPK § 26).

Neil juhtudel, mil asi allub mitmele kohtule, kuulub õigus valida üht neist kohtuist hagejale (TsPK § 30). Sellist kohtualluvust, kus hagejal on valikuõigus, nimetatakse alternatiivseks.

Erandalluvus (võimaluseta esitada hagi teise kohtusse) on ette nähtud asjades: a) õiguse kohta ehitistele, b) maatüki kasutamise õiguse kohta, c) vara üleskirjutusest ja müügist vabastamise kohta, d) hagi surnu vara kohta. Need asjad alluvad vara asukoha kohtule.

Veidi erinevalt on lahendatud alluvuse küsimus hagide puhul, mis

on tekkinud hangitaya toodangu mittekohasest kvaliteedist, sortimendist ja mittekompleksusest. NSVL RKN poolt 29. aug. 1939. a. kinnitatud NSVL RKN juures asuva Riikliku Arbitraaži instruksiooni „Pretensiooni esitamise korra ja tähtaegade kohta mittekvaliteediliste kaupade hangete puhul riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide vahel“ § 28 kohaselt lahendatakse sellised hagid kauba saamise koha järgi, kui lepingus ei ole teisiti ette nähtud. Samasugune säte on antud ka NSVL Ülemkohtu direktiivkirjas nr. 5, 23. jaan. 1934. a.; selles kirjas rõhutatakse sellise alluvuse otstarbekust, sest hagid mittekvaliteedilise toodangu kohta põhjenevad kauba ülevaatuse aktidel nende saamise kohas (p. 5).

Lõpuks tuleb lugeda erand-alluvuse juhtude hulka raudtee vastu esitatud hagide alluvust vaidlustes, mis tekkinud Raudteede seadustiku alusel. Nende hagide suhtes on NSVL Kohtu RK ringkirjaga 2. okt. 1937. a. nr. 111 kokkuleppel Teede RK-ga kindlaks määratud linnade loend, milles võib selliseid hagsid läbi vaadata.¹

Alluvusvaidlused. TsPK ei luba vaidlusi alluvuse kohta kohtute vahel. Kui kohus, tunnustanud asja endale mittealluvaks, on tagastanud hagejale hagiavalduse, juhatusega, millisesse kohtusse tuleb pöörduda, siis resolutsioonis tähendatud kohus ei või keelduda asja vastu võtmast ja on kohustatud hagi läbi vaatama (Vene NFSV TsPK § 31 ja 33). See alluvusvaidluste kategooriline keeld eristab teravalt nõukogude protsessi kodanlikust protsessist, milles alluvusvaidlused loovad kisendava asjaajamise venitamise.

Pretensioonikord. Mõnedel juhtudel nõuab seadus enne hagi esitamist kohtukorras eelneva pretensiooni (reklamatsiooni) esitamist vahenditult kostjale ning alles pretensiooni rahuldamisest keeldumise puhul või teatud tähtaja möödumisel saab hageja õiguse esitada hagi kohtukorras. Sellist korda nimetatakse pretensiooni- või reklamatsioonikorras; seda rakendatakse raudtee-, veete-, õhutee- ja autotranspordi vedudest tekkinud asjades, nõudluste puhul hankija poolt ostjale üleantava kauba mitterahuldava kvaliteedi kohta ja samuti nõudlustes Side RK organite vastu kahjude kohta, mis tekitatud postisaadetiste edasisaatmisel (NSVL RKN määrus 20. nov. 1933. a. Sideorganite materiaalse vastutuse kohta postisaadetiste eest, LSJK 1933. a., nr. 67, art. 405).

Tööasjade alluvus. Mis puutub töövahekordadest tekkinud vaidlustesse, siis võib neid lahendada tüli-hindamiskorras (Tülihindamiskomisjon) või kohtukorras. Kohtukorras arutatakse neid asju ainult järgmisel kolmel juhul: 1) kui konflikt ei kuulu tüli-hindamis-

¹ Vt. „Sovetskaja Justitsia“, 1937. a., nr. 22.

komisjoni läbivaatamisele, 2) kui asja arutamisel tüli-hindamis-komisjonis pooled ei saavutanud kokkulepet ja konflikt jäi lahendamata, 3) kui tüli-hindamiskomisjoni otsus on järelevalvekorras tühistatud (märkus Vene NFSV TsPK § 21 juurde).

Ühiskondlikud kohtud. Kaunis suur liik varalisi vaidlusi võidakse läbi vaadata ühiskondlike kohtute poolt: tootmis-seltsimehelikud kohtud ettevõtetes, asutistes, sovhoosides, seltsimehelikud kohtud majavalitsuste juures ja küla-ühiskondlikud kohtud külanõukogude juures. Käesoleval ajal arutavad tootmis-ühiskondlikud kohtud vabrikutes, tehastes ja teistes riiklikes ettevõtetes ning asutistes varalisi vaidlusi summas kuni 50 rublani, peale töötasu asjade.

Küla-ühiskondlikul kohtul on õigus läbi vaadata varalisi vaidlusi summas kuni 75 rublani, talundite jagamise asju, perekondliku vara jagamise asju maal, keeldkarjatamise asju, samuti töökonflikte (töötasu, spetsriietuse jm. kohta) summas mitte üle 25 rubla.¹

Alluvus vahekohtule. Vahekohtuks nimetatakse kohut, mille pooled on valinud tekkinud vaidluse lahendamiseks. Vastavalt Vahekohtu määrustikule 16. okt. 1924. a. (Lisa Vene NFSV TsPK XXII peatükile) võib poolte kokkuleppel anda vahekohtu lahendada iga vaidlust tsiviilõiguse kohta eraisikute (sealhulgas kollektiivide) vahel.

Märkus 1 Määrustiku § 1 juurde eraldab vahekohtu kompetentsist järgmised asjade liigid: 1) ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vahelised vaidlused, 2) vaidlused maa kasutamise kohta, 3) tööasjad. Töövahekordadest tekkinud vaidlusi võib läbi vaadata erilistes vahekohtutes, mis on lepitus-vahekohtuliku menetluse organiteks ning organiseeritakse Vene NFSV Tööseaduste koodeksi § 168 ja 171 korras ametiühingute juures igakordsel erikokkuleppel vastava ametiühingu ja tööandja vahel.

Alluvus Merearbitraažkomisjonile ja Väliskaubanduse Arbitraažkomisjonile Üleliidulise Kaubanduskoja juures.

Mere- ja Väliskaubanduse Arbitraažkomisjonid asuvad Üleliidulise Kaubanduskoja juures ja on alaliselt tegutsevad vahekohtud, kes arbitraaži menetluse korras vaatavad läbi peamiselt vaidlusi nõukogude majanduslike organisatsioonide ja välisfirmade vahel neil juhtudel, mil vaidlevate poolte vahel on kokkulepe nende vaidluse lahendamise kohta neis arbitraažkomisjonides.

Viimaste alluvuse määrab Vene NFSV TsPK § 23.

---

¹ Tuleb märkida, et ühiskondlikud kohtud ei ole õigustatud arutama alimendide asju.

Merearbitraažkomisjonile alluvad järgmised vaidlused:

- 1) vaidlused tasu kohta merelaevade poolt üksteise abistamise eest või merelaeva poolt jõelaeva abistamise eest või vastupidi;
- 2) vaidlused, mis tekivad merelaevade kokkupõrkest või mere- ja jõelaevastikku kuuluvate laevade kokkupõrkest või merelaevade poolt sadamaseadistele rikete tekitamisest;
- 3) vaidlused, mis tekivad suhetest merelaevade prahiveo alal, nende agentuurteenimise alal, mereveo alal (konossementi järgi);
- 4) vaidlused, mis tekivad suhetest merekindlustuse alal.

Väliskaubanduse Arbitraažkomisjonile alluvad vaidlused, mis teki-
vad väliskaubanduslikest tehinguist, eriti vaidlused välisfirmade ja
nõukogude majanduslike organisatsioonide vahel.

V peatükk.

TSIVIILPROTSESSI OSALISED.

Tsiviilprotsessi osaliste all tuleb mõista pooli, kolmandaid isikuid ja asjast osavõtvat prokuröri. Neil kõigil on protsessuaalsed õigused ja kohustused.

Pooled. Stalinlik konstitutsioon lahendab hiilgavalt isiksuse probleemi sotsialistlikus ühiskonnas Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini õpetuse alusel, ühendades töötajate — sotsialismi ülesehitajate — isiklikud huvid kogu sotsialistliku ühiskonna huvidega ja tagades kodanike isiklike ja varaliste õiguste kaitset, osutades määratu suurt tähelepanu hoolitsusele inimese eest.

Hoolitsus elava inimese eest, tema seaduslike õiguste ja huvide kaitse eest peab läbima ka kogu kohtu tegevust.

NSV Liidu kodanik, astudes poolena protsessi, peab kasutama kõiki õigusi, mis tal on vaja oma isiklike ja varaliste õiguste kaitseks.

Protsessuaalne õigusvõime ja teovõime. Igas tsiviilprotsessis esineb kaks poolt vastupidiste huvidega: huvitatud isik esitab hagi, taotleb kohtulikku kaitset — see on kaebaja pool; teine pool tõmmatakse kaasa kohtu poolt vastust andma hagi puhul. Esimest nimetatakse hagejaks, teist — kostjaks. Mõlemaid vaidlejaid koos nimetatakse poolteks.

Hageja on huvitatud sellest, et kohus tunnustaks vaieldava õiguse temale, hagejale, kuuluvaks; kostja, vastupidi, on huvitatud sellest, et kohus jätaks hagi rahuldamata, tunnustades vaieldava õiguse mitte hagejale, vaid kostjale kuuluvaks.

Selleks, et olla pooleks tsiviilprotsessis, peab omama tsiviilprotsessuaalset õigusvõimet, mis NSV Liidus langeb ühte üldise tsiviilõigusvõimega. NSV Liidus on kõik kodanikud õigusvõimelised, kõik kasutavad võrdseid tsiviilõigusi. Ühes tsiviilõigusvõimega kasutavad protsessuaalset õigusvõimet ja võivad olla poolteks tsiviilprotsessis peale kodanike — füüsiliste isikute — ka juriidilised isikud, s. o. mitut liiki kollektiivid, ühingud, asutised ja ettevõtted (vt. Vene NFSV TsK § 13, 19).

Kodanlikus teaduses kehtib vaade, et „igauks võib olla pooleks protsessis ainult oma tsiviilõigusvõime piirides“. Selline vaade on kodanlikule teadusele iseloomustav ning see tuleneb kodanliku tsiviilõiguse iseärasusest, mis kitsendab kodanike üksikute liikide õigusvõimet teatud piiridega.

Nii näiteks revolutsioonieelsel Venemaal olid õigusetus seisundis isikud, kellelt „kõik õigused olid ära võetud.“

Prantsusmaal kehtib ka käesoleval ajal seadus, mille järgi abielunaine on sama teovõimetu kui alaealised ja vaimuhaiged ning tema õigusvõime on piiratud.

Tsiviilprotsessuaalne õigusvõime seisneb võimes olla tsiviilprotsessi subjektiks — pooleks (hagejaks või kostjaks). Seepärast peetakse protsess poolte nimel ning otsus, astudes seadusjõusse, on pooltele kohuslik ning levib neile.

Protsessuaalse õigusvõime küsimusel on suur poliitiline tähtsus, sest see puudutab töörahva laiade masside tähtsaid elulisi huvisid, olles tihedalt seotud kodanike isiklike ja varaliste õiguste küsimustega, mille kaitset kindlustab suur stalinlik konstitutsioon.

Kapitalistlikes maades kehtib faktiliselt ebavõrdsuse õigus, seal on majanduslikuks aluseks — ekspluateerimise õigus, seal ei ole kõigil kodanikel ühesugune õigusvõime. Küllaldane on võrrelda kapitalisti ja tööliste, naise ja mehe seisundit, et enesele kujutleda seda määratud erinevust nende õigustes, rääkimata juba rõhutatud rahvaste seisukorrast asumaades, neegrite olukorrast USA-s ja varatute välismaalaste olukorrast kõigis kodanlikes maades.

Vastandina sellele on NSV Liidus kohtute ukсед laialt avatud kõigile NSV Liidu kodanikele. Kõik kasutavad ühesuguseid õigusi oma rikutud õiguste kohtuliku kaitse suhtes. Üheõiguslus on tagatud kõigile NSV Liidu kodanikele, sõltumata nende rahvusest, rassist ja soost (vt. NSV Liidu konstitutsiooni § 122 ja 123).

Tsiviilprotsessuaalsest õigusvõimest tuleb eristada tsiviilprotsessuaalset teovõimet, mis ühtib üldtsiviilteovõimega. Protsessuaalne teovõime on võime mitte üksnes omada õigusi, vaid esineda protsessis iseseisvalt või poole enese valitud esindajate kaudu.

Füüsiliste isikute suhtes saabub tsiviilprotsessuaalne teovõime 18-aastaseks saamisega (Vene NFSV TsK § 7). Kuid alaealised neljateistkümnest kuni kaheksateistkümne aasta vanuseni, omades iseseisvat töötasu, võivad seda iseseisvalt käsutada ning esineda kohtus hagejana või kostjana nende töötasu kasutamises tulenevate tehingute puhul, ning vastutada kahjude eest, mis nad on tekitanud oma tegudega teistele isikutele (vt. Vene NFSV TsK § 9 ja 405).

Tsiviilprotsessuaalset teovõimet ei ole isikuil, kes on ettenähtud korras tunnustatud nõrgamõistuselisteks või vaimuhaigeteks, ja isikuil, kes oma füüsiliste puuduste tõttu ei ole suutelised iseseisvalt kaitsma oma õigusi (vt. Vene NFSV Abielu-, perekonna ja eestkoste seaduste koodeksi § 69 ja 70).

Juriidiliste isikute nimel esinevad kohtus ja kaitsevad nende seaduslikke õigusi ja huve seadusega või põhikirjaga määratud organid (Vene NFSV TsPK § 14).

„Asjaomase poole“ mõiste. Peale protsessuaalse õigusvõime mõiste tunneb tsiviilprotsessi teadus veel poole asjaomasuse mõistet antud protsessi suhtes, s. o. hageja õigust hagi esitamisele antud konkreetse asjas ja kostja kohustust kosta nimelt selle hagi puhul. Mitte iga üldiselt õigusvõimeline isik ei saa olla hagejaks antud asjas, vaid ainult selline isik, kel on juriidiline huvi hagi esitamiseks, s. o. isik, kellele kuulub vaieldav õigus; iga üldiselt õigusvõimeline isik ei saa olla kostjaks käesolevas asjas, vaid ainult see isik, kes tegelikult rikkus hageja õigust. Mainitud tingimuste puudumisel meie ütleme, et hagi on esitatud „mitteasjaomase“ hageja poolt, või „mitteasjaomase“ kostja vastu. Näiteks lepingu puhul, mis sõlmitud esindajate poolt, on hagi esitatud mitte volitaja, vaid tema voliniku vastu, — viimane ei ole asjaomane kostja, kuna lepingu järgi peab vastutama volitaja ise.

Kodanlikus protsessis võib kostja sellistel juhtudel avaldada formaalset taandust, ja kui kohus tunnustab taanduse põhjendatuks, siis kuulub asi lõpetamisele taanduse põhjal. Nõukogude tsiviilprotsessis ei ole sedaliiki formaalsed taandused lubatavad ja liiduvabariikide TsPK-id annavad kohtule õiguse ilma asja lõpetamata lubada asendada asjast väljaastuvat esialgset hagejat või kostjat asjaomase hageja või kostjaga (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 166, Gruusia NSV TsPK § 167). Tähendatud eeskirja sihiks on kiirendada asja otsustamist ja saavutada õiget otsust. Kuid kohus võib teostada asendust „mitteasjaomase“ poole täieliku kõrvaldamisega ainult vastava poole nõusolekul (vt. Turkmeeni NSV TsPK § 92, Vene NFSV Ülemkohtu Tsiviilkassatsiooni Kolleegiumi juhendkiri nr. 1, 1926. a.).

Kui aga pooled ei nõustu asendusega, kuid kohus peab siiski vajalikuks täiendavalt kaasa tõmmata kaaskostjaid, siis esialgset kostjat ei kõrvaldata kuni asja otsustamiseni ning küsimuse, kes neist on „asjaomane“ kostja, kellelt nimelt tuleb välja mõista, lahendab kohus otsuses. „Mitteasjaomase“ poole asendamise küsimus otsustatakse pärast poolte arvamuse ärakuulamist kohtu erimäärusega. Asjaarutamine lükatakse edasi ja järgmisele kohtuistungile kutsutakse välja uued asjasse tõmmatud isikud (vt. Vene NFSV Ülemkohtu Tsiviilkassatsiooni Kolleegiumi juhendkirja nr. 1, 1926. a.).

Protsessikaaslus ja õigusjärglus protsessis. Protsessi teooria ja protsessuaal-seadusandlus võimaldavad protsessikaaslust, mis seisneb selles, et hagi esitatakse ühe ja sama kostja vastu mitme hageja poolt ühiselt või ühe hageja poolt mitme kostja vastu samas hagis.

Ka sellised juhud on võimalikud, kus mitu hagejat üheskoos esitavad ühise hagi mitme kostja vastu. Protsessikaaslasti nimetatakse vastavalt kaashagejaiks ja kaaskostjaiks. Iga protsessikaaslane tegeleb ainult omal nimel, olles täiesti iseseisev protsessis, välja arvatud solidaarsetest kohustustest tulenevate hagide puhul, kus ühe protsessikaaslaste toimingud on kohuslikud ka teiste kaashagejate või kaaskostjate suhtes, kes temaga seotud solidaarse kohustusega, milles igaüks vastutab mitte üksnes enese eest, vaid ka teiste kaaslaste eest („üks kõigi eest“, „kooskäendus“).

Hagide ühendamist ja protsessikaaslaste vastastikuseid õigusi ja kohustusi käsitavad Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 163—165, Gruusia NSV TsPK § 164—166).

Liiduvabariikide tsiviilprotsessikoodeksid annavad kohtule õiguse ühendada ühte menetluse ja üheskoos arutada mitut kohtu menetluses olevat asja, milles sama isik võtab osa hageja või kostja poolel (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 173, Gruusia NSV TsPK § 176). Sel juhul võib samuti aset leida hagide liitmine.

Tsiviilprotsessi käigus võib esineda õigusjärglus, s. o. õiguse üleminek vaidluse objekti peale hagejalt või kostjalt teistele isikutele. Õigusjärglus võib olla lepinguline, kui pool loovutab lepingu alusel oma õiguse teisele isikule — nõude loovutus (tsessioon) — Vene NFSV TsPK § 124, võla ülekandmine — Vene NFSV TsPK § 126. Sel juhul astub senise poole asemele õigusjärglane, kes kasutab samu protsessuaalseid õigusi, mis tema eelkäija. Kuid iga hagi ei saa olla loovutuse objektiks: ei tohi loovutada õigust hageja isikuga seoses olevaile hagidele, näiteks alimentide kohta, elule või tervisele tekitatud kahju eest tasu nõudmise kohta jne.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi seletusele 7. maist 1928. a. on lubatud õiguste loovutus ka pärast seda, kui otsus asja kohta on juba tehtud. Sel juhul peab täitelehe üleandmine hageja poolt teistele isikutele toimuma pealdise tegemisega täitelehele endale või eriakti koostamisega, kusjuures loovutaja allkiri peab olema tõestatud rahvakohtuniku või notari poolt.

Protsessuaalne õigusjärglus võib esineda ka ilma lepinguta: ühe protsessija surma korral, asjas poolena esineva juriidilise isiku olemasolu lõppemise, tema reorganiseerimise, liitmise, laiendamise, vähendamise korral jne. Neil juhtudel tuleb tsiviilasi peatada (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 113, Gruusia NSV TsPK § 120) seniks, kui lahkunud protsessija asemele astuvad pärijad, olemasolu lõpetanud juriidilise isiku asemele astub see organisatsioon, kellele likvideeritud juriidilise isiku aktiva ja passiva üle läinud jne.

Poolte õigused ja kohustused. Tsiivilprotsessi kodanlikus teoorias leiame väite, et kohtu ees on kõik kodanikud „võrdsed“, sõltumata nende sotsiaalsest seisundist. Varjates sellised olulised faktid nagu kohtunike klassikoosseis ja tsiivilõigusnormide klassiiseloome, kõnelevad kodanlikud õpetlased poolte „üheõiguslusest“. Kuid kodanlik-demokraatlikus protsessis kannab poolte „üheõiguslus“ formaalset iseloomu ega vasta üldse materiaalsele tegelikkusele, erinevusele valitsevate klasside ja ekspluateeritavate varatute majanduslikus seisundis.

Artiklis „Inglise Konstitutsioon“ näitas Engels, et Inglismaal kui kodanlik-demokraatliku õigustumõistmise printsiipide kodumaal, kus protsessi põhialused on viidud konstitutsiooniliste tagatiste astmele, on poolte õigused faktiliselt rikkaste privileegid ja vaesel on küllalt raske rikkaga kohut käia. „Vaese üle ei mõista kohut temaga võrdsed, vaid igal juhul tema sünnipärased vaenlased, sest Inglismaal on rikkad ja vaesed avalikus sõjas“¹.

Kapitalistliku ühiskonna riik on „... varalise klassi organisatsioon oma kaitseks varatu klassi vastu“².

Tsiivilkohus ja tsiivilprotsess, samuti kui kriminaalkohus ja -protsess kapitalistlikus ühiskonnas kaitsevad valitseva klassi huvisid tööraha massi vastu. Ei saa olla võrdsust ettevõtja ja tööliste vahel, mõisniku ja sulase vahel.

Vastandina sellele kindlustab nõukogude tsiivilprotsess kõigile kodanikele tõelise üheõigusluse kohtus, mille tagatiseks on igasuguse

¹ Marx ja Engels, Teosed, II köide, Riiklik Sotsiaalökonoomia Kirjastus, 1931. a., lk. 383.

² Engels, Perekonna, eraomandi ja riigi tekkimine, Parteikirjastus, 1937. a., lk. 165.

ekspluateerimise puudumise fakt NSV Liidus iseenesest kui ka sotsialistliku tsiviilprotsessi iseloom, andes kõigile kodanikele võrdsed õigused kohtulikule kaitsele. Tsiviilprotsessi koodeks paneb kohtu peale eriti kohustuse võtta tarvitusele kõik abinõud poolte tõeliste vastastikuste vahekordade väljaselgitamiseks ja osutada pooltele aktiivselt kaasabi nende õiguste ja seaduslike huvide kaitsmisel selleks, et „juriidilist mitteteadlikkust, vähest kirjaoskust ja muid seesuguseid olusid ei saaks ära kasutada nende kahjuks“ (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 5, Gruusia NSV TsPK § 6).

Millised õigused on pooltel tsiviilprotsessis?

Kogu protsessi kestel kasutavad pooled rida protsessuaalseid õigusi, mis vajalikud nende huvide kaitsmiseks. Esimene ning põhimine on — õigus pöörduda riigi poole kohtuliku kaitse saamiseks; loobumise sellest õigusest kuulutab seadus tühiseks (Vene NFSV TsK § 2). Edasi, pooltel on Konstitutsiooniga tagatud õigus kohtulikule esindusele, nende asja avalikule arutamisele kohtus, protsessi avalikkusele (stalinliku konstitutsiooni § 111). Kummalgi poolel on õigus tutvuda kõigi asja materjalidega (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 11, Gruusia NSV TsPK § 13), viibida kõigi protsessuaaltoimingute juures, teada saada asjaarutamise ja kõigi kohtu poolt sooritatavate tõendite kontrolltoimingute aega (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 98, 122, Gruusia NSV TsPK § 103 ja 130). Sellele järgneb üks tähtsamaid konstitutsioonilisi protsessuaalseid tagatisi, tulenedes leninlik-stalinlikust rahvuspoliitikast, — kohtupidamine toimub liidu- või autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles, kusjuures isikuile, kes seda keelt ei valda, kindlustatakse kõigi asja materjalidega täielik tutvumine tõlgi kaudu ning samuti õigus esineda kohtus oma emakeeles (NSV Liidu konstitutsiooni § 110, Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 9, Gruusia NSV TsPK § 11).

Oma arengu kõigil etappidel on nõukogude tsiviilprotsess alati kindlustanud ja kindlustab pooltele õiguse pöörduda kohtu poole oma emakeeles ja asja arutamise võimaluse kohaliku rahvuse keeles, mis teeb kohtu absoluutselt kättesaadavaks elanikkonnale.

Pooled võivad avaldada kohtule iga liiki taotlusi, esitada tõendeid, esineda kohtus, esitada edasikaebusi otsuste ja erimääruste peale jm.

Kuid kõiki neid protsessuaalõigusi peavad pooled kasutama heauskselt, asja venitamata ning segamata. Seadus annab kohtule õiguse viivitamata tõkestada igasuguseid protsessuaalõiguste kuritarvitusi poolte poolt ja avaldusi, mille sihiks on protsessi venitada või segaseks teha (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 6, Gruusia TsPK § 7). Ukraina NSV TsPK näeb ette poolele trahvi

määramise kuni 50 rublani „ilmselt pahauskse asjaajamise eest“.
(Ukraina NSV TsK § 52 II lõige).

Vene NFSV annab kohtule õiguse panna poolele, kes pahatahtlikult esitanud alusetu hagi või vaidluse hagi vastu või on süstemaatiliselt vastu töötanud asja kiirele ja õigele lahendamisele, kohustuse maksta teise poole kasuks tasu tööaja tegeliku kaotuse eest. Seda tasu võib välja mõista ka sellelt poolelt, kelle kasuks otsus tehtud, eriti, kui hagejal oli võimalus saada täielikku rahuldust ilma kohtu poole pöördumata, kuid keeldus täitmist vastu võtmast. Ülaltähendatud tasu määratakse kohtu poolt vastavalt selle poole keskmisele töötasule, kelle kasuks see välja mõistetakse, kuid mitte üle 5% väljamõistetud või rahuldumata jäetud hagiosast (märkus 2 Vene NFSV TsPK § 46 juurde, NSVL Kohtu RK käskkiri nr. 51, 1937).

Valeandmete esitamine kohtule poolte poolt toob kaasa vastavad sanktsioonid, näiteks Vene NFSV TsPK § 254-d, Valge-Vene NSV TsPK § 298-a, Gruusia NSV TsPK § 293 sätivad üldprintsibina lubamatuse tööliselt tagasi nõuda temale tööasjas väljamõistetud summa kohtuotsuse tühistamisel järelevalvekorras, teevad sellest üldreeglisest erandi juhtudel, mil tühistatud otsus oli rajatud hageja poolt esitatud võltsitud dokumentidele või tema poolt antud valeandmeile; neil juhtudel on kohtuotsuse põhjal tagasinõudmine lubatud.

Vanemalt laste ülalpidamisvahendite (alimentide) nõudmise asjades, samuti isaduse kindlaksmääramise asjades on kohtusse ilmumine kohuslik. Kostja poolt selle kohustuse mittetäitmine ilma kaaluvate põhjusteta toob tema suhtes kaasa tõsiseid tagajärgi: a) trahv kuni 100 rublani; b) allkirja võtmine elukohast mittelahkumise kohta kuni asja otsustamiseni või c) sundtoomine kohtusse miilitsaorganite kaudu (Vene NFSV TsPK § 101-a).

Peale selle nõuavad Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 118 ja Gruusia NSV TsPK § 126, et pooled tõendaksid need faktid, millele on rajatud hageja nõuded ja kostja vastuväited, — see on samuti protsessijate kohustus, ning kui poolte poolt esitatud tõendid ei ole küllaldased, võib kohus pooltele ette panna esitada täiendavaid tõendeid.

Kolmandate isikute osavõtt tsiviilprotsessist. Vene NFSV TsPK § 80 p. ž, § 172 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragrahvid (Ukraina NSV ja Valge-Vene NSV TsPK § 172 ning Gruusia NSV TsPK § 175) määravad, et kui asja ettevalmistusel või menetluse ajal ilmneb, et „... asja lõplahendusest on huvitatud riigiasutis või -ettevõtte, kooperatiiv- või muu ühiskondlik organisatsioon, kes ei ole asjasse kaasa tõmmatud“, siis peab kohus teatama viimasele ning ka prokuratuurile menetletavast asjast.

Need eeskirjad on kehtestatud riigi ja töötajate huvide kaitse eesmärgil: nad annavad huvitatud ühiskonnastatud majanduse organisatsioonile võimaluse astuda asjasse ning kaitsta riigi ja töötajate huvisid.

Need eeskirjad annavad prokurörile võimaluse riigi ja töötajate huvisid puudutavast asjast teada saades astuda asjasse ja kaitsta riigi ning töötajate huvisid.

Ülaltoodust juba nähtub, et hagiprotsess on võimalik kahe poole olemasolul, et tsiviilhagiprotsessi vajalikeks subjektideks on pooled, kes on vahetult huvitatud asja lõpplahendusest — hageja, kes kaebab oma õiguse rikkumise üle ning palub kohtu otsust, ning kostja, kes võtab õigeks või ei võta õigeks haginõude. Kuid protsessist osavõtivate isikute ring ei piirdu alati ühe hagejaga ja ühe kostjaga. Esiteks, nagu me juba nägime, esinevad protsessikaasluse juhud, mil mitu hagejat üheskoos esitavad ühe hagi kostja vastu või üks hageja mitme kostja vastu või mitu hagejat mitme kostja vastu, ning teiseks esinevad „kolmandate isikute“ asjast osavõtu juhud.

Protsessikaasluse või hagide ühendamise eesmärgiks on aja kokkuvõtteid kohtu ja poolte suhtes; iga protsessikaaslane esineb iseenda eest, välja arvatud solidaarkohustustest tulenevad hagid.

Kolmandate isikute osavõtul tsiviilprotsessist on rida erisusi.

Kolmandate isikute protsessist osavõtu liigid. Kolmandate isikute osavõtt tsiviilprotsessist võib olla peakaasumine, kui kolmas isik avaldab iseseisvaid õigusi vaidluseseme kohta, ja kõrvalkaasumine, kui kolmas isik, esitamata mingisuguseid iseseisvaid nõudeid, astub asjasse või tõmmatakse kaasa ühe protsessija poole abistajana, olles huvitatud sellest, et otsus tehtaks ühe poole kasuks. Viimasel juhul on kolmas isik seotud ühe poolega juriidilise vahekorraga: otsus, mille teeb kohus käesoleva asja kohta, võib osutada poolele, kelle vastu otsus tehtud, aluseks, et nõuda kolmandalt isikult kahjude tasumist. Protsessija õigus esitada hagi kolmanda isiku vastu kompensatsiooni saamiseks põhjeneb niinimetatud regressi- (tagasinõude-) õigusel, mis tuleneb kas seadusest või lepingust. Nii on Vene NFSV TsK § 192 ja 193 kohaselt müüja kohustatud kaitsma ostjat kõrvaliste isikute nõudluste eest müüdud varale, ei tohi lasta ostjat vastutada isikute ees, kes avaldavad, et neil on omandiõigus müüdud esemele ning müüdud vara väljamõistmise korral on müüja kohustatud tasuma ostjale tema poolt kantud kahju.

Ostja, kes sellistel juhtudel kostjana asjasse tõmmatud, osutub kostjaks müüja süü läbi. Seepärast on müüja kohustatud ostja nõudel asjasse astuma, et abistada ostjat protsessis ostetud eseme kohta.

Edasi Vene NFSV TsK VIII peatükk käenduse kohta näeb ette käendaja suhtes, kelle vastu on usaldaja poolt esitatud hagi, kohustuse asjasse kaasa tõmmata võlgnik. Sama leiab aset usaldaja poolt nõude loovutamisel teisele isikule. Sel juhul nõude loovutaja kannab vastutust nõude omandaja ees ning seepärast võib teda ka kolmanda isikuna asjasse tõmmata.

Kohtupraktikas esinevad sageli juhud, kus kolmas isik saab teada, et hageja ning kostja vahel on vaidlus vara kohta, mis ei kuulu ühele ega teisele, vaid on kolmanda isiku enda omand, mis ühel või teisel põhjusel tema valdusest väljunud. Sel juhul ei ole kolmas isik huvitatud ühe protsessija abistamisest, ta on huvitatud sellest, et õigus vaidlusesemele tunnustataks mitte protsessijaile, vaid just temale, kolmandale isikule. Selle oma huvi teostamiseks astub kolmas isik protsessi iseseisvate nõuetega vaidlusobjekti temale väljamõistmise kohta, esinedes iseseisva protsessisubjektina, hagejana.

Kolmanda isiku asjasse astumine iseseisvate nõuetega — peakaasumine. Kui võrrelda iseseisvate nõuetega kolmandat isikut kolmanda isiku — „abistajaga“, siis tuleneb põhiline erinevus nende vahel ühe ning teise protsessi astumise eesmärgist ning seisneb selles, et kolmas isik ilma iseseisvate nõueteta (abistaja) astub protsessi selleks, et abistada üht poolt saavutada otsust selle kasuks, kuna kolmas isik iseseisvate nõuetega taotleb vaidluseseme väljamõistmist just enda kasuks.

Edasi, kui kolmanda isiku — „abistaja“ — eesmärgiks on abistada üht poolt, siis tema protsessuaalne seisund erineb selle poolest, et ta astub asjasse ühe protsessija poolele. Hoopis teine seisund on iseseisvate nõuetega kolmandal isikul — tema seisund protsessis on sama kui teistel asjaosalistel: ta on ka hageja, ta nõuab vaidlusobjekti väljamõistmist enese kasuks, ta taotleb seda, et vaieldavat õigust ei tunnustataks hagejale ega kostjale, vaid just temale, kolmandale isikule. Sellise osa puhul protsessis on loomulikult kolmanda isiku õigused iseseisvad ning kolmanda isiku nõudlus vastab täielikult haginõudlusele, haginele.

Vene NFSV Ülemkohtu Tsiviilkassatsiooni Kolleegium juhendkirjas nr. 1, 1926. a. soovitab „vahet teha hageja ning kostja vahelise vaidluseseme peale iseseisvaid õigusi omavate kolmandate isikute ja kolmandate isikute vahel, kelle õigustele ja kohustustele ühe poole suhtes võib esialgsete poolte vahel asetleidva protsessi lõpptulemus avaldada ainult kaudset mõju.“ Siin seisab kogu küsimus selles, kas kolmandal isikul on iseseisvaid nõudmisi vaidluseseme peale; jaataval korral ongi meil „peakaasumine“, eitaval — „kõrvalkaasumine“. Kuid

küsimus, kas kolmandal isikul tegelikult on iseseisev õigus või ei, jääb kolmanda isiku asjasse astumisel veel vaieldavaks; sellele võib kohus alles oma otsuses vastuse anda. Järelikult asetseb raskuspunkt mitte õiguse iseseisvusel vaidlusesemele, vaid nõuete iseseisvusel.

„Kõrvalkaasumine“ ja kolmandate isikute kaasatõmbamine („abistamine“). Juba eespool esitatust selgus iseseisvate nõueteta kolmanda isiku („abistaja“) protsessuaalne seisund.

Kehtivad Vene NFSV, Ukraina NSV ja Valge-Vene NSV tsiviilprotsessi koodeksid (§ 167 ja 168) ning Gruusia NSV tsiviilprotsessi koodeks (§ 168 ja 170) püstitavad kolmandate isikute — abistajate — asjasse tõmbamise ja asjasse astumise suhtes tingimusena, et „otsus asja kohta võib luua viimastele õigusi ja kohuseid ühe poole suhtes“. Seega on kolmanda isiku lubamiseks vajalik kindlaks teha, et sõltuvalt hagi rahuldamisest või rahuldamata jätmisest võivad kolmandal isikul tekkida õigused või kohustused ühe poole suhtes. Seepärast üksnes kolmanda isiku huvi selles, et asi otsustatakse ühe poole kasuks, ei ole küllaldane kohtule, et rahuldada taotlust kolmanda isiku juurde lubamises. Seega nähtub seaduse tekstist enesest, et kolmanda isiku huvi peab olema juriidiline (asja kohta tehtud otsuse mõju kolmanda isiku tsiviilõiguslikule seisundile või võimalus esitada tsiviilõiguslikke nõudlusi).

Terminit „huvi“ me kohtasime juba Vene NFSV, Ukraina NSV ja Valge-Vene NSV TsPK §-s 172 ning Gruusia NSV TsPK §-s 175. Nende paragrahvide süstemaatiline tõlgendamine ja nende sisu iseenesest viivad järeldusele, et riigiorganitele menetletavast asjast teatamise eesmärgiks on anda viimastele võimalus protsessi astumiseks. Kui riigiorganil on vaidlusobjektile suunatud iseseisev nõue, siis leiab aset „peakaasumine“. Kui riigiorgan on huvitatud ainult sellest, et otsus tehtaks ühe poole kasuks, siis on küsimuseks, milline peaks olema riigiorgani huvi; kas peab see samuti olema juriidiline huvi või ükskõik milline huvi, kas või säärane, kus otsus asja kohta mingil määral ei avalda mõju riigiorgani juriidilistele vahekordadele ühe protsessijaga? Meie arvame, et seadus annab riigiorganile, kooperatiiv- ja ühiskondlikele organisatsioonidele laiemad õigused asjasse astumise suhtes võrreldes kolmandate isikute igasuguste muude kaasamise juhtudega ilma iseseisvate nõueteta.

Kolmandate isikute protsessuaalõigused ja kohustused. Iseseisvate nõuetega kolmandate isikute protsessuaalne seisund ei erine millegi poolest esmase hageja seisundist; erinevus seisneb ainult selles, et hageja algatab hagi esitamisega protsessi, kuna kolmas isik astub juba menetletavasse asjasse. Seepärast on

kolmandal isikul kõik need õigused, mida kasutavad protsessivad pooled protsessis. Samal põhjusel peab kolmanda isiku avaldus vastama kõigile neile nõudeile, mis esitatakse hagiavalduse suhtes, ta peab olema maksustatud riigilõivuga ja tema suhtes on täiel määral kohaldatavad aegumiseeskirjad.

Asudes hageja või kostja poolel asjast osavõtvate kolmandate isikute protsessuaalse seisundi iseloomustamisele tuleb märkida nende ja esialgsete protsessijate vahekordade keerukust. Kolmandad isikud püüavad abistada protsessijat, kelle poolele nad on kaasa tõmmatud või astunud. Esimesel pilgul on poole ja kolmanda isiku huvid solidaarsed, kuna mõlemad taotlevad üht sihti, mõlemad esinevad liitlastena protsessis. Kuid see eesmärkide ühtsus ja huvide solidaarsus kestab ainult otsuse tegemiseni, mis on ebasoodus protsessijale, kelle poolel esines kolmas isik. Siis ilmnevad nende juures vastandlikud huvid: ühel saabub aeg oma regressiõiguse teostamiseks, teisel aga — vastutust kanda regresshagi puhul. See kahesus avaldab mõju mõlema protsessuaalsele seisundile: alpool on huvitatud sellest, et otsus tehtaks tema kasuks, kuid ebasoodsa otsuse korral on tal tagavaras teine väljapääs — esitada regresshagi kolmanda isiku vastu, s. o. oma äsjase abistaja vastu.

Poolte (hageja ning kostja) protsessuaalne seisund erineb kolmandate isikute — „abistajate“ — seisundist. Viimased, kuidas nad ka asja lõpplahendusest huvitatud ei oleks, täidavad ainult poole abistaja osa ning omavad seepärast protsessis eriseisundit. Nende osa „seisneb hageja või kostja abistamises protsessis, olenevalt sellest, kelle poolele nad ise on astunud või on kaasa tõmmatud“ (Vene NFSV Ülemkohtu Tsiiviilkassatsiooni Kolleegiumi juhendkiri nr. 1, 1926. a.).

Nõukogude tsiivilprotsessis, kooskõlas sotsialistliku ühiskonna tsiivilprotsessi üldalustega, mida läbib püüe igas asjas välja selgitada mitte formaalset tõde, vaid poolte tõelisi vastastikuseid vahekordi, materiaalsel tõde, on kohus täiesti vaba nii poole kui ka tema „abistaja“ avalduste hindamises. Kelle seletus õige ja kelle väär — selle küsimuse otsustab kohus oma siseveende põhjal kõigi asjaolude ja tõendite hinnangu alusel. Poole ja kolmanda isiku arvamuse lahku minekul ühe või teise protsessuaaltoimingu sooritamise kohta otsustab kohus ise küsimuse, kas see asjaolu on oluline, mida nad soovivad või ei soovi kindlaks teha, kas on seda võimalik tõendada teatud tõendusvahenditega jm., ning olenevalt oma otsusest lubab või keeldub protsessuaaltoimingut sooritada, sõltumata sellest, kas soovib viimast sooritada protsessija ise või tema „abistaja“.

Kolmanda isiku asjast osavõtu aluseks ei ole mitte ainult hoolitsus tema kaasa tõmmanud poole huvide ja „abistaja“ huvide eest, vaid

ka sotsialistliku õigustumõistmise huvid, vajadus kõigi asjaolude igakülgselt väljaselgitamiseks.

Sel eesmärgil, samuti kolmanda isiku huvide kaitseks, on viimasele antud protesti õigus poole selliste protsessuaalsete toimingute vastu, mis rikuvad tema õigust. Regresshagi puhul võib „abistaja“ esitada vastuväiteid, viidates oma mittenõusolekule poole üksikute toimingutega (mis fikseeritud kohtuistungis protokollis). Kui poole esmane hagi on kohtu poolt rahuldamata jäetud protsessuaaltoimingu tagajärjel, mille vastu vaidleb „abistaja“, siis ei kannu viimane vastutust regresshagi puhul. Neilsamadel kaalutlustel on abistajale antud õigus otsuse ja määruse peale edasi kaevata sõltumata sellest, kas „abistaja“ asjasse tõmmanud pool on edasikaebust esitanud.

Esmase ja regresshagi otsustamise lubatavus ühes protsessis. Ebaõige vallandamise asjade erisused. Kehtis arvamus, et asja arutamisel ja otsustamisel on võimalik üheaegselt läbi vaadata ning otsustada poole vastunõue tema „abistaja“ vastu; sel viisil liidetakse kaks protsessi ühte menetlusse ning otsustatakse üheskoos. Selle vaate kohaselt peeti igasuguste vaidluste kiirema likvideerimise huvides palju otstarbekohasemaks lahendada mõlemad nõudlused ühes menetluses, kuigi vastunõude läbivaatamine kolmanda isiku vastu teeb protsessi keerukaks ja venitab seda.

Kuid esmase ja regresshagi üheaegne, üheskoos otsustamine on küllalt ebasoodne. Vene NFSV Ülemkohus seletas, et algprotsessis ei saa toimuda kolmanda isiku — „abistaja“ — kasuks väljamõistmist ega ka temalt väljamõistmist, kuna kolmandate isikute asjasse astumise huvi on tingitud hageja või kostja võimalusest temalt tagasi nõuda (Vene NFSV Ülemkohtu Tsiviilkassatsiooni Kolleegiumi juhendkiri nr. 1, 1926. a.).

Gruusia NSV TsPK lahendab selle küsimuse siiski teisiti: vastavalt §-le 171 „on kohtul, selgítades asja läbivaatamisel poole vastastiku-seid vahakordi kolmandate isikutega, õigus teha otsus kolmandate isikute kasuks või nende vastu.“

Mõnesugune erisus on kolmandate isikute osavõtul asjades ebaõigelt vallandatud riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike ettevõtete ning asutiste töötajate uuesti ametisse seadmise või tööle võtmise kohta. Neis asjus võib kohus ka ilma kostja taotluseta, s. o. omal algatusel asjasse tõmmata kolmanda isikuna — „abistajana“ — kostja poolele ametiisiku, kes teostas ebaõige vallandamise, ning tema peale panna kohustuse tasuda asutisele või ettevõttele kahjud, mis viimasele on tekitatud ebaõigelt vallandatud töölisele tasumaksimisega sunnitult töölt puudumise eest. Selline väljamõistmine toimub samas

protsessis ilma igasuguse regresshagita, kuid see summa ei või ületada kolmanda isiku kolmekuist töötasu. See eeskiri on kehtima pandud ebaõigete vallandamiste vastu võitlemise eesmärgil (Vene NFSV TsPK § 172-a). Tuleb silmas pidada, et selline väljamõistmine võib aset leida ainult tingimusel, et ametiisik oli kolmanda isikuna — „abistajana“ — asjasse kaasa tõmmatud, et temale oli sellest teatatud ning et ta on saanud asjaarutamise päeva kohta kohtukutse.

Kohtulik esindus. Nagu ülal tähendatud, omistab stalinlik konstitutsioon määratu suure tähtsuse ühele poolte olulisele õigusele — poole õigusele kaitsele, õigusele omada oma huvide esindajat kohtus. Kohtulik esindus on üks juriidilise abi osutamise liike elanikkonnale kodanike õiguste kohtuliku kaitse kaudu kohtuprotsessis.

Kaitsja kriminaalasjas ja esindaja tsiviilasjas täidavad vastutusrikkaid ülesandeid, esitades kohtule vajalikud argumentid ja kaalutlused esindatava poole õiguse põhjendamiseks.

Poole esindaja, abistades kohut asja õieti otsustada, kaitseb oma volitaja huvisid, eriti kui volitaja on juriidiliselt mitteteadlik. Meie seadus jätab poolte otsustada, kas nad ise ajavad oma asja või kasutavad esindaja teeneid (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 12, Gruusia NSV TsPK § 14).

Kuid kodanlikus seadusandluses kehtib kord, et pooled ei saa kollegiaal-, apellatsioon- ja kassatsioonikohtutes ise oma asja ajada, vaid peavad omama advokaati. Kapitalistlikes maades on kodanlase ja mõisniku tähtsamaid materiaalseid huvisid puudutavate hagide puhul sätitud kohuslik esindus: Prantsusmaal on ringkonna-, apellatsioon- ja kassatsioonikohtutes advokaadi osavõtt kohuslik, poolte osavõtu täieliku kõrvaldamisega, Saksamaal on kindlaks määratud advokaatide kohuslik osavõtt protsessist maakonna kohtutes ja kõigis kõrgema astme kohtutes.

Engels iseloomustab väga tabavalt advokaadi seisundit inglise protsessis: „advokaat on siin kõik; kes väga põhjalikult on raisanud oma aega selle juriidilise vassingu, selle vasturääkivuste kaose peale, see on inglise kohtus kõikvõimas“.¹

Kohtulik esindus ei ole midagi muud, kui poolte nimel mitmesuguste protsessuaaltoimingute sooritamine, kusjuures need toimingud loovad volitajale vahetuid õigusi ja kohustusi. Kohtuliku esinduse instituudi vajadus on tekkinud sellest, et on olemas isikuid, kel pole protsessuaalset teovõimet ning seetõttu ei ole suutelised iseseisvalt ajama oma tsiviilasja kohtus (alaealised, vaimuhaiged), ja peale

---

¹ Engels, Inglise konstitutsioon, Marx ja Engels, Teosed, II köide, lk. 387.

selle ka protsessuaalsed teovõimet evivad isikud mitmesugustel põhjustel mõnel juhul ei oma võimalust või ei soovi ise oma asja ajada (haigus, teises linnas elunemine, asja keerukus, juriidiline mitteteadlikkus jm.).

Kohtulik esindus on üks üldtsiviilesinduse liike, ning volitaja ja esindaja vahelised suhted määratakse volituslepinguga (Vene NFSV TsPK § 251—263) ning samuti eeskirjadega volikirja kohta (Vene NFSV TsK § 264—275); kuid peale selle reguleerib Vene NFSV TsPK II pt. I osa eraldi esindust kohtus.

Asjast osavõttev poole esindaja ei eemalda ega kata endaga protsessijat, kes võib esineda kohtus kõrvuti oma esindajaga. Vene NFSV, Ukraina NSV, Valge-Vene NSV TsPK § 99 ja Gruusia NSV TsPK § 104 annavad kohtule õiguse välja kutsuda pooli isiklikuks seletuseandmiseks ka neil juhtudel, mil asjast võtavad osa nende esindajad.

Poolte esindus tsiviilprotsessis on lubatud kõigis tsiviilasjades.

Protsessuaalseadusandlus näeb ette järgmisi kohtuliku esinduse liike: 1) seaduslik, 2) Abielu-, perekonna- ja eestkoste seaduste koodeksi korras määratud, 3) suvaline esindus, 4) ametiühinguline esindus.

Seaduslik esindus esineb neil juhtudel, mil pool ei ole suuteline ise oma asja ajama ning esinema kohtus, milletõttu seadus määrab, et sellise protsessija nimel peab esinema tema seaduslik esindaja. Siia kuuluvad juriidilised isikud, kes tegutsevad oma organite kaudu; samuti kuuluvad siia teovõimetud füüsilised isikud, kelle eest esinevad kohtus nende vanemad või eestkostjad.

Abielu-, perekonna- ja eestkoste seaduste koodeksi korras määravad eestkoste- ja hooldusorganid (krai, oblasti ja rajooni täitevkomiteed ning linna nõukogude presiidiumid, samuti külanõukogud) eestkoste ning hoolduse vahetuks teostamiseks eestkostjaid ja hooldajaid. Tähendatud eestkostjad ning hooldajad esinevad protsessis hooldatavate eest kui nende esindajad.

Juhtudel, mil kostja elukoht ei ole teada, võib kohus määrata tema huvide kaitseks kohtus ametliku esindaja (Vene NFSV, Ukraina NSV TsPK § 259, Valge-Vene NSV TsPK § 304, Gruusia NSV TsPK § 300).

Gruusia NSV TsPK näeb ette, et poolte esindajaiks võivad olla ka töötavate naiste töö ja elu-olu parendamise komisjonide volinikud vastavais asjades; kooperatiivide liidud kooperatiivorganisatsioonide asjades, kes kuuluvad selle liiduga ühendatud kooperatiivsüsteemi; muud organisatsioonid, kellele on eriseadustega antud õigus kaitsta oma liikmete huvisid (Gruusia NSV TsPK § 17 p. b, g, z, i). Kõigist mainitud esinduse liikidest erineb lepinguline või poolte suvali- tud esindus sellepoolest, et ta põhineb protsessija tahtel, kes on

õigustatud ise oma asja ajama või volitama selleks esindaja omal valikul.

Suvalisteks esindajaiks võivad olla: advokaatide kolleegiumi liikmed, kollektiivide juhid ja alalised kaastöötajad (oma kollektiivi asjus) ning isikud, keda asja arutav kohus on käesolevas asjas esindajaks lubanud (Vene NFSV TsPK § 16).

Erinevalt kodanlikust protsessist, mis näeb ette advokaatide monopoli, on nõukogude tsiviilprotsessis kohtulikeks esindajaiks lubata-vate isikute ring küllalt lai ning hõlmab advokaate, ametiühingute volinikke, kollektiivide kaastöötajaid ja teisi isikuid, keda kohus peab võimalikuks lubada poolte huvisid kaitsma antud protsessis.

Ametiühingulisel esindusel on nõukogude tsiviilprotsessis väga tähtis koht. Ametiühingute õigus kaitsta töötajate huvisid kohtus tuleneb ametiühingute õigusest esineda mitmesuguste organite ees palkamise alusel töötavate isikute nimel pooltena, sõlmides kollektiivlepinguid, ning samuti esindada neid kõigis töö ja elu-olu küsimustes (vt. Vene NFSV Tööseaduste koodeksi § 151). Kuigi Vene NFSV TsPK § 16 p. b ütleb, et ametiühingute volinikud võivad olla esindajaiks „oma liikmete asjus“, on sellegipärast kohtupraktika laiendanud ametiühingute osavõttu kohtuliku esinduse alal mitte üksnes ametiühingute liikmete suhtes, vaid ka üldse kõigi palkamise alusel töötavate isikute suhtes. Ametiühingu volinikule on kohtus esinemiseks küllaldane esitada ametiühingu tunnistus, milles on ära näidatud, mis asjas ja millise töötaja huvide kaitseks on saadetud esindaja. Ametiühingu volinik ei ole mitte üksnes õigustatud kohtus esinema, vaid ta võib isegi ilma huvitatud isiku avalduseta esitada hagi, mis tulenevad töövahekorradest ja teostada kõiki vajalikke protsessuaaltoiminguid, välja arvatud need, mille sooritamiseks on Vene NFSV TsPK § 18 järgi vajalik omada erivolitust.

Esindaja peab olema varustatud volikirjaga, mis volitab teda protsessija eest kohtus asja ajama. Kohtuliku volituse suhtes on määratud selle lihtsustatud tõestamise kord: pool võib volitada esindajat kohtus suuliselt kohtuistungil protokollil sissekandmisega või erilise volikirjaga, mis võib olla tõestatud tööliste ja teenistujate suhtes — teenistuskohas, asutise või ettevõtte poolt, talupoegade suhtes — külanõukogus, punaarmeelehtel — Punaarmee vastavas väeosas (Vene NFSV TsPK § 17).

Volitus annab esindajale õiguse sooritada kõiki vajalikke protsessuaaltoiminguid ilma nende protsessuaaltoimingute eriloetluseta (esinemine kohtus, kassatsioonikaebuse andmine jne.). Kuid rida protsessuaaltoiminguid võib esindaja teostada ainult juhul, kui sellised õigused on volituses eriti ära tähendatud, ja nimelt: asja lõpetamine

leppega, vaidluse vahekohtu lahendamisele andmine, hagi õigeks-võtmine, hagist loobumine, volituse edasiandmine teisele isikule ja vara või raha vastuvõtmine. Mis puutub vaidlusse võltsimise kohta, siis sellist avaldust võib esindaja kohtule esitada ainult juhul, kui volikirjas on ära näidatud, et pool volitab esindajat selleks konkreetse asja puhul. Sellised seadusnõuded esindaja erivolituste kohta on seletatavad sellega, et esindaja loetletud protsessuaaltoimingud toovad kaasa tõsiseid tagajärgi volitajale: asja lõpetamine, hagi rahuldamine jm. (Vene NFSV TsPK § 18).

Prokuröri osavõtt nõukogude tsiviilprotsessist. Prokuröri laialdane osavõtt nõukogude tsiviilprotsessist moodustab sotsialistliku tsiviilprotsessi iseärasuse ning tuleneb põhiprintsiipidest, millele nõukogude tsiviilprotsess on rajatud.

V. I. Lenin omistas prokuratuurile määratu suurt poliitilist tähtsust. Kirjas 15. veebruarist 1922. a. kohtu rahvakomissarile Kurskile rõhutas V. I. Lenin nõukogude tsiviilõiguse iseärasusi, kõneldes sellest, et meie ei tunnusta midagi „era“ selles mõttes, nagu seda mõistetakse kodanlikus tsiviilõiguses, kuna meil nõukogude sotsialistlikus riigis on kõik majanduse alal avalikõiguslik. V. I. Lenin näitas, et sellest tuleneb vajadus laiendada riikliku vahelesegamise rakendamist eraõiguslikesse vahekordadesse, laiendada riigi õigust tühistada eralepinguid, kohaldada tsiviilõiguslikele vahekordadele meie revolutsioonilist õigusteadvust, aga mitte Corpus juris romani (rooma õiguse kogu). V. I. Lenin rõhutas, et tsiviilõigus nõukogude sotsialistliku riigi tingimuses peab olema üles ehitatud selliselt, et ta vastaks proletarise riigi huvidele, et ta kaitseks töötajate masside huvisid.

Sellest tuleneb vajadus, et riik prokuröri, kohtu ja teiste riiklike ning ühiskondlike organisatsioonide näol võtaks osa tsiviilprotsessist. See on vastandiks tendentsidele, mis on iseloomulikud kodanlikule tsiviilõigusele ja kodanlikule tsiviilprotsessile oma mittevaheseegamise loosungiga riigivõimu ja kohtu suhtes tsiviilõiguslike vahekordade alal.

Kuigi kodanlik tsiviilprotsess on rajatud nii viisi riigivõimu „mittevahelesegamise“ printsiibile, on tegelikult kujunenud selline olukord, kus vaidlevaid pooli peetakse formaalselt võrdseiks subjektideks, kuid faktiliselt kogu protsessi kord oma keerulisuse ja segasusega asetab eelistatud seisukorda selle pooltest, kellel on kaitsja, kuna varatu pool satub halvemasse seisukorda, sest tal ei ole kaitsjat. Seepärast on V. I. Lenini juhised selle kohta, et nõukogude tsiviilõigus nõuab riigi aktiivset vahelesegamist tsiviilõiguslike vaidluste lahendamisele, et kohus omaks vajalikku aktiivsust ja algatust ega piirduks ainult

poolte esitatud materjaliga, — ka põhjapanevaiks prokuratuuri osavõtu suhtes tsiviilprotsessist.

Sellest tulenes sääraste õiguste andmine prokuratuurile tsiviilprotsessis, mis annaksid viimasele võimaluse teostada seadusega tema peale pandud ülesandeid.

V. I. Lenini järgmine kiri 22. veebr. 1922. a. sm. Molotovi nimele Poliitbüroo jaoks Tsiviilkoodeksi väljatöötatava projekti kohta kriiputas alla vajadust ja kohustust koostada Tsiviilkoodeks selliselt, et ta kindlustaks proletaarse riigi huvide ja tööliste ning töötavate talupoegade massi huvide tegelikku kaitset iga liiki kallaletungi vastu. Need V. I. Lenini juhised said täielikult aluseiks neile printsiipidele, mille alusel meil toimub prokuröri osavõtt tsiviilprotsessist. Vene NFSV TsPK §-st 2 nähtub, et prokuröri tsiviilprotsessi astumise aluseks on just nimetatud säte, s. o. vajadus valvata ja kaitsta nõukogude sotsialistliku riigi huvisid ja töötajate massi huvisid. § 2 räägib poolte õigusest algatada asja kohtus ja rõhutab, et protsessi ei alustata muidu kui sellest huvitatud poole avalduse põhjal.

Väljendades nõukogude dispositiivsuse printsiipi, andes igale kodanikule vabaduse kasutada temale kuuluvaid tsiviilõigusi ja vabaduse pöörduda kohtusse ning esitada hagi või mitte esitada, toetada hagi või loobuda hagist, näitab Vene NFSV TsPK § 2 koos sellega ära, et dispositiivsuse printsiip — poolte õigus kasutada protsessuaalõigusi meie protsessis — on tihedalt ja katkestamatult seotud kohtu aktiivsuse ja algatusega ning samuti prokuröri kui riigivõimu esindajale antud aktiivsuse ja algatusega.

Lähtudes sellest, et nõukogude tsiviilprotsessi dispositiivsus tähendab poolte vabadust oma õiguste kasutamises, pluss prokuröri aktiivsus ja algatus, formuleerib Vene NFSV TsPK § 2 tingimused, mille olemasolul prokurör astub tsiviilprotsessi, järgmiselt: „Prokuröril on õigus nii asja algatada kui ka asjasse astuda igas protsessi staadiumis, kui seda tema arvamuse järgi nõuab riigi või töötava rahva huvide kaitse.“

Seadus jätab prokuröri enda otsustada, olenevalt konkreetsetest asjaoludest, kas tal on nõukogude riigi ja töötava rahva huvide kaitse seisukohalt vajalik asjasse astuda ning protsessist osa võtta.

Seepärast on Vene NFSV TsPK § 2 järgi prokuröri osavõtt tsiviilprotsessist vajalik seal, kus on puudutatud riigikorra huvid seoses meie sotsialistliku majanduse printsiipide elluviimisega, kus on vajalik kaitsta ühiskondlikku sotsialistlikku omandit, kus toimub üksikodanike huvide — kas poliitilise korra või varaliste või eluaseme huvide — selline rikkumine, mis osutub meie seadusandluse põhisisu

moonutamiseks, kus kohtu ees seisab ülesanne teostada nõukogude sotsialistliku õigusmõistmise põhiprintsiipe.

Sellega seisab prokuröri ees tsiviilprotsessi alal sama ülesanne kui kohtu ees — riigi ja töötava rahva huvide kaitse, see, millest kirjutab V. I. Lenin sm. Molotovile: „Proletaarse riigi ja tööliste ning töötavate talupoegade massi huvide kaitse.“

Kuid prokurör teostab seda ülesannet eriliste meetoditega, kohus on ko h u s t a t u d arutama kõiki temale saabunud asju, s. o. milliseid huvisid need ka ei puudutaks, kohus peab kõik need asjad läbi-vaatamisele võtma ning otsustama. Prokurörile annab seadus õiguse asjasse astuda, kuid ta ei ole kohustatud igasse tsiviilasja astuma. Ta võib protsessi astuda, kui ta seda ise konkreetsete asja materjalide põhjal vajalikuks tunnustab. Seepärast peab prokurör kogu riigis menetletavate tsiviilasjade massist (ja meie kohtuist käib läbi ligi 5 milj. tsiviilasja aastas) välja valima kõige tähtsamad, kõige põhimõttelisemad, millel on ühiskondlik ja poliitiline tähtsus ja mille puhul on vajalik, et prokurör riigi nimel ütleks oma arvamuse — kuidas on vaja antud asja otsustada.

Kõigil tsiviilprotsessi astumise juhtudel on prokurör riigi esindaja. Prokuröri peale on pandud järelevalve sotsialistlike seaduste täitmise üle. Prokuröril on õigus esitada hagi, kui ta näeb, et riigi huvid ja töötava rahva huvid nõuavad asja algatamist. Kui isegi sellest huvitatud majandusorganisatsioonid ei algata asja, siis prokuröril kui riiklike huvide ja seaduslikkuse järgi valvajal on õigus ise esitada hagi, s. o. ta ise algatab asja riigi nimel.

Hagi esitanud prokurör kasutab protsessis kõiki pooltele kuuluvaid õigusi. Tal on õigus esitada kohtule vajalikke tõendeid, tal on õigus avaldada kohtu ees iga liiki taotlusi tunnustajate ülekuulamise kohta, dokumentide väljanõudmise kohta ja hagi tagamise kohta. Tal on õigus tutvuda kõigi asjas olevate materjalidega. Kui aga kohus tema arvamuse järgi otsustas asja ebaõigelt, kui kohtuotsus on vastuolus seadusega, siis on prokuröril õigus esitada protesti selle otsuse peale kõrgemalseisvatele kohtuorganitele.

Prokurör võib astuda asjasse, mille huvitatud pool on juba algatanud. Vaatamata sellele, et asjast võtavad osa hageja ning kostja, võib prokurör astuda protsessi riigivõimu esindajana, osa võtta sellest protsessist, viibida kõigi kontrolltoimingute juures, osa võtta kõigist kohtuistungest, anda oma arvamus selle kohta, kuidas peaks otsustatama antud vaidlus. Prokurör võib astuda asjasse protsessi alguses, võib astuda ka pärast otsuse tegemist ning kohtuotsuse täitmise menetluses, s. o. seadus annab prokurörile laialdased osavõtu võimalused protsessist, seadus ei piira teda selles suhtes — ta võib osa

võtta igast asjast ja igas protsessi staadiumis, kui on puudutatud riigi ja töötava rahva huvid.

Peale selle võib prokuröri asjasse tõmmata ka kohtu algatusel. Vene NFSV TsPK § 12 näeb spetsiaalselt sellised juhud ette: „Kohtust oleneb tunnustada prokuröri osavõtt vajalikuks; viimasel juhul on prokuröri osavõtt kohuslik.“

NSVL Keskkomitee ja RKN määrus 27. juunist 1936. a. abortide keelu kohta etendas tohtu suurt osa lapse huvide valve ja kaitse suhtes, ema huvide kaitse alal. Selle üleliidulise seaduse alusel andis Vene NFSV Valitsus välja määruse 10. maist 1937. a. Abielu-, perekonna- ja eestkoste seaduste koodeksi ning Tsiviilprotsessi koodeksi täiendamise kohta.

Vene NFSV TsPK § 2-a kõneleb otseselt prokuröri õigusest algatada laste ülalpidamiseks alimentide nõudmise ja isaduse kindlaksmääramise asju. Vene NFSV TsPK § 26, 10. mai 1937. a. redaktsioonis, paneb prokuröri peale kohustuse võtta tarvitusele abinõusid end varjavate kostjate otsimiseks sellistes asjades. Tsiviilasjades meil sellist korda, et kohus otsiks kostjat, ei ole, — see on poole — hageja — kohustus, kes peab teatama kostja aadressi. Kuid neis asjus, kus on kõne all lapse huvide kaitse, määrab seadus eriliselt kohtu ning prokuröri kohustuse võtta tarvitusele abinõusid kostja otsimiseks. „Vanematelt laste ülalpidamise (alimentide) nõudmise asjus ja isaduse kindlaksmääramise asjus, kui kostja elukoht ei ole teada, teeb prokuratuur kohtumääruse põhjal korralduse kostja otsimiseks Siseasjade Rahvakomissariaadi organite kaudu“.

Isaduse kindlaksmääramise asjadest ja alimentide nõudmise asjadest laste ülalpidamiseks (kuid mitte teiste sugulaste ülalpidamiseks, näiteks vanemad nõuavad ülalpidamist lastelt või töövõimetu abikaasa nõuab teiselt abikaasalt jm.) kõneleb Vene NFSV TsPK § 83-a. See paragrahv määrab, et sellistes asjades on hagi tagamine kohuslik. Hagi tagamine ei toimu mitte üksnes siis, kui asi saabub kohtusse, kui hagi on esitatud, vaid Vene NFSV TsPK § 83-a rõhutab, et sellise hagi tagamine on kohuslik ka siis, kui asi on alles prokuröri juures uurimisel. „Alimentide nõuete asjus rahvakohtunik, kes menetleb asja, või prokurör, kes uurib asja, on kohustatud võtma tarvitusele hagi tagamise abinõusid, arestides kostja töötasu-osa, samuti üles kirjutades ja arestides kostja vara.“ Arvamus, mille annab prokurör konkreetseis tsiviilasjus, ei ole kohtule kohuslik. Kohus suhtub kriitiliselt nii poolte avaldatud kaalutlustesse kui ka prokuröri arvamusse. Kohus kontrollib poolte väiteid. Täpselt samuti kontrollib ja hindab kohus neid argumente, kaalutlusi ja tõendeid, mida esitab prokurör protsessis. Koos sellega on kohtu eesistuja, kes juhhib prot-

sessi käiku, õigustatud andma juhatusi nii pooltele kui ka prokurörile faktiliste olude uurimise korra kohta ja need juhised on prokurörile samuti kohuslikud kui pooltele.

Kui kohus tegi otsuse, mille prokurör tunnustab ebaõigeaks, vastulus olevaks seadusega või faktiliste asjaoludega, on prokuröril õigus esitada protesti kohtuotsuse peale. Prokuröril on õigus asjast osa võtta ka teises instantsis.

Vene NFSV TsPK § 244 näeb prokurörile ette õiguse anda oma arvamus teise astme kohtus, kusjuures prokuröri arvamus võib olla antud kas suuliselt asja arutamise ajal kohtus või ka kirjaliku arvamusena.

NSV Liidu prokuröril ja liiduvabariikide prokuröridel on õigus esitada proteste seadusjõusse astunud kohtuotsuste ja määruste peale järelevalvekorras.

Prokuröri osavõtt protsessist ei piirdu asja kohtuliku arutamise staadiumiga. Kohtuotsuste täitmise staadium ei või samuti jääda väljapoole prokuröri järelevalvet.

Kui kohtuotsuse täitmisel kohtutäitur sooritab ebaseaduslikke toiminguid (näiteks arestib sellist vara, mis seaduse järgi on vaba sissenõudmisest, või venitab asjaajamist selliste asjade puhul, kus on vaja esimeses järjekorras kohtuotsust täita, — näiteks töötasu nõudmise asjades, alimentide asjus, sissenõudmisel riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide kasuks), siis prokurör on õigustatud esitama protesti kohtutäituri selliste ebaseaduslike toimingute peale. Prokuröri protest esitatakse sellistel juhtudel otsuse täitmise koha rahva-kohtusse.

Prokuröri osavõtt kodanlikust tsiviilprotsessist. Kodanlikus tsiviilprotsessis on prokuröri osavõtt kõige üksikasjalisemalt määritletud prantsuse tsiviilkohtupidamise seadustikus. Prantsuse tsiviilprotsess näeb ette kaks prokuröri osavõtu liiki: prokurör esineb tsiviilasjas kas peamise poolena või liituva poolena. Liituva poolena annab prokurör ainult oma arvamuse. Prokuröril, esinedes peamise poolena, on õigus esitada hagi ja esitada tõendeid: teda vaadeldakse protsessis kui poolt.

Prantsuse protsessis piirdub prokuröri õigus esineda peamise poolena kitsa asjade ringiga. Prokurör esineb poolena, omades õigust esitada hagi ning esitada kohtule tõendeid, abielu asjades, kus on kõne all abielu kehtivus või kehtetus, eestkoste asjades, seisusõigusi puutuvates asjades, s. o. kõigil juhtudel, mil küsimuse all on perekonna-abielu vahekorrad. Kodanlik teadus peab prokuröri siin otseku abielu kaitsjaks, kuid tegelikult kaitseb prokurör seal ainult rikaste klassi huviseid. Revolutsioonieelne Venemaa tsiviilprotsess oli

peamiselt kopeeritud prantsuse omast. Kohtuseadustikud 1864. aastast kopeerisid samuti ka prokuröri osavõttu tsiviilprotsessis. Asjade loetelu, millest võtab osa prokurör, langeb peaaegu kokku asjade loeteluga prantsuse protsessi koodeksis.

Motiivides kohtuseadustike juurde on öeldud:

„Prokurör tsiviilkohtus on kehtivate seaduste täpse mõiste esindajaks ning seaduse nimel nende juriidiliste ja füüsiliste isikute kaitsjaks, kes asjade loomuliku korra järgi ei saa isiklikult esineda kohtu ees...“ „Prokuröril lasub kohustus kaitsta seaduse jõudu ennast ja ainult selles ulatuses, milles kohtunik oma seisundi tõttu võistlevusprotsessis ei ole õigustatud ise vahetuid korraldusi tegema.“

Sellega tahtsid kohtuseadustike koostajad rõhutada seda mõtet, et kuna protsess on rajatud võistkondlikkuse ja dispositiivsuse printsiibile, siis kohus ei või vahele segada. Ja kuivõrd kohus ei või end vahele segada, niivõrd pannakse prokurörile seaduse kaitse. Kuid prokuröri osavõtt revolutsioonieelse Venemaa tsiviilprotsessist oli tähtsusetu.

1910. a. esitati kohtuministri poolt Riigiduumale seaduseprojekt asjade ringi vähendamise kohta, milles on lubatud prokuröri osavõtt tsiviilprotsessist. Kohtuministeriumi esitises oli ära näidatud, et kohtuseadustikega prokuröri osavõtu sisseseadmine lähtus sellest, et viimane kaitseb seadust, ütleb kohtus, kuidas vaja rakendada seadusi; kuna aga prokuröri osavõtu praktika tsiviilkohtupidamises 40 aasta vältel ei viinud mingisugustele tulemustele, siis on vaja tugevasti vähendada tsiviilasjade ringi prokuröri osavõtuga.

Seadusega 9. maist 1911. a. täideti kohtuministeriumi soov: juba ilma selletagi kitsas asjade ring, millest prokuröri osavõtt oli kohuslik, kuulus edaspidisele vähendamisele.

Prokuröri osavõtu kohta tsaristlikust protsessist kirjutab V. I. Lenin ühenduses Vozduhhovi mõrva asjaga: „Kes võiks selles kohtus huvitatud olla asja ühiskondlikust küljest ja püüda seda esitada kõiges reljeefsuses? Prokurör? Ametnik, kellel on lähimad suhted politseiga, — kes jagab vastutust vangide kinnipidamise ja nendega käitumise eest, — mõnedel juhtudel isegi politseiüleml?“ ... „Prokuröridelt tõepoolest ei tasu oodata meie politsei omavoli häbematuste paljastamist ja võitlust sellega!“¹

Prokurör kodanlikes maades, kodanlikus protsessis — see on töötava rahva vaenlane, ekspluateerijate kaitsja. Kehvik ei saa kunagi arvestada prokuröri abi. Ainult nõukogude protsessis on prokurör

¹ Lenin, Teosed, IV köide, lk. 84—85, 89.

nõukogude riigi ja töötava rahva kaitsja ning ekspluateerijate vaenlane. Seepärast on prokuröri osavõtt sotsialistlikust tsiviilprotsessist tähtsamaks abinõuks sotsialistliku seaduslikkuse teostamiseks.

VI peatükk.

HAGI.

Hageja nõudeid nimetatakse haginõueteks ehk lihtsalt hagiks. Need esitatakse hageja poolt kohtule hagiavalduse kujul. Sellega on hagi materiaalses mõttes õiguse kohtuliku kinnitamise nõue. Hagi protsessuaalses mõttes on aga avaldus, millega hageja pöördub kohtusse oma õiguse tunnustamiseks või kaitsmiseks.

Hagide liigid. Oma sisu järgi jagunevad hagid kahte liiki: 1) tuvastushagid ja 2) täitehagid.

Esimesel juhul on hageja huvitatud ainult sellest, et kohus tunnustaks, tuvastaks, kinnitaks juriidilise vahekorra olemasolu või puudumist tema, hageja, ning kostja vahel. Hageja ei esita kostja vastu mingisuguseid materiaalõiguslikke nõudeid ega taotle kohtult enda kasuks mingisuguse vara või raha väljamõistmist kostjalt. Näiteks, hageja käesoleval momendil ei vaja kostja materiaalselt abi, ta ei nõua temalt alimente. Ainus, mida ta taotleb kohtult, — on kostja tunnustamine lapse isaks. Tal on tarvis, et kohus tuvastaks, kinnitaks seda asjaolu juhuks, kui tal on edaspidi vaja esitada hagi juba alimentide nõudmiseks. See on positiivne tuvastushagi, kuna siin on tegemist isaduse juriidilise vahekorra olemasolu tuvastamisega, mille alusel isa ja lapse vahel tekivad kindlad õigused ja kohustused teineteise suhtes. Tuvastushagisid nimetatakse ka tunnustushagideks.

Vastupidi, kui isa (isik, kelle ema näitas sünni registreerimisel Perekonnaseisuaktide Büroos oma lapse isana) esitab kostja vastu hagi lapse isana sissekandmise ebaõigeks tunnustamise kohta, siis sel juhul me saame eitava (negatiivse) tuvastushagi, sest hageja taotleb kohtult isaduse juriidilise vahekorra puudumise tuvastamist tema, hageja, ning kostja lapse vahel, s. o. tema kohustuste puudumist lapse suhtes ning lapsel õiguste puudumist tema, hageja, suhtes.

Või näiteks majavalitsus või korteriüürnik esitavad hagi korteriüüri suuruse tuvastamiseks. Üürnik ei keeldu korteriüüri maksmast ja majavalitsus ei taotle kohtult selle sissenõudmist üürnikult. Vaidlus poolte vahel käib ainult üüri suuruse kohta. Sel juhul on tuvastus-

hagi positiivne, sest kohus oma otsuses peab kindlaks määrama õigus-
suhte olemasolu poolte vahel ning nende vastastikuste õiguste ja
kohustuste määra korteriüüri suuruse suhtes.

Vastupidi, hagi lepingu tühiseks tunnustamiseks põhjusel, et see
on sõlmitud pettuse mõjul (Vene NFSV TsK § 32), on eitav tuvastus-
hagi, sest hageja nõuab, et kohus kinnitaks juriidilise vahekorra
puudumist poolte vahel, kes sõlminud vaieldava tehingu, ning näitaks
ära oma otsuses hageja kohustuste puudumist kostja ees antud
lepingu järgi.

Tuvastushagid olid tuntud juba rooma õiguses (hagid väljamõis-
tuta, eelmõistuhagid), neid tunneb samuti ka kodanlik protsess
(tõestushagid, tunnustushagid). Välismaa seadusandluses on luba-
tavad ka tuvastushagid dokumentide ehtsuse või võltsituse tuvasta-
mise kohta (saksa, austria, ungari tsiviilkohtupidamise seadustikud).

Vene revolutsiooniaelne tsiviilkohtupidamise seadus ei näinud ette
tuvastushagisid; erand oli tehtud ainult Baltimaade kohta (tsiviil-
kohtupidamise seaduse § 1801).

Teise hagide liigi moodustavad väljamõistu- ehk täite-
hagid. Need hagid on erinevalt tuvastushagidest suunatud tsiviil-
õiguste sunniviisilisele teostamisele. Täitehagi puhul ei ole hageja
huvitatud üksnes sellest, et kohus kinnitaks tema õigused, vaid ka
sellest, et kohus rahuldaks hageja materiaaõigusliku nõude kostja
vastu, et otsuse mittetäitmisel kostja poolt kohtuotsus viidaks täide
sunniviisil riiklike organite (kohtutäiturite) kaudu. Sel juhul on hagi
eesmärgiks väljamõistmine ning kohtuotsus sellise hagi puhul evib
täitejõudu, s. o. võib saada sunniviisil täidetud. Seepärast nimeta-
takse selliseid hagasid täite- ehk väljamõistuhagideks.

Täite- ja tuvastushagide vahel on suur sarnasus selles, et nõue
juriidilise suhte tunnustamise kohta esineb nii tuvastushagides kui
ka täitehagides. Igas kohtuotsuses nii esimese kui ka teise hagiliigi
puhul leiab aset õigussuhte olemasolu või puudumise tunnustamine
hageja ning kostja vahel, poolte õiguste ja kohustuste tunnustamine
(kinnitamine) teineteise suhtes. Ilma hageja õiguse niisuguse tun-
nustamiseta ei või toimuda väljamõistmine hagejale tema nõude
järgi ning ei saa aset leida kostjalt väljamõistetud vara sissenõud-
mine hageja kasuks.

Erinevus mõlema hagi liigi vahel seisneb selles, et tuvastushagides
lõpeb kohtu ülesanne juriidilise vahekorra olemasolu või puudumise
tunnustamisega poolte vahel samal ajal, kui täitehagides selline
kinnitamine (tunnustamine) moodustab ainult kohtu esialgse üles-
ande, millega asi ei lõpe, vaid viimasega käib kaasas väljamõistmine,
tulenedes hageja õiguse tunnustamisest.

Hagi esene ning alus. Igal hagil on ese ning alus. Hagi esemeks on hageja teatud nõue ning aluseks — hageja tsiviilõigus ja faktid, millel põhjeneb tsiviilõigus ise.

Kodanlik seadusandlus keelab hagejal muuta hagi eset ja alust protsessi kestel. Meie Tsiviilprotsessi koodeks võimaldab vastupidi pooltel igas asja seisus muuta hagi alust, suurendada või vähendada oma hagitaotlusi (Vene NFSV TsPK § 2). Kui näiteks hagi põhjeneb lepingul, kuid kohtus selgub, et leping on kehtetu, siis võib hageja muuta oma hagi alust ning toetada oma hagitaotlusi, võttes hagi aluseks alusetu rikastumise või kahju tekitamise jne.

Hagide liitmine. Nõukogude protsessis on lubatud mitme hageja poolt üheskoos ühe hagi esitamine ühe kostja vastu või mitme kostja vastu (Vene NFSV TsPK § 163). Peale selle on lubatud mitme hagi liitmine ühte menetlusse, milles esinevad ühed ja samad isikud hageja või kostja poolel, või mis on esitatud sama hageja poolt ühe ja sama kostja vastu (Vene NFSV TsPK § 173). Kõigil neil juhtudel saavutatakse kohtu ning poolte aja kokkuhoidu. Kuid selline liitmine on otstarbekohane ainult siis, kui hagrid tulenevad ühest ja samast alusest, kui nad on enamvähem samasugused. Vastasel korral võib aja kokkuhoiu asemel toimuda asja venimine, kui näiteks ühe hagi suhtes on juba kogutud kõik tõendid ning on võimalik otsust teha, aga teiste suhtes pole asi veel ette valmistatud ning nõuab pikemat aega faktilise materjali kogumiseks. Seepärast on kohus õigustatud vajaduse korral lahutama tähendatud hagrid nende läbivaatamise suurema hõlpsuse otstarbel.

Hagiavaldus. Hageja taotlused esitatakse kohtule hagiavalduse kujul.

Hagiavalduses peab olema ära näidatud, mida nimelt hageja taotleb ja mis alusel. Hagiavaldus peab sisaldama: 1) hageja ning kostja täpse nimelise äratähenduse ning aadressi, 2) hagi aluseks olevate faktiliste olude äratähenduse, 3) hagi tõendite äratähenduse, 4) hageja taotluse (palvepunkt), 5) hagihinna (Vene NFSV TsPK § 76).

Nende andmete esitamine on vajalik kohtule asja otsustamiseks: ühe elemendi puudumine takistab vaidluse otsustamist. Mis puutub hagihinnasse, siis viimane määratakse: a) alimentide hagides — ühe aasta maksete kogusummas; b) tähtajaliste andamite ja maksete hagides — kõigi maksete ja andamite kogusummas; c) tähtajata ja eluaegsete maksete ja andamite hagides — maksete kogusummas 3 aasta eest; d) rendilepingu kehtivuse edasikestmise või lõpetamise hagides — rendimaksu summa lepingu kehtivuse järelejäanud tähtaja

eest; e) kõigil ülejäänud juhtudel — hagetava vara väärtuse summas (Vene NFSV TsPK § 36).

Kohtukulud. Hagiavaldus kuulub maksustamisele riigilõivuga.

Sissenõutava lõivu suurus määratakse: a) sõltuvalt sellest, mis kategooriasse hageja kuulub: esimene — ühiskonnastatud majanduse asutised, ettevõtted ja organisatsioonid; teine — kodanikud ja era juriidilised isikud; b) sõltuvalt haghinnast (Vene NFSV TsPK § 34, 35, 38, 39).

Peale riigilõivu tasumise hagiavalduselt on asja menetluses veel teisi kulusid, ja nimelt: kulud tunnistajate, ekspertide tasu alal, nende sõidukulud, paikliku vaatluse teostamise kulud. Vajalikud summad kõigi nende kulutuste jaoks tasub see pool, kelle palvel toimub üks või teine toiming; erandeid võib teha kohus lähtudes poolte materiaalsest seisundist.

Riigilõivu ja asja menetluskulude tasumisest on vabastatud:

1) töötajad töövahekoradest tulenevate hagide puhul, kolhoosnikud hagide suhtes tööpäevade arvestamise kohta;

2) hagejad alimentide nõuete suhtes ning tasunõuetes surma ja töövõime kaotuse puhul;

3) hagejad — töenduslike kooperatiivühingute liikmed hagides ühistöökodades tehtud töö eest tasu nõudmises;

4) hagejad tasunõuete hagides, mis tulenevad autoriõigusest ja leiutusõigusest;

5) töötajad, kelle suhtes on rahvakohtunik või asja arutav kohus, Vene NFSV Rahanduse RK, autonoomse vabariigi rahanduse rahvakomissariaat, krai (oblasti) rahandusosakond tunnustanud, et nad ei oma lõivu maksmiseks küllaldasi varalisi vahendeid;

6) hagejad kolhoosidelt kindlustusmaksude nõudmises vara eest, mis kindlustatud määralise sundkindlustuse korras;

7) hagejad — sõjaväelased, kes kuuluvad reameeste kaadri ja aja-teenistusliku noorema juhtiva kaadri koosseisu (kaasa arvatud Siseasjade RK väed), Töolis-Talupoegade Miilitsa, paranduslike tööasutiste ja sõjaväestatud kaitse rea- ja noorema juhtiva koosseisu töötajad;

8) Ülevenemaaline Pimedate Ühing ja tema kohalikud organisatsioonid;

9) hagejad — riiklike õppeasutiste õpilased, kes saavad stipendiumi;

10) hagejad — riiklikud õppeasutised kahjutasu nõuetes isikult, kes neist asutistest lahkunud või neist välja heidetud;

11) ametiühingud regresshagide puhul kahjutasu nõudmises sotsiaalkindlustuse alal (Vene NFSV TsK § 413, 414);

12) leitudajad ning nende pärijad leitudise eest tasu nõudmises notariaalorganite täitepealdiste alusel;

13) Riikliku Kindlustuse Peavalitsuse organite hagid regresskorras ning ülemäära makstud kindlustussummade sissenõudmise kohta jne.

Vastuhagi. Kostja võib end kaitsta hagi vastu sellekohase vastuväitega, tõendades haginõuete põhjendamatust või liialdatust. Peale selle võib kostja, kui tal endal on nõudmisi hageja suhtes, esitada tema vastu vastuhagi.

Hagi, mis esitatud kostja poolt esmase hagi peale, üheskoos läbi vaatamiseks põhihagiga, nimetatakse vastuhagiks.

Kodanlik seadusandlus võimaldas vastuhagi esitamist ainult kahel juhul: a) kui mõlemad hagid (nii põhihagi kui ka vastuhagi) on rahaliste summade nõuded ning sellistena võivad tulla tasaarvestamisele; b) kui mõlemad hagid tulenevad ühest alusest. Nõukogude tsiviilprotsess selliseid kitsendusi ei tunne. Ainus nõue, mille ta esitab, on see, et kõik vastuhagi avalduse puudused oleks kõrvaldatud hiljemalt asjaarutamise päevaks, vastasel korral ei võeta vastuhagi üheskoos arutamisele põhihagiga, kuid kostja võib viimase esitada lahus põhihagist.

Küsimuse, kas võtta vastuhagi arutamisele üheskoos põhihagiga või mitte, otsustab kohus igal üksikul juhul, lähtudes otstarbekohase ning hõlpsuse kaalutlustest mõlema hagi üheskoos arutamise suhtes ühes asjas. Näiteks hageja nõuab alimente, aga tema abikaasa esitab vastuhagi temalt lapse äravõtmise kohta. Sel juhul on otstarbekohane lahendada mõlemad hagid üheskoos, kuna vastuhagi otsustamisest oleneb põhihagi saatus. Teine näide. Majavalitsus nõuab korteriüüri, üürnik aga esitab vastuhagi korteri remondikulude tasumise kohta. Mõlema asja üheskoos arutamine võimaldab poolte vastastikuste nõuete tasaarvestamist.

Kui põhihagi ja vastuhagi liitmise kaudu ühte menetlusse ei saavutata kohtu ja poolte aja kokkuhoidu, vaid selline hagide liitmine võib muuta asjaarutamise keerukaks ning põhjustada viivitust, siis on kohus õigustatud keelduma võtmast vastuhagi arutusele üheskoos põhihagiga.

Hagi tagamine. Hageja ei ole huvitatud mitte üksnes sellest, et kohus rahuldaks tema haginõude, vaid ka sellest, et ta saaks kätte kostjalt väljamõistetud väärtused. Vahepeal võib pahausklik kostja protsessi kestel oma vara ära müüa või kõrvaldada ning sellega võtta hagejalt võimaluse saavutada kohtuotsuse sunniviisilist täitmist. Selleks, et kindlustada hagejat tema õiguste sellise rikkumise vastu kostja poolt, võimaldab seadus hagi tagamist. Kodanlikes maades on tsiviilhagi tagamise abinõud suunatud kostja isiku vastu

(võlavangla, teatud kohast lahkumise keeld jne.). Meie Tsiiviilprotsessi koodeksi järgi on hagi tagamine võimalik kostja vara arestimise kujul või keeluna kostja suhtes sooritada teatud toiminguid.

Hagi tagamine on lubatud kahel eeldusel: a) kui hagi näib olevat küllaldaselt põhjendatud esitatud dokumentidega; b) kui hagi tagamise abinõude mitterakendamine võib teha hagejale võimatuks saada rahuldust või kui nõude iseloomu tõttu viivitus teeb raskeks või võimatuks otsuse täitmise (Vene NFSV TsPK § 83). Riiklike asutiste ja ettevõtete vastu esitatud hagid üldreeglina ei kuulu tagamisele, välja arvatud hagid, mis tulenevad krediitasutiste pangaoperatsioonidest, samuti hagid vara üleskirjutusest vabastamise kohta.

Vene NFSV Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeksi § 24 ja Vene NFSV TsPK § 83-a kohustavad kohut ja prokurööri laste ülalpidamise hagide vastuvõtmisel tagama sellised hagid, tehes määruse selle kohta, kumb vanemaist ja millises suuruses on kohustatud ajutiselt, kuni vaidluse lahendamiseni, kandma laste ülalpidamise kulud ja kumba kasvatamisele peavad lapsed ajutiselt jääma.

Hagi tagamisel peab kohus silmas pidama mitte üksnes hageja huvisid, vaid ka arvesse võtma hagi tagamisega kostjale kahju tekitamise võimaluse. Vajaduse korral võib kohus nõuda hagejalt kostjale tekkida võivate kahjude tagamist (Vene NFSV TsPK § 84). See tagamine võib seisneda hageja kohustuses maksta kohtu deposiiti vastav rahasumma.

Hagi tagamise palve otsustab kohus palve esitamise päeval ning kostjat välja kutsumata. Kohtu määrusele hagi tagamise või sellest keeldumise kohta võivad pooled esitada erikaebuse. Kaebuse esitamine ei peata kaevatud määruse täitmist. Ainult neil juhtudel, mil kohus on oma määruse hagi tagamise kohta tühistanud, peatab hageja kaebus määruse täitmise kuni kaebuse läbivaatamiseni. Sel juhul ei võeta aresti maha enne, kui on läbi vaadatud kaebus määruse peale, millega varem kohtu poolt tarvitusele võetud hagi tagamisabinõud on tühistatud (Vene NFSV TsPK § 92). Hagi rahuldamata jätmine ei too kaasa automaatselt aresti mahavõtmist, mis hagi tagamise korras peale pandud; kohus peab tegema eraldi määruse hagi tagamise allesjätmise või tühistamise kohta (Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi seletus 20. juunist 1925. a., protokoll nr. 12).

Hagiavalduse puuduste kõrvaldamise kord. Kui hagiavaldus on esitatud ilma riigilõivu maksimiseta või ei sisalda kõiki vajalikke, seadusega nõutavaid elemente (Vene NFSV TsPK § 76), siis jäetakse ta käiguta. Puuduste kõrvaldamiseks määrab kohus hagejale tähtaja, mis küllaldane hagiavalduste puuduste kõr-

valdamiseks. Kui kohtu poolt määratud tähtajaks hagiavalduse puudused ei ole kõrvaldatud, siis loetakse hagiavaldus mitteesitatuks.

Hagemisõigus. Õpetus hagit ja hagemisõigusest oli hoolikalt välja töötatud kodanlike protsessiteadlaste poolt 19. sajandil. Kõige enam levinenud olid: a) hagemisõiguse materiaalõiguslik teooria, b) abstraktse hagemisõiguse teooria ja c) konkreetse hagemisõiguse teooria.

Hagemisõiguse materiaalõiguslik teooria seisneb selles, et üksikisiku, õiguse subjekti, tsiviilõigusel on iseenesest omane selle õiguse teostamise võime kohtu kaudu hagi abil. Seepärast ei ole hagi midagi iseseisvat ning väljaspool tsiviilõigust asetsevat; hagemisõigus on selle rikutud tsiviilõiguse, millise kaitset ta teenindab, päraldis, üks elementidest, tema koostusosa. Nimetatud teooria lähtub seega hagemisõiguse vahetust ja katkestamatust seosest hageja materiaalse tsiviilõigusega. Kuid praktika näitab, et teatud protsent hagisid on alusetu nõuded, kus hageja ei evi mingit materiaalset tsiviilõigust, kuid sellegipärast peab kohus hagi läbivaatamisele võtma, kuna nõude alusetus selgub alles asja otsustamisel.

Abstraktse hagemisõiguse teooria seisneb selles, et iga õigusvõimeline isik võib pöörduda kohtusse oma rikutud õiguse kaitseks, s. o. tal on hagemisõigus sõna abstraktses mõttes, on õigus oma rikutud õiguse kohtulikule kaitsele ning tal on õigus abstraktse kohtuotsuse saamiseks (kas positiivse või negatiivse hageja suhtes, nii nagu kohus seda vajalikuks peab).

Vastukaaluks sellele teorialle esines konkreetse hagemisõiguse teooria, mille pooldajad kinnitasid, et hagemisõigus ei ole midagi muud, kui igale kodanikule seadusega antud võimalus nõuda tõeliselt temale kuuluva subjektiivse, materiaalse tsiviilõiguse kohtulikku kaitset, s. o. õigus soodsale otsusele hageja suhtes, sest et nõue on põhjendatud. Kuid selleks, et kindlaks teha, kas hageja nõue on tegelikult põhjendatud, peab kohus hagi vastu võtma, teostama kohtulikku arutust, kontrollima tõendeid, ära kuulama poolte seletused ning alles selle järel võib kohus, lõpetades protsessi, oma otsuses lõpuks kindlaks määrata, kas hageja toimis heausklikult ning kas ta omab seda õigust, mille kaitset ta taotles. Järelikult ka pahausklikul hagejal on võimalus esitada kohtusse oma alusetu hagi.

Ükski neist teooriaist ei lahenda hagemisõiguse probleemi. Nende teooriate vaheldumine näitab, kuidas protsessi teooria vabaneb tsiviilsete (eraõiguslike) vaadete mõjust. Kui materiaalõiguslik teooria vaatleb hagi kui kostja vastu suunatud hageja nõuet, kui lisandit subjektiivsele tsiviilõigusele, kui ta vaatleb protsessi kui vaidlevate poolte eraasja, siis kaks viimast teooriat püüavad need eraõiguslikud

vaated kõrvale heita ning mõistavad hagi all juba nõuet riigi vastu, kui a valikõiguslikku nõuet, ning vaatlevad protsessi kui avalikõiguslikku suhet poolte ja kohtu vahel.

Millest tekkisid need ideed? Kellele ning milleks need olid vajalikud? Neile küsimustele on kerge vastust saada, kui jälgida nende sidet õigusliku riigi teooriaga ning subjektiivsete avalik-õiguste teooriaga.

Õpetus hagist kui kodaniku subjektiivsest avalik-õigusest nõuda riigilt kohtulikku kaitset — see on „õigusliku“ riigi õpetuse komponent, õpetuse protsessist kui eelkõige eraomaniku isiklike huvide tagatisest koosseisu osa. Mitte asjata ei vaatle mõned kodanlikud protsessualistid hagemisõigust kui iselaadi riigi kompensatsiooni kodanikele loobumise eest kasutamast oma tsiviilõiguste kaitsmist endi vahenditega ja oma-abiga. Selliste teooriatega maskeeritakse kodanliku riigi klassiolemust, kes kaitseb valitsevate klasside huvisid, omanike erahuvisid ning „õiguse subjekti“, „hagi esitaja“, „riigi kodanike“ jne. abstraktsete kategooriatega varjatakse valitsevaid, ekspluataatorlikke klasse endid.

Selletõttu on vaadeldud teooriad huvitavad kodanluse püüete illustratsioonina varjata kodanliku riigi, kohtu ja protsessi klassi olemust.

Nõukogude seadusandluses on hagemisõiguse kohta juhiseid Tsiviilkoodeksis, Kriminaalprotsessi ja Tsiviilprotsessi koodeksis.

Vene NFSV TsK § 44 ja 45 kõnelevad hagi esitamise õigusest. „Hagi esitamise õigus kustub seaduses ettenähtud tähtaja möödumisel (hagiaegumine)“ (§ 44). „Aegumistähtaja jooks algab hetkest, mil tekkis õigus hagi esitamiseks“ (§ 45). Hagi esitamise õigusest kui materiaalse tsiviilõiguse kaitseabinõust, mis kuulub ainult vahetult huvitatud isikutele, kõneleb ka Vene NFSV Ülemkohus ringkirjas nr. 7, 1925. aastast.

Vene NFSV KrPK § 327 näeb ette sellise juhu, kus tsiviilhagi lahendamisel kriminaalasjas kohus, tunnustades tsiviilhageja õigust hagi rahuldamisele, annab tsiviilhagi üle hagi rahuldamise määra kindlakstegemiseks Tsiviilprotsessi koodeksi eeskirjade järgi. Lõpuks, Vene NFSV TsPK §-s 246 ja 254-b on öeldud, et kõrgema astme kohus asja läbivaatamisel kassatsiooni-revisjonikorras ja kohtuliku järelevalve organid järelevalvekorras võivad asja menetluse lõpetada hagemisõiguse puudumisel.

Seega tuleb eristada hagemisõigust kahes mõttes: 1) kui võimalust esitada hagi — seda omab iga õigusvõimeline isik ja 2) kui võimalust sunniviisil teostada oma õigust kohtu kaudu, võimalust saada rahuldust hagi järgi — seda omab üksnes isik, kellele tõeliselt vaieldav materiaalne tsiviilõigus kuulub.

TÕENDID.

Tõendiks sõna laiemas mõttes on kõik see, mis veenab mingi fakti kohta käiva väite tõelisust või väärsust, ühe või teise teadusliku oletuse (hüpoteesi), avastuse jne. õigsust.

Tõendiks tsiviilprotsessi mõttes on vahendid, mis veenavad kohut vaieldavate juriidiliste faktide olemasolus või olematuses, s. o. selliste sündmuste ja tegude, mis tekitavad, muudavad ja lõpetavad poolte õigusi ja kohustusi või takistavad õiguste ning kohustuste tekkimist.

Seega on tõendamise eesmärgiks tõe kindlakstegemine, poolte väidete ja reaalse tegelikkuse vastavuse kindlakstegemine.

Tõendamise ese ja kohustuste jaotus kohtu ning poolte vahel tõendite kogumisel. Kumbki pool on kohustatud tõendama neid fakte, millele ta toetub kui oma haginõuete või vaiete alusele (Vene NFSV TsPK § 118). Seega on tõendamise esemeks faktid, mis kas tekitavad õigusi või takistavad õiguste tekkimist või kustutavad poolte ühed või teised õigused.

Kodanlikus protsessis kehtivad eri eeskirjad „tõendamiskoormuse“ jaotuse kohta poolte vahel: kumb pooltest peab üht või teist fakti tõendama, kumb pooltest peab esitama tõendid enne teist jm. Need eeskirjad tulenevad kodanlikus protsessis kehtivast printsiipest, et kohus ei kogu tõendeid, ja kui hageja ei ole tõendanud oma hagi, siis kostja vabaneb oma vastuväidete tõendamise kohustusest, et tõendama peab see, kes midagi väidab, aga mitte see, kes eitab jne.

Nõukogude protsessis esitatakse tõendid esmajoones poolte poolt, kuna neil on paremini kui kellelgi teisel teada vaieldavad faktid ja tõendid, millega viimaseid võimalik tõestada. Kui poolte esitatud tõendid ei ole küllaldased selleks, et veenduda poolte väidete õigsuses, võib kohus pooltele ette panna esitada täiendavaid tõendeid.

Kuid tõendeid võib koguda ka kohus omal algatusel (Vene NFSV TsPK § 118). Kohus võib tunnustada teatud asjaolusid tõendamist mitte vajavaiks (Vene NFSV TsPK § 120). Vene NFSV TsPK ei määra, milliseid fakte nimelt peab kumb pooltest tõendama. Selle küsimuse otsustab kohus igal üksikjuhul lähtudes sellest, kummal pooltest on kergem esitada vastavaid tõendeid.

Üldreeglina hageja tõendab oma õiguse olemasolu, kostja aga — oma kohustuste täitmist; õiguse tekkimist takistavaid fakte tõendab see pool, kes on huvitatud nende faktide tõestamisest. Mõned faktid tavaliselt ei nõua tõendamist, neid eeldatakse. Selliseid eeldusi nimetatakse tõenduspresumptioonideks (eeldusteks). Tuleb

märkida, et neil presumpstioonidel on klassiiseloos: kodanlikus õiguses eeldatakse, et vallasasja valdaja on selle omanik, kuni ei tõendata vastupidist; see on sätitud eraomandi huvides. Meie seadusandluses on olemas presumpstioonid, mis kaitsevad proletaarse riigi ja töötava rahva huvisid, näiteks eeldus, et igasugune vaieldav vara Vene NFSV territooriumil on riigile kuuluv, kuni ei ole kindlaks tehtud vastupidist (Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi seletus 29. juunist 1925. a.).

Tõendite liigid nõukogude tsiviilprotsessis. Tõendamise vahendeiks on poolte seletused (sealhulgas ka õigeksvõtt), tunnistajate ütlused, kirjalikud tõendid, asitõendid, vaatluse protokollid ning ekspertide arvamused.

Poolte seletused. Vaatamata sellele, et hageja ning kostja on huvitatud asja lõpptulemusest, on poolte seletustel siiski kaunis suur tähtsus nende tõeliste vastastikuste vahekordade kindlakstelemiseks vaidlusasjas, eriti kui need seletused leiavad kinnitamist teiste asjas olevate andmetega. Seepärast võib kohus tunnustada poole isikliku kohtusse ilmumise vajalikuks ning teda välja kutsuda isiklikuks seletuseandmiseks kohtuistungile, kuigi asjas esineb tema esindaja, töötasu ja alimentide nõudeasjades võib aga määrata kostjat sundkorras kohtusse tuua (Vene NFSV TsPK § 99, 101).

Tunnistajate ütlused. Tunnistajate ütlused erinevad poolte seletustest selle poolest, et tunnistajad ei ole huvitatud asja lõpptulemusest. Tunnistaja peab vastama kahele nõudele:

1) peab olema võimeline õieti tajuma tema poolt vaadeldavaid fakte;

2) peab olema suuteline õieti edasi andma kohtule oma tähelepanekuid.

Seepärast ei saa tunnistajaiks olla isikud, kes oma füüsiliste või vaimsete puuduste tõttu ei vasta nimetatud nõudeile (vrd. Vene NFSV KrPK § 61).

On täiesti arusaadav, et pime ei saa esineda tunnistajana selliste faktide puhul, mida vaja näha, ning kurt — säärase asjaolude suhtes, mida vaja kuulda. Kuid samal ajal võib pime seletusi anda sündmuste kohta, mida ta kuulis (näiteks mingisugune kõnelus), kurt — faktide kohta, mida ta nägi (näiteks õnnetusjuhtum rongiõnnetuse puhul); kurtummad võivad eriteadlaste kaudu töö alal kurtummadega kohtule edasi anda oma muljeid, mida nad on tajunud oma nägemismeelega. Vaimuhaige ei või üldse tunnistajaks olla, kuna ta oma haiglase vaimuseisundi tõttu ei ole suuteline tajuma teda ümbritsevat nähtusi. Vaimuhaigeid võib kohus lubada tunnistajaiks ainult

haiguse „selgetel silmapilkudel“, millal nende teadvus selgineb ning nad muutuvad võimelisteks tajuma vaadeldavat.

Lapsi võib kohus lubada tunnistajaiks, kui ta leiab, et nad oma arenemistaseme poolest (seda asjaolu peab kohus silmas nende seletuste hindamisel) suudavad õigesti tõestada üht või teist asjaolu.

Olla tunnistajaks kohtus — see on ühiskondlik ning riiklik kohustus. Seepärast ei ole kellelgi õigust keelduda tunnistuse andmisest kohtus, välja arvatud juhud, kui nõutavate faktide avaldamine on seotud riikliku või teenistusliku saladuse rikkumisega (Vene NFSV TsPK § 129).

Poole esindaja ei saa olla tunnistajaks, kuna need mõlemad funktsioonid on ühendamatud ühes isikus.

Kodanlikes maades võivad pooled avaldada taandust tunnistaja suhtes juhul, kui viimane on huvitatud asja lõpptulemusest või erisuhete olemasolul ühe poolega (sugulus, sõbralikkus, vaenulikkus). Seal on tunnistaja taandamine kohtule kohuslik.

Nõukogude protsessis võivad pooled teha kohtule avaldusi tunnistaja asjast huvitatuse kohta või tema eriliste suhete kohta ühe poolega, kuid taandamine ei ole kohtule kohuslik: kohus võib lubada või mitte lubada tunnistaja ülekuulamist, lähtudes antud asja konkreetsetest oludest; kui on lubatud üle kuulata, siis võtab kohus tunnistaja ütluste hindamisel arvesse neid fakte, mis olid taanduse aluseks.

Tunnistajate ülekuulamine toimub järgmises korras: eesistuja hoiatab tunnistajaid kriminaalvastutuse eest valetunnistuse andmise korral, selle järgi eemaldatakse tunnistajad istungisaalist ning kutsutakse ülekuulamisele ükshaaval. Lahkumineku korral mitme tunnistaja ütlustes võib teostada nende vastastamist, et välja selgitada vastuolud nende seletustes. See kord on maksimaalne pandud selleks, et tagada tunnistajate seletuste õigsust. On loomulik, et tunnistaja võib unustada mõningaid asjaolusid ning esitada üht või teist fakti mitte täiesti õigesti; avalik ülekuulamine, kohtuniku ja poolte küsimused ning lõpuks vastastamine aitavad tunnistajat kõiki neid asjaolusid meelde tuletada, mille tõestamiseks ta on välja kutsutud. Kui tunnistaja ei ela samas linnas, kus toimub asja arutamine, võib saata tunnistaja elukoha kohtusse erinõude tema ülekuulamise kohta. Nõudes tuleb ära näidata, milliste küsimuste suhtes tuleb tunnistajat üle kuulata ning samuti peab olema märgitud poolte aadress. Saanud erinõude, teatab kohus ülekuulamise päevast pooltele, kes võivad ilmuda ning küsitleda tunnistajat.

Kirjalikud tõendid. Vaatamata kõigile abinõudele, mis suunatud sellele, et tagada tunnistajate seletuste täisväärtuslikkust,

ei ole sageli ka täiesti heausklik tunnistaja suuteline oma seletustes täpselt edasi andma neid asjaolusid, mida ta kohtu ees tõestab. Kirjalikud tõendid fikseerivad paremini üht või teist fakti kui inimese mälu. Kirjalike tõendite hulka kuuluvad iga liiki dokumendid, mis välja antud nii riiklike, kooperatiivsete, ühiskondlike asutiste ja ettevõtete kui ka eraisikute poolt: aktid, väljavõtted, protokollid, teatised, lepingud, põhikirjad, saatekirjad, arved, tšekid, asja kohta kälv kirjavahetus jne. Kui kirjalikud tõendid ei ole selle poole käsutuses, kes vajab neid tõenditena, võib kohus kas välja anda poolele tunnistuse dokumendi saamiseks kostjalt, kolmandalt isikuilt või vastavalt asutiselt esitamiseks kohtule, või selle ka ise välja nõuda.

Dokumentide esitamisel poolte poolt järgitakse nende asjale lisandamise suhtes järgmist korda: kohtuistungis protokollis peab olema märgitud, kumb pooltest missugused dokumendid esitas; iga esitatud dokumendi peale tuleb samuti teha märge, kes viimase esitas; seda tehakse sellepärast, et asjale lisandatud algdokumendi on pool õigustatud tagasi saama, jättes toimikusse ära kirja sellest (Vene NFSV TsPK § 79).

Kirjalike tõendite vastu võib vaielda, välja arvatud seaduses eriti ettenähtud juhud. Vaided dokumentide vastu võivad olla mitut liiki ja nimelt: et dokument on välja antud vägivalla, ähvarduse, pettuse, eksimuse jms. mõjul, et see on kehtivuse kaotanud, lõpuks on võimalik avaldus dokumendi võltsituse kohta. Üldreeglina peab kirjalike tõendite vastu vaidlemine toimuma kirjalike tõendite abil, kuid lepingu sõlmimisele või kirjaliku tõendi väljaandmisele eelnenud või kaasaskäinud fakte võib tõendada tunnistajate ütlustega. Avalduse puhul dokumendi võltsituse kohta võib dokumendi esitanud pool loobuda seda kasutamast tõendina; sel juhul otsustatakse asi teiste asjas olevate tõendite alusel. Vastasel korral on pool, kes tegi avalduse võltsituse kohta, kohustatud tõendama võltsitust. Dokumendi ehtsuse või võltsituse küsimuse otsustamine peab rajanema dokumendi kontrollil ühel järgmisel viisil: 1) käekirja ja allkirja võrdluse teel vaieldavas dokumendis sama isiku käekirja ning allkirjaga teistel vastuvaidiematutel dokumentidel; 2) tunnistajate ülekuulamise kaudu; 3) ekspertiisiga; 4) dokumendi võrdluse teel teiste dokumentidega.

Kui kohus tunnustab dokumendi võltsituks, kõrvaldab ta viimase tõendite hulgast ning algatab kriminaaljälitamist süüdistuses võltsimise kohta; kui aga kohus leiab, et dokument on ehtne, siis kasutatakse seda tõendina.

Tõendite suhtumus ja lubatavus. Tõendite suhtumuse all tuleb mõista nende faktide suhet vaidluse olemusega, mille tões-

tamiseks on esitatud tõendid. Aja kokkuhoiu eesmärgil on vajalik piirata asja uurimist ainult nende faktidega, mil on oluline tähtsus asja suhtes, ning koguda tõendeid ainult nende faktide kohta.

Kohus ei pea lubama tõendeid nende faktide kohta, mis ei avalda mõju asja otsustamisele ühes või teises suunas.

Kohus võib lubada üht või teist tõendit sõltuvalt sellest, kas ta tunnustab neid olulisteks asja suhtes või mitte (Vene NFSV TsPK § 119).

Tõendite lubatavus oleneb sellest, millised vormid on määratud seadusega ühe või teise õigussuhte, tehingu või lepingu tõestamiseks.

Tehingute üksikute liikide suhtes on seaduses eneses ära näidatud, et seaduses ettenähtud vorminõuete mittetäitmine toob kaasa tehingu kehtetuse; seda liiki tehingust tulenevate vaidluste kohta, mille teostamisel ei ole kinni peetud seaduses ettenähtud vorminõudeist, ei või kohus mingisuguseid tõendeid vastu võtta, kuna tehing ise on kehtetu (Vene NFSV TsK § 29, 72, 90, 138, 153, 265, 266, 297 jt.).

Kõigil ülejäänud juhtudel võtab seaduses ettenähtud vorminõuete täitmata jätmise pooltelt õiguse toetuda tunnistajate ütlustele, kuid pooled ei kaota õigust esitada teisi kirjalikke tõendeid (märkus Vene NFSV TsK § 136 juurde). Kuid erandjuhtudel võib kohus asjaolude tõttu lubada tunnistajate ütlusi selliste faktide tõestamiseks, mis seaduse järgi peaksid olema tõestatud kirjalike tõenditega. Vene NFSV Ülemkohtu pleenum andis seletuse poolte vigade parandamise korra kohta kohtu poolt tehingute vormi alal, mis sõlmitud väheväärtuslike ehitiste ostu-müügi suhtes (protokoll nr. 5, 7. märtsist 1927. a.), ning võimaluse kohta tõendada laenulepingut summas üle 50 rubl. tunnistajate ütlustega elanikkonna kõige kehvema osa huvides puht elu-oluliste väikeste tehingute puhul (protokoll nr. 14, 13. aug. 1928. a.). Kõigil seaduses ettenähtud vorminõuetest kõrvalekaldumise juhtudel peab kohus ära näitama sellise kõrvalekaldumise motiivid, et ühe poole kaebuse korral kassatsioonikohus saaks kontrollida tehtud kõrvalekaldumise õigsust.

Tõendite tagamine. Praktikasse esinevad sageli juhud, kus on vajalik viivitamata üle kuulata tunnistajat, teostada ekspertiisi või tõendite vaatlust kohapeal, näiteks, kui tunnistaja sõidab ära pikemaks ajaks või eseme faktiline seisund võib sedavõrd muutuda, et hiljem ei osutu võimalikuks kindlaks teha endist olukorda või see on väga raskendatud. Selliste tõendite kindlustamist nimetatakse tõendite tagamiseks (Vene NFSV TsPK § 123—127). Kui hagi ei ole veel esitatud, siis toimub tõendite tagamine notariaalkontori kaudu (Vene NFSV Riiginotariaadi määrustiku § 55—56), kui aga hagi on juba esitatud — siis rahvakohtu poolt, kelle piirkonnas elavad ülekuulatatavad

tunnistajad või asuvad esemed, mida tuleb vaadelda või ekspertidel uurida. Tõendite tagamist teostav organ teatab pooltele tunnistajate ülekuulamise, ekspertiisi ja paikliku vaatluse sooritamise aja ning koostab protokoll, mille ärakiri antakse pooltele. Kui notariaalkontor või rahvakohus tunnustavad tõendite tagamise motiivid põhjendamatuks, siis teevad nad määruse tõendite tagamisest keeldumise kohta. Selle määruse peale võib esitada edasikaebuse.

Ekspertiisi ja paiklik vaatlus. Ekspertideks ehk oskuri-tekks nimetatakse isikuid, keda kohus tõmbab asjasse küsimuste selgitamiseks, mis nõuavad eriteadmisi. Ekspertid erinevad tunnista-jaist selle poolest, et tunnistajad räägivad kohtule sündmustest, mida nad nägid või millest nad kuulsid enne kohtuistungit. Ekspertid aga uurivad olemasolevaid tõendeid ning teevad neist järeldusi, mis esitatakse suulise või kirjaliku arvamusega; mõnikord oskurid isegi ei uuri protsessi objekti, vaid esitavad abstraktsel kujul teaduslikke või tehnilisi andmeid, mida kohus vajab tõendite hindamiseks.

Kodanlikus protsessis on niinimetatud „poolte ekspertid“: protsessijad avaldavad kohtule, keda nimelt nad otsustasid valida ekspertideks, ning kohus peab poolte poolt äranäidatud isikud välja kutsuma.

Nõukogude protsessis on antud kohtule õigus otsustada asja ka ilma ekspertide määramiseta sel juhul, kui kohtu koosseisus leidub isikuid (rahvakohtunik, kohtuliige, rahvakaasistujad), kel on küllaldasi teadmisi eriküsimuste selgitamiseks. Peale selle võib kohus, kui ta tunnustab ekspertiisi teostamise ebaotstarbekaks või mittekasulikuks ekspertiisi kulu ja hagihinna vahekorra seisukohalt, otsustada asju ilma ekspertiisita. Ekspertid määrab kohus nii poolte taotlusel kui ka kohtu algatusel. Kohus määrab ekspertideks kõige enam kvalifitseeritud eriteadlasi ühelt või teiselt teaduse, tehnika või kunsti alalt.

Pooled võivad esitada taandusi ekspertide vastu samadel alustel nagu tunnistajate suhtes, taandus ekspertiidi vastu ei ole kohtule kohuslik. Ekspertidel on õigus tutvuda kõigi asja materjalidega ning viibida istungil, esitada küsimusi pooltele ja tunnistajaile ning osa võtta paiklikust vaatlusest. Ekspertide arvamus peab olema motiveeritud ja sisaldama kõigi nende järelduste põhjenduse, millele jõudis ekspert. Kui arvamus on antud suuliselt, siis kantakse see kohtuistungis protokoll, kui kirjalikult — siis lisandatakse see asjale.

Ekspertide arvamus ei ole kohtule kohuslik: kohus võib määrata teisi eksperte või nende arvamusega mitte nõustuda (sel juhul tuleb ära näidata motiivid, mille alusel kohus ekspertide arvamus tagasi lükkas).

Mittealumise või arvamuse andmisest keeldumise eest kohtu poolt mitteaaluvaiks tunnustatud põhjustel võib kohus määrata eksperdile rahatrahvi (Vene NFSV TsPK § 51).

Paiklikku vaatlust peeti keskaegses protsessis tõendite kuningaks, kuna tema abil kohus vahenditult veendus mingi eseme olukorras või seisundis, kui see võis omada asja kohta olulist tähtsust.

Meil omab paiklik vaatlus vähest osatähtsust ning seda rakendatakse peamiselt vaidlustes maakasutamise kohta, elamuasjades, ehitusega seoses olevätes konfliktides jne.

Neil juhtudel, kui on vajalik vaadelda asja, mida on võimalik kohusse tuua, toimub vaatlus kohtus. Kuid mõnikord esinevad juhud, kus väieldavat asjaolu on võimalik kontrollida ainult vaatluse teel asjade (ehitise, maatüki, maharalutud metsa, laos olevate kaupade jne.) asukohas.

Vaatlust teostab kohus terves koosseisus või eesistuja kaudu. Pooltele teatatakse vaatluse aeg ja koht ning nad võivad vaatluse juures viibida; toimetatud vaatluse kohta koostatakse protokoll; protokollile tuleb lisandada vaatlusel koostatud joonised, ülesvõtted, plaanid jne.

Õigeksvõtt. Kodanlikus protsessis on poole õigeksvõtt kohtule tingimata kohuslik; kui kostja on hagi õigeks võtnud, peab kohus selle rahuldama; kui üks pooltest on teatud asjaolud õigeks võtnud, siis kohus ei ole õigustatud nõudma tõendeid õigeksvõtu tõelisuse kontrollimiseks.

Need seisukohad tulenevad dispositiivsuse ja võistlevuse iseärasustest kodanlikus protsessis.

Õigeksvõtu osa ja tähtsus nõukogude protsessis on samuti kaunis suur. Nõukogude seadus võimaldab õigeksvõttu.

Esineb mitmesuguseid õigeksvõtu liike: kohtulik (toimunud kohtuistungil) ja mittekohtulik (väljaspool kohtuistungit), täielik ning osaline, lihtne ja kvalifitseeritud (reservatsioonidega) faktide tunnustamine ning hagi tunnustamine (Vene NFSV TsPK § 18, 187 p. v), samuti ka dokumentide õigeksvõtt (Vene NFSV TsPK § 187-a p. a).

Poolte õigeksvõtt ei ole kohtule siduv. Kohus võib õigeksvõtu otsuse aluseks võtta ainult siis, kui see vastab tõelistele asjaoludele. Kohus peab kontrollima, kas õigeksvõtu sihiks ei ole seadusest möödahiilimine või kas see ei ole õigeksvõtva poole materiaalse või moraalse sõltuvuse tagajärjeks oma vastasest. Kui kohtul tekib kahtlusi, peab ta tõendite kontrollimise teel välja selgitama poolte tõelised vastastikused vahekorrad. Kui aga kohtul mingisuguseid kahtlusi ei teki, siis ei vaja õigeksvõetud faktid kinnitamist tõenditega, kostja poolt õigeksvõetud hagi kuulub rahuldamisele ning otsus pööratakse viivitamata täitmisele. Kõige suurem tähtsus kohtu suhtes on kohtulikul

õigeksvõtul; väljaspool kohut asetleidnud õigeksvõtul on ainult kaudne tähtsus ning see vajab tõestamist kohtuistungil.

Lihtsa ning kvalifitseeritud õigeksvõtu erinevus seisneb selles, et lihtsa õigeksvõtu puhul tunnustab pool üht või teist fakti tingimusetä, kvalifitseeritud õigeksvõtu puhul aga pool, kes võtab mõne asjalu õigeks, mida väidab vastane, asetab omakorda reservatsioonivaiete ning täienduste kujul. Näiteks võlgnik võtab õigeks, et ta on hagejalt raha võtnud, kuid kinnitab, et ta on võlasumma ära tasunud. Arusaadavalt peab võlgnik oma vastuväidet raha tasumise kohta tõendama. Prantsuse protsessis kehtib kvalifitseeritud kohtuliku õigeksvõtu jagamatuse teooria: kohus peab kas õigeksvõtu tervikuna tagasi lükkama või ta tervikuna otsuse aluseks võtma, s. o. nii selles osas, milles kostja tunnustab hageja väidetud fakte, kui ka tema väided ja reservatsioonid (Prantsuse Tsiviilkoodeksi § 1356). Vastandina sellele kvalifitseeritud kohtuliku õigeksvõtu jagatavuse teooria järgi ei nõua õigeksvõtetud faktid edasist tõendamist, kuna nende suhtes ei ole poolte vahel vaidlust; kuid reservatsioonid selliste faktide suhtes, millele on vastuväited rajatud, peab tõendama see pool, kes püstitas sellised reservatsioonid.

Tõendite hinnang. Pärast tõendite kogumist ja kontrollimist peab kohus neid hindama. Ajaloos esines mitmesuguseid süsteeme ja mitmesuguseid teooriaid tõendite hindamise alal.

Feodalismi ajajärgul domineeris kohtulike tõendite usundlik faas, asja lahendati kohtuliku kahevõitlusega, vandega, piinamise teel tulise rauaga, veega ning tulega; ühe või teise fakti tõendatuse küsimus otsustati kahevõitluse või piinamise tulemustest sõltuvalt. Võidetut peeti süüdlaseks. Seega sisaldab tõend endas ka otsuse asja kohta.

Feodaalse ja kodanliku ühiskonna lävel tekib formaalsete tõendite süsteem, mida nimetatakse veel teisiti eelmäaratud tõendite süsteemiks. Viimase olemus seisneb selles, et tõendite jõud ning tähtsus on määratud seadusega ning kohtunik on seotud selle tõendite eelmäaratud hinnanguga. Tõendid ise jagunevad täiuslikeks ning ebatäiuslikeks tõendeiks. Venemaal kehtis see süsteem seadusandluses kuni kohtureformini 1864. a. Reformieelse õiguse järgi näiteks algupäraseks tunnustatud kirjalikud aktid loeti täiuslikeks tõendeiks, kaupmeeste ärraamatud aga — poolikuiks tõendeiks; tunnistajate ütluste suhtes oli eriti iseloomustav aritmeetiline hinnang: vastuolu korral tunnistajate ütlustes hageja ning kostja poolel otsustati asi sõltuvalt sellest, kelle poolel oli rohkem tunnistajaid: võrdse tunnistajate arvu puhul mõlemal poolel eelistati meest naisele, ülikut mitteülikule,

haritud harimatule, vaimulikku ilmalikule jne. See süsteem kaitses valitseva klassi huvisid, ta tulenes isevalitsuslikust riigikorrast, võttes faktiliselt tõendite hinnangu kohtult ning andes selle üle seadusandjale ning kaitses sellega feodaalsuhete jäänuseid.

Kodanlik protsess ei saanud leppida formaalsete tõendite süsteemiga, kuna viimane ei vastanud kodanluse huvidele. Ta tõi endaga kaasa tõendite vaba kohtuliku hindamise teooria kohtuniku siseveende põhjal. Vastavalt sellele teoriale kohtunik otsustab „südame-tunnistuse“ järgi, veende põhjal ühe või teise tõendi väärtuse küsimuse, ta võib tunnustajaid uskuda või mitte uskuda, ta võib nõustuda ekspertide arvamusega või ka selle tagasi lükata, tunnustades arvamuse ebateaduslikuks jne. Nii on hinnangu aluseks kohtuniku subjektiivne veene, mis peab olema kooskõlas valitseva klassi s. o. kodanluse huvidega. See teooria annab otsustava tähtsuse kohtuniku isiklikule arvamusele, püüdes varjata tema klassisuunitlust arutlustega „väljaspool klasse“ seisva kohtuniku õiguse kohta täiesti „vabalt“ otsustada ühe või teise fakti tähtsuse küsimus oma loomuliku, vaba veende põhjal selle tõelikkuses.

Vene NFSV TsPK ei sisalda eriparagrahve tõendite hindamise kohta. Seda küsimust käsitleb Vene NFSV KrPK § 319, mille järgi „Asjas olevaid tõendeid hindavad kohtunikud oma siseveende põhjal, mis rajatud kõigi asjaolude läbivaatamisele nende kogumis“.

See põhimõte on täiesti rakendatav ka tõendite hindamise suhtes tsiviilprotsessis.

Kuid mõnedelt nõukogude protsessualistidelt kuuldus arvamusi, et terminist „siseveene“ tuleb loobuda, et tõendite hindamise kriteeriumiks on nende objektiivsed omadused iseenesest ja mitte kohtuniku subjektiivne veene. Sellist seisukohta ei või õigeks pidada.

Millised ka tõendite objektiivsed omadused ei ole, kohus peab tunnetama neid oma siseveendega, kõrvutades neid asjas kindlaks-tehtud teiste faktiliste asjaolude kogumiga. Seepärast peavad kohtunikud tõendite hindamise juures lähtuma oma sotsialistlikust õigusteadvusest, mis on nende siseveende aluseks. Järelikult kohtunike siseveende erinevus kodanlikus ja nõukogude protsessis seisneb kohtu siseveende klassiolemuse erinevuses sõltuvalt poliitilisest ideoloogiast, mille kandjaks on kohtunik kui teatud klassi esindaja.

Loobuda siseveendest tähendaks loobuda kohtunike sotsialistlikust õigusteadvusest tõendite hindamisel nende poolt, see tähendaks eitada kohtunike veendumust nende poolt tehtud otsuse õigsuses, tähendaks loobuda tõelisuse hindamisest sotsialistliku õigusteadvuse seisukohast.

ASJA EEL-ETTEVALMISTUS.

Enamikus kriminaalasjades eelneb kohtulikule arutlusele eeluurimine, mille kestel kogutakse materjal, mis vajalik selleks, et otsustada kriminaalvastutusele võetud isiku süü või süütuse küsimus; seda materjali kontrollitakse kohtuliku uurimise kestel kohtu poolt.

Tsiviilprotsessis esialgu sellist kohtulikule arutamisele eelnevat eristaadiumi ei olnud. Kuid kohtute praktika näitas, et sageli lükatakse asjaarutamine korduvalt edasi ja tekib tsiviilvaidluste lahendamisel tunduv viivitus selle tagajärjel, et asi ei ole kohtuistungiks ette valmistatud, puuduvad vajalikud tõendid jne. Nende puuduste kõrvaldamiseks seati 1929. a. tsiviilasjades sisse eel-ettevalmistus (Vene NFSV TsPK § 80, VKTK ja RKN poolt 20. novembril 1929. a. vastuvõetud redaktsioonis, Vene NFSV TsPK § 80-a, 80-b ja 80-v, VSKK 1929. a. nr. 87—88, art. 851).

Eel-ettevalmistust teostab kohtunik, kellele on antud järgmised õigused:

- 1) hageja küsitlemise teel hagiavalduse esitamisel selgitada kostja võimalikud vastuväited; nõuda hagejalt täiendavaid hagitõendeid;
- 2) eriti keerulistes asjades nõuda hagejalt hagi avalduse ärakirja kostja jaoks, kutsudes viimase välja esialgseks küsitlemiseks asja olemuse kohta;
- 3) teatada prokuratuurile ja ühiskonnastatud majanduse organisatsioonile, kui need võiksid huvitatud olla arutatava asja lõpptulemusest;
- 4) otsustada küsimus tunnistajate väljakutsumise kohta;
- 5) nõuda kostjalt ja kolmandailt isikuilt vajalikke dokumente;
- 6) toimetada paiklikku vaatlust ja ekspertiisi, teatades enne sellest pooltele, et nad saaksid nende toimingute teostamisest osa võtta;
- 7) erandjuhtudel mõlema poole nõusolekul vastu võtta või nõuda kirjalikke seletusi neilt tunnistajailt, kes ei saa kohtuistungile ilmuda;
- 8) tunnustades asja antud kohtule mittealluvaks tagastada hagiavaldus hagejale, ära näidates, millisesse kohtusse tuleb pöörduda;
- 9) hageja poolt näidatud hagihinna ilmse mittevastavuse korral haigetava vara tõelisele väärtusele — määrata hagihind;
- 10) vabastada riigilõivu ja asja menetluskulude tasumisest isikud, kes ei oma selle tasumiseks küllaldaisi ainelisi võimalusi;

- 11) määrata rahatrahvi tunnistajaile ja ekspertidele mitteilmumise eest ja tunnistuse ning arvamuse andmisest keeldumisel, samuti kolmandaile isikuile keeldumise eest esitada kohtule nende käes olevaid dokumente;
- 12) peatada asja menetlus;
- 13) üle kuulata tunnistajaid, kes elavad väljaspool seda linna, kus arutatakse asja, vastavate kohtute erinõuete põhjal;
- 14) seaduses ettenähtud juhtudel, mis on tähendatud Vene NFSV TsPK § 173, teostada mitme asja liitmist ühte menetlusse nende üheskoos arutamiseks.

Asja eel-ettevalmistus kiirendab kohtuliku arutamise käiku ja tõstab otsuse kvaliteeti, kuna juba enne kohtuistungit kogutakse poolte nõudeid ja vastuväiteid tõendav materjal.

Õigeaegne ning hoolikas ettevalmistuse teostamine kohtuniku poolt on vajalikumaid tingimusi võitluseks tsiviilasjade venitamisega, kuna üksnes asja hea ettevalmistus võib kindlustada asja otsustamist juba esimesel kohtuistungil.

Vene NFSV Ülemkohtu Presiidium määruses 26. maist 1931. a. seletas, et kohtunikud peavad hagiavaldused isiklikult vastu võtma, isiklikult nendega tutvuma ning hageja poolt esitatud tõendite puudulikkuse korral poolte tegelike vastastikuste vahekordade selgitamiseks tingimata teostama asja eel-ettevalmistamist istungiks niivõrd põhjalikult ning täiuslikult, et juba esimesel kohtuistungil saaaks asja sisuliselt lahendada. Asja eel-ettevalmistuse õige teostamisega saavutatakse ka protsessi aja kokkuhoidu kohtu ning poolte suhtes, siin toimub tõendusmaterjali koondamine.

Kohtusse kutsumine. Kui asi on kohtuistungiks ette valmistatud, siis määrab rahvakohtunik või krai-(oblasti-), ringkonna-kohtu, autonoomse oblasti kohtu, autonoomse vabariigi, liiduvabariigi kohtu esimees asja arutamisele, annab korralduse tunnistajate ning ekspertide kohtusse kutsumiseks ja teatab asja arutamise ajast hagejaile, kostjaile, samuti ka prokurörile ja kolmandaile isikuile, kui nad asjast osa võtavad (NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus, § 28, 37, 44, 52). Kohtusse kutsumise ja teiste kohtu teadaannete edasiandmise kord on ette nähtud Vene NFSV TsPK VII-das peatükis (§ 66—74) ning seisneb järgmises: a) kohtukutsed ja teadaanded antakse väljakutsutavale isikule kätte isiklikult; b) kohtu teadaande vastuvõtmisest keeldumise korral teeb selle kättetoimetaja selle kohta märkuse teadaande teisele eksemplarile; v) väljakutsutava äraolekul antakse teadaanne allkirja vastu mõnele temaga koos elunevale perekonnaliikmele, maja või asutise administratsioonile, kus elab või töötab väljakutsutav isik; g) kostja

tegeliku viibimiskoha mitteteadmisel antakse kutse allkirja vastu majavalitsusele kostja viimases teadaolevas elukohas; d) poole teate puudumisel aadressi muutmisest asja menetluse ajal saadetakse kutse viimase kohtule teadaoleva aadressi järgi, mille järgi varem kutsed aadressi muutnud poolele kätte anti; poole palvel võib kohus temale välja anda teadaande teisele poolele edasiandmiseks — sel juhul peab väljakutsutava allkiri teadaandel olema tõestatud külanõukogu või maja või asutise administratsiooni poolt, kus väljakutsutu elab või alaliselt töötab.

Protsessitähitajad on seaduslikud, mille kestus on määratud seadusega, ning kohtulikud, mille kestuse määrab kohus, lähtudes sellest, kui kaua aega võtab pooltelt ühe või teise protsessuaaltoimingu sooritamine.

Seaduslike tähtaegade hulka kuuluvad näiteks tähtajad, mille jooksul peab kohus teatud asjade liigid läbi vaatama: tööasjad — hiljemalt 5 päeva jooksul pärast nende saabumist (Vene NFSV TsPK § 53-a), alimentide ja isaduse kindlaksmääramise asjad — hiljemalt 10 päeva jooksul, kui aga kostja ei ela antud kohas — siis hiljemalt 20 päeva jooksul, arvates asja saabumisest (Vene NFSV TsPK § 53-b). Edasi kuuluvad seaduslike tähtaegade hulka: 10-päevane tähtaeg otsuse peale kaebuse esitamiseks (Vene NFSV TsPK § 238), tähtaeg erikaebuse esitamiseks — 5 päeva (Vene NFSV TsPK § 249), tähtaeg pooltelt märkuse esitamiseks protokolliga kohta — 3 päeva (Vene NFSV TsPK § 112) jne.

Kohtulike tähtaegade hulka kuuluvad tähtajad, mis määratud kohtu poolt pooltele hagiavalduse puuduste kõrvaldamiseks (Vene NFSV TsPK § 81); kohtu poolt määratud tähtajad pooltele täiendavate tõendite esitamiseks asja kohta (Vene NFSV TsPK § 118); kohtu poolt määratud tähtajad tõendite esitamiseks dokumendi võltsituse kohta sellise vaidluse olemasolul (Vene NFSV TsPK § 149) jm.

Seaduses ettenähtud ja kohtu poolt määratavate tähtaegade eesmärgiks on menetluse reguleerimine ja kiirendamine. Seepärast toob tähtaja möödalaskmine pooltele kaasa tõsised juriidilised tagajärjed — tähtaja möödumisel kaotab pool õiguse sooritada protsessuaaltoimingut, mis ajaliselt piiratud seaduses ettenähtud või kohtu poolt määratud tähtajaga.

Kui kohus ei pea tähtajast kinni, siis ei võta see viimaselt õiguse sooritada protsessuaaltoimingut, mille tähtaeg möödunud, kuid tähtaegade möödalaskmine ilma kaaluvate põhjusteta on kohtuniku ametikohuste rikkumine.

Juhul, kui poolel ei ole võimalik täita kohtu poolt nõutud toimingut kohtu poolt määratud tähtaja jooksul, võib kohus tähtaega pikendada.

Kui aga pool on kaaluvatel põhjustel mööda lasknud seaduses ettenähtud tähtaja, siis võib ta pöörduda sellesse kohtusse, kus oleks tulnud sooritada toiming, mille tähtaeg möödunud, palvega, et tähtaeg ennistataks, üheaegselt sooritades toimingu või esitades dokumendi, mille suhtes oli palve esitatud.

Möödalastud tähtaja ennistamise küsimuse otsustab kohus avalikul kohtuistungil mõlema poole kohusliku väljakutsumisega.

IX peatükk.

KOHTULIK ASJAARUTAMINE.

Aruandes „NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse“ projekti kohta NSV Liidu Ülemnõukogu esimese koosseisu teisel istungjärgul rõhutas NSVL kohtu rahvakomissar sm. N. M. Rõtškov, et Kohtukorralduse seaduse projekt lähtub:

„a) nõukogude kohtu edasise demokratiseerimise vajadusest täpselt kooskõlas stalinliku konstitutsiooni nõuetega,

b) vajadusest parandada nõukogude kohtu organisatsiooni ja tööd vastavalt stalinlikus konstitutsioonis püstitatud ülesannetele“.

Stalinlik konstitutsioon sisaldab eri peatüki IX, mis on pühendatud sotsialistliku ühiskonna kohtule ja prokuratuurile ja milles märgitud nõukogude protsessi põhiprintsiibid. Tsiiviilprotsessi koodeks näeb ette tsiiviilasjade kohtuliku arutamise korra, nõudes seaduse täpset täitmist tsiiviilvaidluste läbivaatamisel ning pooltele Konstitutsiooniga tagatud protsessiõigustest kõrvalekaldumatut kinnipidamist tsiiviilprotsessis.

Küsimust, kuidas läbi vaadata tsiiviilasju, kuidas läbi viia kohtuistung, millistele printsiipidele peab olema rajatud kohtulik asjaarutamine, käsitab Vene NFSV TsPK X peatükk.

Avalikkus, suulisus, vahenditus: Vene NFSV TsPK § 94 ütleb, et asjaarutamine toimub avalikult ja suuliselt. Seega on kohtuliku menetluse aluseks avaliku, suulise arutamise printsiip.

Avalikkuse ja suulisuse alused on tihedalt seotud nõukogude tsiiviilprotsessi demokratismi alustega. V. I. Lenin reas esinemistes näitas ära, et nõukogude kohtule, mille lõi Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, on eelkõige pandud ülesanne maha suruda ekspluataatorid, võidelda ekspluataatorite katsete vastu kaitsta oma privileege, mis revolutsioon kaotas. Kuid veel tähtsam nõukogude kohtu ülesanne,

rõhutas Vladimir Iljitš, on kindlustada töötava rahva distsipliini ja enesedistsipliini kõige valjem läbiviimine. Selle sotsialistliku distsipliini ja enesedistsipliini kasvatamisele andis Lenin määratu tähtsuse. Ta näitas ära, et vajame selliseid kohtuid, kes tagaksid nende ülesannete elluviimist. V. I. Lenini sõnades on antud nõukogude kohtu ja nende printsiipide iseloomustus, mis peavad olema nõukogude kohtu töö aluseks: kohtuliku asjaarutamise demokraatlikud vormid ja laiade masside kasvatamine kohtu tegevuse ja kohtuotsuse abil distsipliinile ja enesedistsipliinile.

Ülesanne ehitada kohtu tegevus demokraatlikele alustele nõudis avalikku kohtulikku asjaarutamist, milles pooled võiksid kasutada täielikult kõiki neid õigusi, mis tagab neile seadus, ning tsiviilprotsessi sellist ülesehitust, kus iga protsessitoiming oleks kummalegi poolele teada.

Seega on tsiviilprotsessi avalikkuse, suulisuse ja võistlevuse küsimused tihedalt seotud nõukogude sotsialistliku demokraatia küsimusega kogu töötava rahva suhtes. Protessuaalseil printsiipidel, millele peab olema rajatud kohtulik asjaarutamine, on määratu suur tähtsus ning NSVL konstitutsiooni § 111 annab erijuhiseid selles küsimuses; need kohtuliku asjaarutamise ülesehituse printsiibid on Konstitutsioon muutnud konstitutsioonilisteks printsiipideks.

NSVL konstitutsiooni § 111 ütleb otseselt: „Asjaarutamine NSVL kõigis kohtuis on avalik, kuivõrd seadus ei ole teinud erandeid...“

Kohtuliku asjaarutamise avalikku iseloomu on vaja selleks, et kohus saaks täita oma kasvatuslikku ülesannet, et pooled saaksid kasutada kõiki oma õigusi protsessis, et kohus oma otsuses saaks kindlaks määrata poolte tõelised vastastikused vahekorrad.

Avalik kohtulik asjaarutamine annab soovijaile võimaluse viibida kohtuistungis saalis, võimaluse avaldada kohtuistungis materjale ajakirjanduses, ta loob ühiskondliku kontrolli võimaluse õigusteadmise teostamise üle, loob kohtu ja töötava rahva massi tõelise ühtsuse. Ühe või teise tsiviilõigusliku küsimuse, ühe või teise tsiviilvaidluse õige lahendamine on väga tähtis nii pooltele, kes pöördusid kohtusse oma nõudluse lahendamise eesmärgil, kui ka riigile. Läbi viies protsessi avalikult, kasvatab kohus masse kodumaa- ja sotsialismitruuduse vaimus, sotsialistliku seaduslikkuse vaimus, sotsialistlikku omandisse hoolitsevalt suhtumise, töödistsipliini, riiklikku ja ühiskondlikku kohusesse ausalt suhtumise ja sotsialistliku ühiselu juhi-seist lugupidamise vaimus; kasvatab konkreetsete näidetega, kuidas tuleb täita kohustusi riigi, teiste kodanike, oma perekonna jne. suhtes.

Kohtulik asjaarutamine peab olema läbi viidud selliselt, et kohtu tegevuse poliitilis-kasvatuslik ülesanne saavutaks oma eesmärgi, et

mitte üksnes pooled, vaid ka kõik kohtuistungil viibijad saaksid aru, miks kohus otsustas selliselt, miks mitte teisiti, saaksid aru, et ainult nii ja mitte teisiti tuleb käesolev asi otsustada.

Seega on kohtu kasvatuslik osa, kohtuliku asjaarutamise avalik iseloom tähtsaks abinõuks kohtu käes selleks, et demokraatlikes, laiadele töörahva massidele kättesaadavais vormides ilmsile tuua asja sisu ning anda talle õige lahendus nii, et kohtuotsus tungiks kodanike teadvusse, et ta tõeliselt kasvataks, et ta looks arusaamise nõukogude seadustest, et ta kutsuks kodanikes esile arusaamise vajadusest täita seadusi ja sotsialistliku ühiselu juhiseid.

Teine moment, mida rõhutab Vene NFSV TsPK § 94, — on kohtuliku asjaarutamise suuline iseloom.

Sel protsessi printsiibil, mille alusel pooled peavad esinema kohtus suuliselt, tunnistajad peavad andma kohtule oma seletused suulises vormis — on määratu suur tähtsus, kuna see võimaldab kohtunikel vahenditult tajuda neid fakte, mil on asja kohta tähtsust.

Kuid kõrvuti sellega peab kõik, mis toimub kohtuistungil, olema märgitud kohtuistungil protokollis, kuhu tuleb kanda poolte avaldused, poolte taotlused ja kohtu määrused. Kohtuotsus ja kaebus otsuse peale peavad samuti olema kirjalikud.

Seega on meil poolte suuline võistlus ja selle fikseerimine kohtuistungil protokollis, eksperdi suuline arvamus ja viimase kirjalik väljendus kohtuistungil protokollis või eksperdi kirjalik arvamus ja selle arvamuse avaldamine kohtu ees.

Menetluse peatamine. Avades kohtuistungil, peab kohus kontrollima, kas on võimalik käesoleval kohtuistungil arutada asja sisuliselt. Mõnel juhul mitte ainult ei saa asja sisuliselt arutada, vaid asja menetlus ise tuleb peatada. Kohus on kohustatud menetluse peatama järgmistel juhtudel:

- 1) protsessija surma korral,
- 2) kui on vaja protsessijale seada eestkostet,
- 3) kui asjas poolena esinev juriidiline isik lõpetab olemasolu,
- 4) protsessija kutsumise korral Punaarmee või Sõja-Merelaevastiku tegevossa,
- 5) kui käesolevat asja ei saa otsustada enne teise asja otsustamist, mis on läbivaatamisel tsiviil-, kriminaal- või administratiivkorras (niinimetatud eelmõistu-küsimus).

Peale selle võib kohus menetluse peatada ka sel juhul, kui üks pooltest kutsutakse Punaarmeesse või Sõja-Merelaevastikku või mõne sundkoormatise täitmisele (Vene NFSV TsPK § 113 ja 114).

Eriküsimuste läbivaatamine ja asja sisuline arutamine. Arutada asja sisuliselt — tähendab teha otsus, mis

annab vastuse haginõuete sisu kohta, s. o. hagi rahuldamise või tagasilükkamise kohta.

Kuid sellist kohtuotsust võib teha ainult juhul, kui esiteks pooltele on teatatud asjaarutamisest ja teiseks, kui on kogutud kõik tõendid, mis vajalikud selleks, et kohus saaks veenduda poolte väidete õigsuses. Ainult nende tingimuste olemasolul on võimalik otsustada asja sisuliselt.

Poolte olulisemaid õigusi on õigus teada saada, millal arutatakse asja ja millist asja (kes esitas hagi, mis alusel jne.). Ilma nende andmeteta ei saa kostja end kaitsta hagi vastu.

Kuid hagejal on samuti vaja teada, millal tema nõudlust arutatakse, et kuulda kostja vastuväiteid, esitada oma tõendid jms.

Seega osutub pooltele kohtuistungile päeva teatamine väga tähtsaks momendiks ning Tsiiviilprotsessi koodeks sisaldab eripeatüki, milles käsitatakse poolte kohtuistungile väljakutsumise korda.

Õigeaegne kutse saatmine ja selle õige kätteandmine ei ole tehniline toiming. Protsessieeskirjad, mis teevad kohtule kohuslikuks teatada poolele asja arutamisest, panevad kohtule samuti kohustuse kontrollida, kas poolele on asjaarutamisest teatatud. Need eeskirjad sisaldavad poole suhtes tagatise, et kui temale ei ole teadet saadetud, siis ei saa asja arutada. Selle näite kaudu võib veenduda, kuivõrd kahjulikud olid „teooriad“, mis püüdsid kujutada asja selliselt, et tsiiviilprotsess ei ole midagi muud kui tehnilised normid. Protsess ei ole tehnika, vaid on — õigus. Protsessuaalseadused sisaldavad kindlaid tagatise pooltele, kindlaid poolte õigusi ja kohustusi ning kohtu õigusi ja kohustusi, mille järgimine tagab kohtu ees seisvate ülesannete õiget täitmist.

Kohus peab selgitama, kes pooltest on ilmunud, kes ei ole ilmunud. Mitteilmunute suhtes lasub kohtul kohustus kindlaks teha, kas neile isikuile on teatatud, et käesoleval istungil tuleb arutusele nende asi. Üldreeglina ei ole ilmumine tsiiviilasjades poolele kohuslik. Erandiks sellest üldreeglist on isaduse kindlaksmääramise ning laste ülalpidamiseks alimentide nõudmise asjad, milles kostja kohtusse ilmumine on kohuslik (Vene NFSV TsPK § 101-a), kõigis teistes asjades võivad pooled ka mitte ilmuda.

Kui aga pooled ei ole ilmunud, on kohtu esimehe ülesanne kontrollida, kas nad teavad asja arutamisest. Kui neile kutseid pole kätte antud, siis poolte äraolekul asja arutada ei tohi, kuna poolte tähtsamat õigust — teada, millal asja arutatakse, ei saa sel juhul teostada. Ja see pole üksnes formaalne õigus, vaid sellest tuleneb ka poolte võimalus end kaitsta, esitada tõendeid jne.

Seepärast poolte mitteilumine ei takista asja arutamist üksnes sel tingimusel, kui neile on kohtukutsed kätte antud. Kui kohtul on andmed, mis kinnitavad, et pooltele on asjaarutamisest teatatud, siis võib asja arutada poolte äraolekul.

Kuid ka sel juhul, kui kutsed on kätte antud, pooled aga ei ole ilmunud, ei või alati asja arutada. Mõnel juhul ei ole kohtul, vaatamata sellele, et asjas on olemas tõendusmaterjal, siiski võimalik ilma poolte osavõtuta kindlaks teha nende tõelisi vastastikuseid vahekordi. Siis peab kohus endale asetama küsimuse — kas on võimalik õieti lahendada antud asja poolte äraolekul, ilma nende seletusi kuulamata. Kui kohus tunnistab vajalikuks ära kuulata poolte isiklikud seletused, siis lükatakse asjaarutamine edasi ning kohus teatab pooltele nende isikliku ilmumise vajadusest.

Kui kohtuistungile on ilmunud kõik asjaosalised, siis võib osutada, et ühel või teisel poolel on mingisugused taotlused, näiteks asjas olevad tõendid ei ole poole arvates küllaldased, ta soovib, et kogutaks täiendavaid tõendeid.

Edasi, kohtuistungil avamisel peab kohtunik seletama pooltele, milliseid protsessuaalõigusi nad omavad. Kohus peab jälgima seda, et poolte juriidiline mitteteadlikkus ei avaldaks mõju otsusele asja kohta.

Pooled võivad enne kohtuistungil algust teha avalduse selle kohta, et asi ei või kuuluda arutamisele antud kohtus või antud kohtukoosseisus (Vene NFSV TsPK § 102). Need avaldused peab kohus läbi vaatama enne asja sisulisele arutamisele asumist, kuna seda liiki avaldused võivad kaasa tuua asjaarutamise edasilükkamise, asja lõpetamise, asja üleandmise teisele kohtule või teisele asutisele, taandavatate kohtunike asendamise jne.

Sarnaseid poolte avaldusi ei tohi vaadelda formaalsete taandustena, mida tunneb kodanlik protsess, kuna seal on taanduse aluseks poole püüe asja lõpetada. Kodanlik kohus, tunnustades taanduse põhjendatuks, lõpetab asja, mis loob hagejale vajaduse teistkordselt esitada hagi, teistkordselt tasuda kohtulõivu ning toob kaasa muid ebamugavusi.

Poolte avaldused Vene NFSV TsPK § 102 korras ei taotle asja lõpetamist, vaid osutavad asjaoludele, mis takistavad asja lahendamist käesoleval kohtuistungil.

Kuidas otsustatakse meil seda liiki poolte avaldusi, näiteks avaldust selle kohta, et hageja või kostja ei ole õigeks hagejaks või kostjaks asjas? Kohus võib määrata asendada esialgne hageja või kostja õigega. Tähendab, asja ei lõpetata, seda ei ole vaja teistkordselt algatada, ei ole vaja teistkordselt tasuda riigilõivu. Kohus parandab

vea, mille on teinud pool, asjaarutamine lükatakse edasi ning edasistele istungitele kutsub kohus õiged hagejad ja kostjad ning otsustab asja. Kui poole esindajal ei ole volitust asjaajamiseks, siis lükkab kohus asjaarutamise edasi ja paneb esindajale ette esitada vastav volitus, kuid asja ei lõpetata.

Edasi, pooled võivad istungil esitada taotlusi täiendavate tunnistajate väljakutsumise, täiendavate dokumentide esitamise ja eksperitiisi teostamise kohta. Kuid pooled on kohustatud kõik oma tõendid esitama kohtule protsessi alguses: hageja esitab kõik tõendid koos hagiavaldusega ning kostjale teatatakse kohtukutse saatmisel, et ta peab kuni kohtuistungini esitama kõik tõendid. Seepärast võib poolte seda liiki taotlusi uute täiendavate tõendite väljanõudmise kohta, mis varem ei olnud esitatud, rahuldada ainult erandjuhtudel. Vene NFSV TsPK § 106 ütleb otseselt, et poolte poolt uute tõendite esitamine pärast asjaarutamise algust on lubatud ainult juhul, kui tehakse kindlaks, et asjaarutamise edasilükkamist taotlenud pool ei saanud kaaluvatel põhjustel esitada neid tõendeid õigeaegselt.

Kuid Vene NFSV TsPK §-i 106 ei või rakendada lahus neist kohustustest, mis lasuvad kohtul poolte tõeliste vastastikuste vahekordade selgitamise alal. Vene NFSV TsPK § 5 nõuab, et kohus teeks kindlaks poolte tõelised vastastikused vahekorrad, seepärast ei või kohus piirduda üksnes nende andmete kontrollimisega, mis esitasid pooled, vaid peab kõigi abinõudega, poolte küsitlemise ja tõendite läbivaatamise teel, välja selgitama poolte tegelikud vastastikused vahekorrad. Seetõttu peab kohus, sõltumata asjaolust, et pool võis esitada tõendid varem, kuid ei esitanud neid õigeaegselt, asjaarutamise edasi lükkama ja nõudma täiendavaid tõendeid, kui faktidel, mida on võimalik nende tõenditega kindlaks teha, on otsustav tähtsus asja kohta ning ilma nende faktide kindlakstegemiseta ei saa teha õiget kohtuotsust.

NSVL Ülemkohtu 52. pleenumi määrus protsessinormide rangeima täitmise kohta fsiviilprotsessis osutab, et kõigil neil juhtudel, mil kohus püstitab enesele ülesande kiirelt otsustada asja, kuid eraldab selle ülesande kohtuotsuse kvaliteedi küsimusest, on tagajärjeks kiirendamise asemel viivitus, kuna ühekülgasel mitteküllaldasel materjalil rajanev otsus tühistatakse kassatsiooni-instantsi poolt ning asi antakse uueks läbivaatamiseks tagasi. Lõpptulemusena venib asja menetlus tunduvalt pikemale ajale kui juhul, mil ta oleks esimese astme kohtu poolt õigeaegselt edasi lükatud.

Poolte avalduste hulka, mis võivad esile kutsuda antud kohtuistungil asja arutamise edasilükkamise vajaduse, kuuluvad taandusavaldused kellegi kohta kohtu koosseisust (rahvakohtuniku või rahva kaasistujate kohta).

Võib esineda juhtumeid, kus rahvakohtunik või rahvakaasistuja on huvitatud käesoleva asja lõpptulemusest, võib seista eri suhetes poolega (lähedases sugulussuhtes või vastupidi vaenulikus vahekorras). Neil asjaoludel peab kohtunik või rahvakaasistuja asja arutamisest taanduma isegi sel juhul, kui pooled ei ole taandust avaldanud.

Taandusavalduse võivad esitada ka pooled. Taanduse peavad esitama pooled enne asjaarutamise algust.

Millises korras otsustatakse ühe kohtuniku või harvadel juhtudel kogu kohtukoosseisu taandamise küsimus? Kui on esitatud taandus antud kohtukoosseisu ühe liikme (rahvakohtunik või rahvakaasistuja) vastu, siis otsustavad taanduse rahuldamise või rahuldamata jätmise küsimuse sama kohtukoosseisu ülejäänud liikmed. Kui taandus on esitatud rahvakohtuniku vastu, siis teevad kohtuniku taandamise küsimuses määruse rahvakaasistujad. Kui taandusavaldus on esitatud kogu kohtukoosseisu vastu, siis tuleb kohtukoosseisul endal otsustada see küsimus.

Real juhtudel võib kohus teha määruse asja üleandmise kohta teisele kohtule või teisele asutisele. Tähendatud küsimust käsitab Vene NFSV TsPK § 103. Näiteks kohtunik ei avastanud hagiavalduse vastuvõtmisel, et asi temale ei allu või et asi tuleb läbi vaadata administratiivkorras ning see asjaolu selgub alles kohtuistungil. Kohus peab siis asja üle andma teisele kohtule või teisele asutisele.

Kui kohus leiab, et käesolevat asja on hõlpsam lahendada teises kohtus, kus kergem koguda tõendeid, kui vaidlusesse asub teise kohtu piirkonnas, tunnistajad elavad teise kohtu piirkonnas jne., siis võib asja üle anda kohtule, kelle asukohas teostatakse peamised kontrolltoimingud.

Edasi, kui hagi oli esitatud äraoleva kostja vastu Vene NFSV TsPK § 26 korras, siis kostja ilmumisel võib viimane taotleda asja üleviimist oma tegeliku elukoha järgi ning kohus, tunnustades kostja väited mõjuvaiks, võib asja vastavalt kostja palvele teise kohtusse üle viia. Kõik need küsimused lahendatakse eelnevalt, s. o. enne kui kohus asub asja sisulisele arutamisele.

Asja sisuline arutamine algab asja ettekandmisega kohtuniku poolt. Ettekandes peab olema esitatud asja sisu, poolte vaidluse põhilised momendid — haginõude sisu, hagialus, kostja poolt esitatud vastuväited, faktid ja nõudmised, mille vastu vaidlevad pooled, poolte poolt esitatud tõendid oma nõuete ja vaiete kinnitamiseks.

Ettekanne annab asjaolude kohtulikule uurimisele suuna.

On soovitatav, et rahvakaasistujad tutvuksid enne kohtuistungit asja materjalidega ning et mõlemad pooled tunneksid kõiki asjaolusid.

Kuid ka sel juhul on asja ettekandmine kohtuistungil vajalik, kuna see organiseerib asja uurimist, näitab ära, mis raamides, mis piirides, millises järjekorras peab toimuma asja materjali uurimine kohtuistungil.

Pooltel on õigus teha avaldusi ettekande puudulikkuse kohta ning nad on õigustatud paluma ettekande täiendamist.

Näiteks on esitatud hagi tasu nõudmises töövõime kaotuse eest õnnetusjuhu tagajärjel käitises. Kindlustatud isik, saades pensioni sotsiaalkindlustuse korras, nõuab täiendavat tasu ettevõttelt Vene NFSV TsPK § 413 korras. See on võimalik ainult sel tingimusel, kui õnnetusjuhtum leidis aset antud ettevõtte töötajate kuritegeliku teo või tegevusetuse tagajärjel. Kui selle viimatinimetatud momendi kohta, mis otsustav tsiviilhagi suhtes kehavigastuse puhul, kohtuniku ettekandes ei ole midagi öeldud, siis võivad pooled sellele osutada ja paluda kohtult ettekande täiendamist.

Pärast asja ettekandmist toimub asjas olevate tõendite kontroll: tunnistajate ülekuulamine, kirjalike tõendite läbivaatamine, asitõendite vaatlus, kui selliseid leidub, ekspertide arvamuse ärakuulamine jne. Tõendite kontrolli teostatakse eesmärgil, et veenduda selles, kas teatud faktid on aset leidnud ning kas poolte väited on õiged.

Kui on teostatud tõendite kogumine ja kontroll, siis läheb kohus üle poolte vaidlustele. Hageja ning kostja kasutavad ühesuguseid õigusi avaldada kohtule oma arvamusi ja kaalutlusi, arvustada üht või teist tõendit ning ekspertide arvamust.

Poolte esinemine peab kujutama endast kohtu eest läbikäinud faktilise materjali analüüsi. Peale selle esitavad pooled oma nõuete juriidilise põhjenduse, näitavad ära, milline seadus reguleerib antud õigussuhteid ning kuidas sellest seadusest tuleb aru saada. Poolte vaheline vaidlus käib asja faktilise kui ka juriidilise külje kohta. Kumbki pool püüab oma esinemisega veenda kohut oma nõuete õigsuses ja põhjendatuses. Kui mõlemad pooled viibivad kohtuistungil, siis peab kohus nii ühe kui teise poole ära kuulama.

Valge-Vene NSV TsPK-s osutatakse sellele, et kui hagejale on võimaldatud kaks korda esineda, siis on ka kostja õigustatud samuti kaks korda esinema.

Tuleb märkida, et mõnikord on tähtis võimaldada mõlemal poolel esineda veel enne seda, kui kohus asub tõendite kontrollimisele. Sageli selgub sellise poolte arvamuste vahetamise kaudu enne tõendite kontrollimist, et mõningate küsimuste puhul ei ole vaja tõendite kontrolli, kuna mõlemad pooled võtavad õigeaks, et üks või teine fakt on aset leidnud ning kohtul ei ole mingisuguseid kahtlusi sellise õigeksvõtu õigsuses ja vastuvaidlematuses. Siis langeb sellise vaiel-

damatu fakti tõendamise vajadus ära. Seepärast on otstarbekohane ja kasulik võimaldada pärast asja ettekandmist kummalgi poole seletusi anda.

Kui kohus veendub selles, et asja materjal on kogutud purgiva täielikkusega, asja otsustamisele ühes või teises suunas mõju avaldavad asjaolud on selgitatud ning kohtul ei ole enam mingisuguseid fakte vaja kindlaks teha, siis kuulutab kohus asjaarutamise lõpetatuks (Vene NFSV TsPK § 108) ja lahkub otsuse tegemisele.

Eesistuja juhhib kohtuistungiga käiku: pooled peavad alistuma tema korraldustele kohtuistungil läbiviimise küsimustes. Täpselt samuti peab alistuma eesistuja korraldustele ka asjast osavõttev prokurör. Kui aga pool leiab, et mõni eesistuja korraldus kitsendab tema õigusi ning on ebaõige, siis võib pool paluda seda asjaolu kohtuistungil protokollile kanda.

Kohtuistungil protokoll. Kohtuistungil protokoll on tähtsaimaks dokumendiks, millest võimalik teada saada, mis nimelt toimus kohtuistungil, milliseid avaldusi tegid pooled, milliseid taotlusi nad esitasid kohtule, milliseid seletusi andsid tunnistajad, mida avastas kohus paiklikul vaatlusel ja milliseid määrusi tegi kohus kohtuistungil vältel poolte üksikute eritaotluste puhul. Protokoll osutab kohtuistungil omapäraseks peegelduseks. Kuna meil arutatakse asja sisuliselt ainult esimese astme kohtus ning reeglipäraselt teise astme kohus asja sisuliselt ei otsusta, vaid kontrollib ainult kohtuotsuse õigsust, siis on arusaadav, et otsuse kontrollimisel etendab kohtuistungil protokoll väga tähtsat osa, andes teisele instantsile materjali selleks, et otsusele jõuda, millised faktid on asja arutamisel esimese astme kohtus aset leidnud.

Kohtuistungil protokoll tuleb koostada sealsamas kohtuistungil. Kohtu sekretär, kes kohtuistungist osa võtab, peab samas, istungi ajal, koostama protokollid, kusjuures protokoll koostatakse nii sel juhul, kui asja arutatakse kohtus, kui ka siis, kui kohus on välja sõitnud paiklikule vaatlusele.

Kohtuistungil protokollil on väga suur tähtsus, kuna sellest ammutab kõrgema astme kohus andmeid poolte avalduste ja taotluste ning kohtu määruste kohta asjas.

Seadus annab pooltele õiguse tutvuda kohtuistungil protokolliga. Kui protokollis leitakse vigu, ebaõigsusi, mittetäielikkust, siis on pooled õigustatud esitama märkusi protokollile kohta.

NSVL Ülemkohtu 52. pleenum rõhutas, et kohtuistungil protokolliga tutvumine on poolte õigus ning seda õigust tuleb neile täielikult tagada.

Märkustes protokolliga kohta näidatakse ära, milles nimelt seisneb kohtuistungiga protokolliga ebaõigsus, mis asjaolud poolte arvates on moonutatud, millised faktid on jäänud sisse kandmata. Märkusi protokolliga kohta võib esitada kolmepäevase tähtaja jooksul. Kolmepäevast tähtaega protokolliga kohta märkuste esitamiseks loetakse momendist, millal protokoll on alla kirjutatud eesistuja poolt.

Märkused protokolliga kohta nõuavad kontrollimist, mida teostab eesistuja kohtuistungil. Ta on kohustatud kindlaks tegema, kas märkus on õige või ebaõige ning tegema märkustele resolutsiooni, kas need vastavad tõele.

Leppetõiming. Pooled võivad lõpetada asja leppega. Poolte kokkulepet asja lõpetamise kohta leppega nimetatakse leppetõiminguks. Leppetõiming võib olla kohtulik, kui pooled sõlmisid selle kohtuistungil, või mittekohtulik, kui pooled leppisid kokku väljaspool kohut.

Kohus peab kontrollima leppetõimingu tingimusi. Tal tuleb kindlaks teha, kas leppes ei esine seadusest möödahiilimist ning kas see ei riku ühe poolte õigusi. Selliste asjaolude puudumisel teeb kohus määruse leppetõimingu kinnitamise kohta, tehakse sissekanne kohtuistungiga protokolliga ning asja menetlus lõpetatakse. Kui aga kohus avastab leppetõimingu seadusvastasust või riigi huvide või ühe poolte õiguste rikkumist, siis peab ta keelduma leppetõimingu kinnitamisest ning asja arutamist jätkama.

Kohtu poolt kinnitatud leppetõimingu täitmiseks annab kohus välja täitelehe.

X peatükk.

OTSUS.

Otsus ja määrus. Kohtuprotsessi kestel teeb kohus kõige mitmekesisemaid sätteid. Tal tuleb lahendada üksikuid protsessuaalküsimusi, näiteks alluvuse, riigilõivust vabastamise, tunnistajate väljakutsumise, hagi tagamise küsimust jms. Kõigil juhtudel, mil kohus teeb sätteid üksikute protsessiküsimuste lahendamiseks ilma asja sisuliselt otsustamata, kannavad sellised sätted määruse, või teisiti erimääruse nimetust, kuna need lahendavad ainult üksikuid protsessi eriküsimusi.

Kohtu sätet aga, mis lahendab poolte vaidluse sisuliselt ja millega hagi rahuldatakse või rahuldumata jäetakse, nimetatakse otsuseks.

Peale otsuse ja määruse sisulise erinevuse on nende vahel erinevus ka veel selles, et kohus ei saa otsust, mille ta on teinud, ise tühistada, kuna otsust tühistada võib ainult kõrgema astme kohus; määruse võib uuesti läbiivaatamisele võtta sama kohus, kes määruse tegi (näiteks on selgunud uued asjaolud, ilmnenud mingid uued faktid, mis varem kohtule ei olnud teada ja kohus võib oma määrust muuta, võib teha uue määruse).

Otsuse loomus. On olemas mitmesuguseid teooriaid kohtuotsuse loomuse kohta: ühed ütlevad, et otsust iseloomustab see, et ta loob uue õiguse, et otsuse seadusjõusse astumise momendist loob ta kostjale kohustusi. See nagu oleks kohtuotsuse õigustloov osa, et ta tekitab ühele poolele õiguse ja teisele kohustuse.

Teine teooria näeb otsuse põhitunnust mitte õiguse loomises, vaid käsu (ettekirjutuse) elemendis, mis lähtub riigi poolt volitatud kohtuorganilt. See käsu moment annab otsusele kohusliku jõu, loob sunni- viisilise täitmise ja osutub kohtuotsuse kõige enam silmapaistvaks jooneks.

Lõpuks on olemas kolmas teooria, mille järgi otsus ei loo uusi õigusi, ei loo uusi kohustusi, kuna need õigused ja kohustused olid pooltel juba enne, kui nad pöördusid kohtusse, kuid otsuse põhimomendiks on poolte õiguste ja kohustuste kohtu poolt tunnustamise ja kinnitamise moment; kohus kui riigivõimu organ kinnitab ühe õiguse ja teise kohustuse ning sellest tekib täiendava, tuleneva momendina käsu element. Kohus tunnustab hageja õigust toale ning kostja kohustust tuba vabastada ning just sellepärast käseb kohus kostja tema kasutuses olevast ruumist välja tõsta.

Koodeksi mõningate paragrahvide redaktsioon on selline, et neist võib teha järelduse, nagu looks otsus õigusi ja kohustusi (Vene NFSV TsPK § 167 ja 168). Neis paragrahvides kõneldakse kolmandate isikute asjasse kaasatõmbamise ja asjasse astumise tingimustest. Seadus ütleb, et kolmandaid isikuid lubatakse asjasse, kui otsus asja kohta võib luua neile õigusi ja kohustusi ühe poole suhtes. Otsusega õiguste ja kohustuste loomise teooria pooldajad toetuvad neile paragrahvidele.

Kuid tuleb aru saada, millise mõtte paneb seadus neisse paragrahvidesse. Võtame kõige lihtsama juhu. Kui ostjalt nõuab keegi müüdud asja, siis on müüja kohuseks kaitsta ostja huvisid ja, kui see kaitse ei anna soovitud tulemusi, siis — tasuda kogu kahju. Kas tõesti müüja kohustus tasuda ostjale kahju tekib alles pärast kohtuotsust? Ostja õigus oli olemas enne kohtuotsust; müüja kohustus oli olemas enne kohtuotsust. Järelikult sellised õigussuhted eksisteerisid ka enne kohut, kuid ühe õigus ja teise kohustus olid varjatud seisundis.

Ostja õiguse ja müüja kohustuse määrab seadus kindlaks selleks juhuks, kui asjad ära võetakse. Seega ei loo kohtuotsus õigusi ja kohustusi, vaid ainult kinnitab neid.

Sellest selgub, et kohtuotsus mingisuguseid uusi õigusi ja kohustusi ei loo, vaid kohtuotsust ennast läheb vaja sellepärast, et poolte vahel on vaidlus tsiviilõiguse kohta ja kohus peab selle vaidluse lahendama. Oma otsuses peab ta ütlemä, kel on õigus ja kellel lasub kohustus. Kuid kohus võib ainult siis öelda, kellele kuulub õigus ja kellel lasub kohustus, kui on olemas pooled, kellel lasub kohustus ja kel on õigus. Seega on otsuse põhimomendiks kohtu poolt selle nõude õiguspäraseks tunnustamine, mis esitab hageja, ja kostja suhtes kohustuse tunnustamine sooritada tegu, mis lasus temal juba enne kohtuotsust, kuid mida ta eitas.

Kohtuotsus saab seaduseks antud asja suhtes, kui see astub seadusjõusse. Põhiliseks momendiks on siin — kohtu poolt poolte õiguste ja kohustuste tunnustamine, kinnitamine, määramine ja sellest tulenev on käsk, mis loob selle otsuse sundusliku jõu.

Otsus peab olema kategooriline, mitte mingisugustest tingimustest sõltuv vastus hagle — „hagi on põhjendatud, hagi rahuldada —“, „hagi on aluseta, hagi rahuldamata jätta“.

Teist formuleeringut ei saa olla. Kui kohus otsustas hagi rahuldada, siis tuleb täpselt ära näidata, mida nimelt kostja peab tegema hageja suhtes: kas mingi väärtuse üle andma, tasuma teatud rahasumma, sooritama mingi teo. Kui aga kohus leiab, et hagi on aluseta, siis peab ta hagi rahuldamata jätma.

Mingit teist formuleeringut (asi lõpetada, jätta hagi läbi vaatamata) ei või olla; otsus peab sisaldama selge, purgiva vastuse poolte vaidluse sisu kohta.

Otsuse sisu. Otsus koosneb järgmistest osistest. Esimene osa on kirjeldava iseloomuga, feine osa — motiveeriv ja kolmas osa — resolutiivne. Vene NFSV TsPK §-is 176 on loetletud järgmised kohtuotsuse kohuslikud elemendid: ta peab sisaldama:

a) otsuse tegemise aja, b) kohtukoosseisu ja protsessijate nimetuse, v) vaidluseseme äratähenduse; g) otsuse alused ja seadused, millest kohus juhindus; d) asjas tehtud otsuse sisu ja selle täitmise korra; e) edasikaebamise korra; z) kohtukulude jaotuse.

Kolm esimest punkti, a, b ja v, moodustavad kirjeldava osa.

§ 176 punkt „g“ on motiveeriv osa, — otsuse motiivid, alused ja seadused, millest kohus juhindus.

Lõpuks, otsuse kõige tähtsam, selle elluviidav osa, on resolutiivosa: „asjas tehtud otsuse sisu ja selle täitmise kord“. Sellele järgneb p. „e“

— edasikaebamise kord ja p. „z“ — kohtukulude jaotus, mis kuuluvad samuti resolutiivosa juurde.

Kirjeldavas osas peab olema märgitud, millist asja kohus arutas, milline on vaidluse sisu. See otsuse osa on seotud resolutiivosaga motiveeringu kaudu, milles peavad olema esitatud alused, mille järgi kohus tegi otsuse ning seadused, millest kohus juhindus. Otsuse alusteks on need faktilised andmed, millest tekkis vaidlus poolte vahel. Tuleb ära näidata, milliseid fakte just kohus peab tõestatuks. Motiveerivas osas tuleb ära näidata seadused, millest kohus juhindus asja otsustamisel; seega täienevad otsuse faktilised alused otsuse juriidiliste alustega.

Resolutiivosa kujutab endast kohtuotsuse põhiolu, selle sisu, mida nimelt kohus otsustas. Võib tõmmata paralleeli kohtuotsuse ja hagiavalduse vahel. Hagiavalduses esitatakse asjaolud, tõendid, mis võivad hagi kinnitada ja sellele järgneb palvepunkt, mida nimetatakse „petit“ ning milles on vaja eriti täpselt ja selgelt formuleerida seda, mida palub hageja.

Kui kõik hageja poolt äranäidatud faktid osutuvad tõenditega tõestatuks ning kohus tuleb järeldusele, et asja faktiline külg oli nimelt selline, nagu hagiavalduses ära tähendatud ning kui hageja nõuded leiavad ka juriidilisest küljest kinnitamist, siis võib otsuse resolutiivossa välja kirjutada hagiavalduse palvepunkti: „välja mõista kostjalt seda ja seda“. Kui on tegemist lepingu tühiseks tunnustamisega, võib välja kirjutada hagiavalduse petit — „see ja see leping tunnustada tühiseks või lõpetada selle kehtivus tulevaseks ajaks“.

Stalinliku konstitutsiooni § 112 ütleb: „kohtunikud on sõltumatud ja alluvad ainult seadusele“. Vene NFSV TsPK §-s 3 on ette nähtud, et kohus peab otsustama asja kehtivate seaduste ja Töölis-Talupoegade Valitsuse korralduste alusel, samuti ka kohalike võimuorganite poolt nende kompetentsi piires antud määruste alusel.

Kuid seadus ei saa ette näha kõiki eluavaldusi. Elus võivad mõnikord tekkida poolte vahel vahekorrad, mis seaduses ei ole otseselt ette nähtud. Mis teha sel juhul, kui seadus ei anna otsest vastust, kui esineb seaduse ebatäiuslikkus, ebaselgus, vastuolu?

Selle küsimuse lahendab Vene NFSV TsPK § 4, milles on öeldud, et seaduse või korralduse puudusel mõne asja otsustamiseks kohus otsustab selle silmas pidades nõukogude seadusandluse üldisi aluseid ja Töölis-Talupoegade Valitsuse üldist poliitikat. Kui aga küsimus leiab kategoorilise ja selge lahenduse seaduses, kui seadus näeb ette teatud õigussuhted, siis peab kohus rakendama seadust ja peab otsustama asja seaduse alusel.

Vene NFSV TsPK § 179 ütleb, et kui haginõuete määr ei põhjene

poolte varem toimunud kokkuleppel või ei ole kindlaks määratud seaduslikus korras (veksel, leping, tariifid jms.), siis võib kohus asja kohta otsuse tegemisel, olenevalt selgunud asjaoludest, minna kaugemale hageja poolt esitatud nõuetest ning hagejale välja mõista rohkem, kui ta palus.

Kodanlikus tsiviilprotsessis ei ole kohtule sellist õigust antud. Seal peab haginõuete ulatus, hagi määr, juba hagiavalduses hageja poolt lõplikult formuleeritud olema ning edaspidi ei tohi hagi määra muuta. Mitte üksnes, et kohus ei saa seal rohkem välja mõista, kui hageja esialgselt taotles, vaid ka hageja ise ei saa muuta hagi alust ning suurendada hagitaotlusi.

Otsuse seadusjõud. Kohtuotsus astub seadusjõusse siis, kui on möödunud tähtaeg kassatsioonikaebuse esitamiseks, kuid kaebust ei ole esitatud. Kui oli esitatud kaebus, siis astub otsus seadusjõusse kaebuse kõrgemalseisva kohtu poolt tagajärjeta jätmise momendist.

Seadusjõusse astunud otsusel on järgmised omadused: 1) ainasus, 2) ümberlukkamatus ja 3) täidetavus.

Ainasus tähendab seda, et kui otsus on astunud seadusjõusse, siis ta kõrvaldab uue hagi esitamise võimaluse samade protsessijate vahel, sama eseme kohta ja samadel alustel. Ainasus esineb: a) isikute samasuse, b) objekti samasuse ja c) hagialuse samasuse puhul.

Seltsimees Stalin ütles Nõukogude VIII erakorralisel kongressil, et meil on vaja seaduste stabiilsust. Seadusi on vaja stabiliseerida selleks, et rahvas, töötavad kodanikud, teaksid, et kehtib selline seadus, millele kõik peavad alistuma ja mida kõik peavad austama. Kuid samasugune seisukoht on ka kohtuotsuse suhtes. Kui kohus on teinud otsuse, siis peab see olema stabiilne ning püsiv ja seepärast ei saa teiskordselt esitada hagi, kui asi on juba otsustatud ning otsus on astunud seadusjõusse. Siiski on võimalik alimentide suurendamise või vähendamise asjades ning töövõime kaotuse eest saadava tasu suurendamise ning vähendamise asjades esitada teistkordselt hagi.

Seadusjõusse astunud otsuse teiseks omaduseks on ü m b e r l ü k k a m a t u s. Kaebust võib esitada otsuse peale ainult juhul, kui otsus ei ole jõustunud. Kui otsus on jõustunud, siis pooled ei saa otsuse peale edasi kaevata kõrgemalseisvasse kohtusse. Ainult erandjuhtudel, kui otsuses on tõsiseid seaduserikkumisi, võib seda protestida järelevalvekorras.

Lõpuks, kolmas seadusjõusse astunud otsuse järeldus on täidetavus. Üldreeglina võib otsust täita alles siis, kui otsus on jõustunud. Sellest üldreeglist on olemas erandid, mis on ette nähtud Vene NFSV TsPK §-s 187. § 187 kõneleb sellistest juhtudest, mil otsus kuulub seaduse

alusel viivitamata täitmisele: otsused hagides töötasu kohta mitte üle ühe kuu eest, alimentide kohta, autoreile (ja nende pärijaile) kuuluva tasu kohta hagides, mis põhjenevad Vene NFSV Riiginotariaadi määrustiku §-s 25 loetletud dokumentidel, kostja poolt kohtus õigeksvõetud hagides. Peale selle võib kohus lubada hageja palvel viivitamata täitmist otsuste puhul, mis põhjenevad notariaalselt tõestatud dokumentidel, ruumidest väljatõstmise hagides ja ka teistel juhtudel (Vene NFSV TsPK § 187-a).

Kui kostjaks on riiklik asutis või ettevõtte, siis viivitamata täitmine ei ole lubatud.

Kuid sellest reeglist moodustavad erandi: otsuste järgi, millega riigiorganilt on välja mõistetud töötasu või autoreile kuuluv tasu, ning samuti otsuste järgi vaidluste kohta riigiorganite vahel on lubatud viivitamatu täitmine.

Kohtuotsus võib olla alternatiivne. Kui pool esitas alternatiivse hagi, milles palub endale välja mõista mingi eseme natuuras või selle rahalise väärtuse, siis võib ka otsus sellise hagi kohta olla alternatiivne: kohustada kostjat üle andma hagejale mingi eseme või tasuma selle väärtuse.

Otsuses, mille tegi kohus, võib esineda puudusi. Ühtedel juhtudel ei saa otsuse teinud kohus ise parandada neid puudusi; neid võib parandada ainult kõrgema astme kohus. Siis esitatakse kassatsioonikaebus. Kuid mõnikord on puudused sellist iseloomu, et neid võib parandada otsuse teinud kohus ise.

Otsuse parandamise liike otsuse teinud kohtu poolt on kolm:

- 1) kaja tagaseljaotsusele,
- 2) täiendav otsus ja
- 3) otsuse seletamine.

Kodanlikus protsessis nimetatakse otsust tagaseljaotsuseks siis, kui arutati asja ning tehti otsus kostja äraolekul — tagaselja (kui hageja ei ilmunud, siis ei loeta otsust tagaseljaotsuseks).

Kodanlikus protsessis saadetakse kostjale väljavõtte tagaseljaotsusest ja kostjal on õigus teatud tähtaja jooksul, arvates väljavõtte kättesaamise momendist, pöörduda samasse kohtusse palvega, et asja uuesti arutataks. Sellist palvet, mis esitatakse samasse kohtusse, kes tegi otsuse, nimetatakse kajaks tagaseljaotsusele.

Et mitte viivitust tekitada, on meie protsess loobunud kajast tagaseljaotsusele ning võimaldab kostjal tagaseljaotsuse peale kaevata tavalises korras kõrgemalseisvasse kohtusse.

Meie koodeks võimaldab ainult otsuse täiendamist ja seletamist: seda käsitavad Vene NFSV TsPK § 181 ja 185.

Otsuse täiendamise. Kohus peab asja otsustamisel purgiva täiuslikkusega vastama otsuses kõigile hageja nõuetele, millest koosneb hagi. Kohus peab rahuldama need nõuded, mis tema arvates on põhjendatud, ning tagasi lükkama nõuded, mis tema arvates on alusetud. Otsuse puudulikkuse korral on pooltel võimalik paluda otsuse täiendamist (Vene NFSV TsPK § 181).

Kui ilmneb, et mõnes nõudes, mille kohta pooled esitasid tõendeid ja andsid kohtule seletusi, kohtuotsust ei järgnenud, siis võib kumbki pool viie päeva jooksul, arvates otsuse tegemisest, paluda sama kohut teha täiendav otsus. Näiteks hageja palus: 1) välja mõista tema kasuks alimendid lapse ülalpidamiseks ja 2) eraldada tema osa ühisvarast, mis soetatud ühise tööga koos endise abikaasaga. Järelikult koosneb tema hagi kahest nõudest ning kohus peab otsustama nii ühe kui teise. Kui kohtuotsusega on välja mõistetud alimendid, kuid ühisvarast osa eraldamise kohta ei ole otsuses midagi öeldud, siis on selline otsus puudulik ja hageja võib paluda kohut täiendada otsust abikaasade ühisvarast tema osa väljamõistmisega. Sama kord on ette nähtud ka juhtudel, mil kohus oma otsuses on tunnustanud ainult hageja õigust, kuid ei ole täpselt ära näidanud väljamõistetud nõude määra või eseme, mille kostja peab üle andma hagejale. Selline otsus loetakse samuti puudulikuks ning see vajab samuti täiendamist. Näiteks tööõnnetusjuhtumi läbi kannatanu esitab tehase vastu hagi kahjutasu nõudmiseks seoses kehavigastuse tekitamisega; kohus tegi kindlaks, et õnnetusjuhtum leidis aset tehase direktori süü läbi, kes oli rikkunud ohutustehnika eeskirju, seepärast otsustas kohus tunnustada töölise õigust saada tehaselt kahjutasu kehavigastuse eest, kuid ei näidanud ära, kui palju tehase peab hagejale iga kuu maksma. Hageja on õigustatud viie päeva jooksul paluma kohut otsust täiendada täpse summa äramärkimisega, mis igas kuus tehaselt välja mõistetud.

Otsuse seletamine (tõlgendamine). Asja otsustamisel peab kohus oma otsuses täpselt ja selgelt ära näitama, millised faktilised olud ta on asjas kindlaks teinud, missugustest seadustest ta juhindus ja mida ta nimelt otsustas. Otsus peab olema koostatud selliselt, et selle sisu oleks arusaadav nii pooltele kui ka kohtuaiturile, kes täidab kohtuotsust.

Vene NFSV TsPK § 185 annab pooltele õiguse paluda otsuse tõlgendamist (seletamist), kui see on arusaamatu, ebaselge. Palve otsuse seletamise (tõlgendamise) kohta tuleb esitada kohtule, kes asja otsustas. Erinevalt otsuse täiendamise palvest ei ole palve esitamine otsuse tõlgendamise (seletamise) kohta piiratud tähtajaga, kui ainult otsus ei ole veel täidetud või kaotanud jõu aegumise tähtaja möödu-

mise tõttu, mis ette nähtud Vene NFSV TsPK § 255¹ (ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vahelistes vaidlustes — üks aasta, kõigis teistes vaidlusasjades aga — kolm aastat).

Otsuse täiendamise ning tõlgendamise palvete läbivaatamise kord. Palved otsuse täiendamise ja tõlgendamise kohta vaadatakse läbi avalikul kohtuistungil, rahvakaasistujate osavõtuga, poolte väljakutsumisega ning pooltele võimaluse andmisega esitada seletusi algatatud taotluse suhtes otsuse täiendamise või tõlgendamise kohta.

Sellest korrast kinnipidamine on vajalik, kuna täiendava otsusega ning otsuse tõlgendamisega puudutatakse mõlema poole õigusi ja huvisid.

Otsuse seletamise juures ei või kohus muuta otsuse sisu, vaid ta võib üksnes tõlgendada tehtud otsuse mõtet, kuna seadus ei anna kohtule õigust tühistada või muuta tehtud otsust.

Alimentide määra muutmise kord, mis välja mõistetud eri emade laste ülalpidamiseks. Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele 9. märtsist 1939. a. juhtudel, mil ühelt kostjalt on välja mõistetud alimendid eri emade lastele mitme kohtuotsuse järgi kokku suuremal määral, kui on ette nähtud NSVL KTK ja RKN määrukses 27. juunist 1936. a., võib alimentide maksja esitada hagi rahvakohtusse lapse ema elukoha järgi iga isiku vastu, kelle kasuks kohtuotsus on tehtud, antud kohtuotsusega väljamõistetud alimentide määra vastavaks vähendamiseks. Sel juhul tuleb alimentide maksja hagiavaldusele lisandada kõigi jõustunud kohtuotsuste tõestatud ärakirjad, mille järgi on alimendid välja mõistetud. Sellise hagi kohta tehtud otsuse peale võib edasi kaevata üldises korras. Kohtuotsuse jõustumisel alimentide määra muutmise kohta tuleb saata otsuse ärakiri kohtutele, kes varem tegid oma otsuse selles asjas.

XI peatükk.

OTSUSE PEALE EDASIKAEVAMINE

Peale otsuse puuduste parandamise otsuse teinud kohtu poolt näeb seadus asjast osavõtnud isikute suhtes ette õiguse otsuse või määruse peale edasi kaevata kõrgema astme kohtusse.

Vastavalt NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse §-le 15 võivad hagejad, kostjad ja nende huvide esindajad kõigi kohtute, välja arvatud NSVL Ülemkohtu ja liiduvabariikide ülemkohtute, otsuste ja määruste peale seadusega

määratud korras edasi kaevata või prokurör protesti esitada kõrgemalseisvasse kohtusse.

Poolte õigus kohtuotsuse peale edasi kaevata on üks poolte õiguste protsessuaalseid tagatise nõukogude tsiviilprotsessis. Edasikaebamise õigus sisaldab õiguse nõuda kõrgemalseisvalt kohtult alama astme kohtu otsuse õigsuse kontrollimist, tõendada esimese astme kohtu otsuse ebaõigsust ning nõuda selle tühistamist ja taotlema oma õiguste ja seaduslike huvide kaitset.

Kodanlikus protsessis on edasikaebamine piiratud sõltuvalt vaidluse summast. Nii näiteks Saksamaal on lubatud apellatsioonikaebuse esitamine ainult vaidlusasjades üle 100 marga, kuid apellatsioonikohtu otsuse peale edasikaebamine on lubatud ainult vaidluste puhul summas üle 6000 marga.

Selline edasikaebamise piiramine võtab töötajate massidelt kodanlikes riikides võimaluse kaevata ebaõigete otsuste peale, mis puudutavad nende õigusi ja seaduslikke huve.

Vastandina sellele võib NSV Liidus iga otsuse peale, olenemata asja liigist ja hagi hinnast, edasi kaevata kõrgemalseisvasse kohtusse, kes peab otsust kontrollima.

Edasikaebuse loomus nõukogude protsessis. Kodanlikus protsessis on mitmesuguseid edasikaebuse vorme. Esimese astme kohtu otsuse peale võib kaevata apellatsioonikorras teise astme kohtusse, kel on õigus teha uus sisuline otsus asja kohta. Apellatsioonikohtu otsusele võib omakorda edasi kaevata kassatsioonikorras arvu järgi kolmandasse instantsi.

Kassatsioonikohus ei tee sisulist otsust asjas: ta ainult kontrollib, kas on rikutud seadust ning seaduse rikkumise korral tühistab otsuse ja tagastab asja teise astme kohtule uueks läbivaatamiseks.

Tuleb märkida, et nii apellatsiooni- kui ka kassatsioonikohus on kodanlikes riikides piiratud teatud raamidega: nad kontrollivad ainult seda otsuse osa, mille peale on edasi kaevatud; kontrollivad ainult neid rikkumisi, millele osutab kaebaja; kontrollivad otsust ainult nende isikute suhtes, kes esitasid kaebuse.

Nõukogude sotsialistlik protsess on oma olemasolu esimestest päevadest alates otsustavalt eitanud kohtuotsustele apellatsioonikorras edasikaebamise printsiipi.

Dekret kohtute kohta nr. 1 24. novembrist 1917. a. proklameeris: „Kohalike kohtute kriminaal- ja tsiviilotsused on lõplikud ning apellatsioonikorras edasikaebamisele ei kuulu“ (§ 2). Sama printsiip on väljendatud Rahvakohtute määrustikus 30. novembrist 1918 a. (§ 74). VIII kongressil vastuvõetud partei programm lausub: „Luues ühtse rahvakohtu lõputu rea eristruktuuriga paljuastmeliste endiste koh-

tute asemele, lihtsustas nõukogude võim kohtu struktuuri, tehes ta absoluutselt kättesaadavaks rahvale ning kaotades igasuguse viivitamise asjaajamises“.

Selle alusel kujunes nõukogude tsiviilprotsessis üldreeglina selline kord:

a) asja arutab sisuliselt ainult esimese astme kohus;

b) kõrgemalseisev kohus ainult kontrollib alama astme kohtu otsuse õigsust.

Vene NFSV TsPK ja teiste liiduvabariikide TsPK-d kasutavad nime-
tust „kassatsiooni“-kaebus (näiteks Vene NFSV TsPK § 235, 238, 242,
245) „kassatsiooni“-kord (Vene NFSV TsPK § 244), „kassatsiooni-
revisjoni“-kord (Vene NFSV TsPK § 245, 246). NSVL, liiduvabariikide
ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus neid termineid
ei kasuta, vaid kõneleb §-is 15 lihtsalt otsuste ja määruste peale edasi-
kaebamisest ja protestide esitamisest ning kaebustest ja protestidest.
Omal ajal tarvitati terminit „kassatsioon“ nõukogude seadusandluses
nimelt selleks, et ära näidata, et meil teine instants ei pea asja sisu-
liselt ümber otsustama, ei pea tegema sisulist otsust asja kohta ning
ei pea muutuma apellatsiooninstantiks. Sel viisil oli nõukogude
kassatsioon vastandiks apellatsioonile. Kuid kassatsioonikorras edasi-
kaebamine ja kassatsioonikorras esimese astme kohtuotsuse õigsuse
kontrollimine nõukogude protsessis erinevad põhjalikult kodanlikust
kassatsioonikorras edasikaebamisest ja kaebuste kassatsioonikorras
läbivaatamisest kodanlikus protsessis.

Esiteks võivad NSV Liidus pooled iga otsuse peale edasi kaevata.
Teiseks, nad ei ole seotud formaalsete ajedega edasikaebamiseks. Kol-
mandaks, kõrgema astme kohus pole seotud kaebuse või protesti raa-
midega: ta on kohustatud revisjonikorras kontrollima kogu asja ning
mitte üksnes otsuse edasikaevatud osa; ta on kohustatud mitte üksnes
kaebuses või protestis ettetoodud rikkumisi kontrollima; ta on kohus-
tatud kontrollima otsuse õigsust mitte ainult kaebuse esitanud poole
suhtes, vaid ka poolte suhtes, kes ei ole kaebust esitanud.

Selleks, et rõhutada nõukogude kassatsiooni erinevust kodanlikust
kassatsioonist, et rõhutada kõrgema astme kohtu ülaltoodud iseära-
susi, püstitasid Vene NFSV ja teiste liiduvabariikide TsPK-d vastan-
dina kodanlikule terminile „kassatsioonikord“ menetluse jaoks kõr-
gema astme kohtus nimetuse asjade läbivaatamise „kassatsiooni-
revisjonikord“.

Muuseas on terminid „revisjon“ ja „revisjonikord“ tuntud ka
Saksamaa, Austria ja teiste maade kodanlikes tsiviilkohtupidamise
seadustikes.

Nõukogude edasikaebamine ja asja menetluse kord teises instantsis

tekkis ja arenes täiesti uue, iseseisva, erilise edasikaebuse tüübina, mis ei vasta kodanlikele apellatsioonile, kassatsioonile ja revisjoni institutioonidele.

Isikute ring, kel on õigus esitada kaebust või protesti. Kaebust kohtuotsuse peale võivad esitada asjast osavõtnud isikud, s. o. hagejad, kostjad, kolmandad isikud iseseisvate nõuetega, hageja või kostja poolel asjast osavõtnud kolmandad isikud, poolte ja kolmandate isikute esindajad. Protesti kohtuotsuse peale võib esitada prokurör, olenemata sellest, kas ta võttis asjast osa või mitte (NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 15, Vene NFSV TsPK § 235, 167, 168, 169).

Otsuse tühistamise alused. Vene NFSV TsPK § 237 näeb ette, et otsuse tühistamise aluseks võib olla:

a) kehtivate seaduste, eriti Vene NFSV TsPK § 4 rikkumine või ebaõige kohaldamine;

b) otsuse ilmne vastuolu asja faktiliste oludega, mis on asja otsustanud kohtu poolt kindlaks tehtud.

Lenin ja Stalin on nõukogude seaduste täpse ning kõrvalekaldu-matu täitmise kindlustamisele alati omistanud määratu suurt tähtsust.

Seaduse väljatöötamise perioodil nõukogude prokuratuuri kohta kirjutas Vladimir Iljitš oma ajaloolises kirjas seltsimees Stalinile Poliitbüroo jaoks „kahekordse“ alluvuse ja seaduslikkuse kohta: „kas on kõrkust selles vaates, et seaduslikkus ei saa olla Kaluuga ja Kaasani seaduslikkus, vaid peab olema ühtne ülevenemaaline ja koguni ühtne nõukogude vabariikide kogu föderatsioonile?... Seaduslikkus peab olema ühtne ning põhiliseks paheks kogu meie elus ja meie ebakultuursuses on puht-venepärase vaate ning poolmetsikute harjumuste võimaldamine, mille eesmärgiks on alal hoida Kaluuga seaduslikkust lahus Kaasani seaduslikkusest“.¹

V. I. Lenin pidas põhiliseks ülesandeks „seaduslikkuse kõrvalekaldu-matu makspaneku“.

Selle V. I. Lenini juhise täitmine on nõukogude kohtu tähtsamaks ülesandeks, sotsialistliku õigusmõistmise tähtsamaks ülesandeks.

Sm. Stalin oma kõnes Esimesel kolhoosnike-lööktöölise kongressil näitas ära, kelle klassihuvide kaitsele on suunatud seaduslikkus ekspluataatorlikus ühiskonnas. Kõneldes Suure Oktoobrirevolutsiooni erinevusest kõigist ajaloos tuntud revolutsioonidest rõhutas sm. Stalin, et need kõik olid ühekülgsed revolutsioonid, kuna nendega asendati töörahva ekspluateerimise üks vorm ekspluateerimise teise vormiga,

¹ Lenin, Teosed, XXVII k., lk. 298, 299.

kuid eksploatatsioon ise jäi püsima, ühed eksploateerijad asendusid teiste eksploateerijatega. „Orjuse ajal lubas „seadus“ orjapidajail orje tappa. Feodaalkorra ajal lubas „seadus“ feodaalhärradel pärisorje „ainult“ müüa... Kapitalistliku korra ajal lubas „seadus“ jätta töörahvast „ainult“ tööpuudust ja vaesumist kannatama, määrata nad laostumisele ja näljasurma“.¹

Vastandina sellele vabastas Oktoobrirevolutsioon Venemaal rahva kõigist eksploateerimise vormidest ja seepärast sotsialistlik seaduslikkus, olles nõukogude töötava rahva tahte väljenduseks, teenib töörahva huvisid, teenib kommunistliku ühiskonna ülesehitamise ideed, on võimsaks relvaks võitluses rahvavaenlastega, töörahva õiguste ning huvide kaitse ja nõukogude riigi tugevdamise vahendiks.

Vastavalt NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 2 on õigusmõistmise ülesandeks „nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumata täitmise kindlustamine kõigi NSVL asutiste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt“. Ja esmajoones peab kohus ise otsustama asja seaduse alusel ning seepärast toob seaduse rikkumine või ebaõige kohaldamine kaasa esimese astme kohtu ebaseadusliku otsuse tühistamise kõrgemalseisva kohtu poolt.

Ainult sel juhul, kui mingi tsiviilõigusliku küsimuse lahendamiseks puudub seaduse eeskiri, — üksnes sel juhul võib rakendada Vene NFSV TsPK § 4, milles on öeldud, et: „Seaduse või korralduse puudusel mõne asja otsustamiseks kohus otsustab selle silmas pidades nõukogude seadusandluse üldisi aluseid ja Töölis-Talupoegade Valitsuse üldist poliitikat.“

Sel juhul peab kohus oma otsuses ära näitama, nimelt millistele seadusandluse üldalustele, millisele üldpoliitikale ta otsuse rajas. Seepärast võib nende viidete puudumine otsuses kaasa tuua kohtuotsuse tühistamise. Seepärast on Vene NFSV TsPK § 4 ebaõige kohaldamine samuti otsuse tühistamise aluseks.

Kohtu järeldused poolte õiguste ja kohustuste kohta peavad vastama neile faktidele, mis kohus tunnustas tõestatuiks. Seepärast on kohtu järelduste ilmne vastuolu poolte õiguste ja kohustuste kohta kohtu poolt kindlaks tehtud faktiliste asjaoludega igal juhul otsuse tühistamise ajendiks tema põhjendamatusel pärast.

NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 15 kõneleb kõrgemalseisva kohtu kohustusest kontrollida alama astme kohtu otsuse või määruse seaduslikkust ja põhjendatust, mille peale on esitatud kaebus või protest.

¹ Stalin, Leninismi küsimusi, 10. väljaanne, lk. 527.

Kohtupraktikas ei esine mitte üksnes poolte tsiviilõigusi- ja kohustusi määravate tsiviilseaduste rikkumisi, vaid rikutakse samuti ka protsessuaalseadusi, mis määravad kindlaks tsiviilõiguslike vaidluste lahendamise korra ning kohtu ja poolte protsessuaalsed õigused ja kohustused. Sellist liiki protsessuaalnormide rikkumisi tuleb lugeda tingimata otsuse tühistamise aluseks neil juhtudel, mil kohus on rikkunud tsiviilprotsessi elementaarseid nõudeid, nagu näiteks ebaõige kohtukoosseis, kohtuorganeile mittealluva asja otsustamine, otsuse tegemine isikute kohta, kes ei olnud asjasse kaasa tõmmatud jne.; või kui on oluliselt rikutud poolte põhilisi protsessuaalõigusi, nagu näiteks asja otsustamine poolte äraolekul, kellele asjaarutamise ajast ei ole teatatud, poolte võimaluse puudumisel tõendada selliseid fakte, mil on asja kohta tähtsust jne. (vt. NSVL Ülemkohtu 52. pleenumi määrust 28. oktoobrist 1935. a. „Rangeimast protsessuaalnormide silmaspidamisest tsiviilprotsessis“).

Kaebuse ja protesti sisu. Vene NFSV TsPK § 236 kohaselt peab kaebus kohtuotsuse peale sisaldama järgmist:

1) millise otsuse nimelt ja millise asja kohta peab kaebaja ebaõigeks,

2) milles seisneb otsuse ebaõigsus,

3) palve tühistada otsus täielikult või osaliselt.

Selle peale vaatamata isegi neil juhtudel, mil kaebaja piirdub ainult viitega otsuse ebaõigsusele, ilma et ta esitaks motiive ning otsuse tühistamise palvet, tuleb kaebus ikkagi vastu võtta.

Kaebusele tuleb lisandada ära kirjad vastavalt vastaspoolle olevate protsessijate arvule, mis saadetakse neile tutvumiseks.

Kaebuse pealt tuleb tasuda riigilõivu hagiavalduste lõivumäärade pooles suuruses, arvatult summalt, mille vastu kaebaja vaidleb (Vene NFSV TsPK § 35). Näiteks, kui hagi 5000 rublale kohus mõistis kostjalt välja hageja kasuks 4000 rbl. ning hageja esitab otsuse peale kaebuse, ära näidates, et kohus lükkas ebaõigelt nõude 1000 rbl. osas tagasi, siis on kaebuse järgi vaieldavaks summaks 1000 rbl., mille pealt tuleb kaebajalt sisse nõuda 1% riigilõivu, s. o. 10 rubla. Kui samas näites kaebuse esitab kostja, leides, et kohus on ebaõigelt hageja kasuks välja mõistnud 4000 rbl. ning et hagi oleks tulnud täies ulatuses rahuldamata jätta, siis on kaebuse järgi vaieldav summa 4000 rbl. ning kaebuselt tuleb võtta riigilõivu 40 rbl. suuruses summas.

Kaebuse ära kirjad ning lõiv peavad olema esitatud üheaegselt kaebusega. Erandjuhtudel võib esimese astme kohus jätta kaebuse käiguta ning anda kaebuse esitajale tähtaja lõivu tasumiseks (Vene NFSV TsPK § 239).

Prokuröri protest peab samuti kui poolte kaebus sisaldama viite

otsusele, mida prokurör peab ebaõigeaks, otsuse tühistamise motiivid ning palve otsuse tühistamise, muutmise või asja lõpetamise kohta.

Prokuröri protest ei kuulu maksustamisele riigilõivuga.

Kaebuse või protesti suunamise kord. Vene NFSV TsPK § 238 määrab otsuse peale kaebuse või protesti esitamiseks kümnepäevase tähtaja, arvates põhistatud otsuse tegemise päevast, kuna pooled, kes soovivad kohtuotsuse peale edasi kaevata, peavad teadma kohtu motiive ja kaalutlusi, millele otsus on rajatud. Kui hageja või kostja on edasikaebamiseks ettenähtud tähtaja mööda lasknud kaaluvatel põhjustel (raske haigus, loodusõnnetus jne.), siis peab pool palvega möödalastud tähtaja ennistamise kohta pöörduma otsuse teinud kohtusse, esitades koos selle taotlusega ka kaebuse kohtuotsusele.

Prokurör, kes asja arutamisest esimese astme kohtus osa ei võtnud ning sai asjas tehtud otsusest teada alles pärast kümnepäevase tähtaja möödumist, võib samuti paluda kohut ennistada tähtaeg otsuse peale protesti esitamiseks.

Saanud kaebuse või protesti, kontrollib kohtunik, kas need on seaduses ettenähtud tähtaja jooksul esitatud, nõuab kaebuse esitajalt sisse riigilõivu, kui viimane ei ole seaduse põhjal selle tasumisest vabastatud, ning saadab hiljemalt kolme päeva jooksul kaebuse koos toimikuga kõrgema astme kohtusse. Samaaegselt saadab kohtunik vastaspoolle olevaile protsessijaile kaebuse ärakirja.

Seletus kaebuse kohta. Kaebuse ärakirja saanud pool on õigustatud viie päeva jooksul, arvates ärakirja saamisest, esitama otsuse teinud kohtule seletuse kaebuse kohta, milles ta võib kaebuses toodud väited ümber lükata, ära näidata kaebuse alusetust ja põhjendamatus ning omalt poolt tõendada kohtuotsuse õigsust. Seletusele tuleb lisandada ärakirjad asjaosalistele vastaspoolle.

Otsuse teinud kohus saadab seletuse kaebuse kohta kõrgema astme kohtusse — ärakirja aga asjaosalistele vastaspoolle.

Kohtu praktikas esinevad sageli juhud, kus pool esitab seletuse kaebuse kohta otseselt kõrgema astme kohtusse, kes vaatab läbi kaebuse alama astme kohtu otsuse peale.

Kaebuste ja protestide läbivaatamise kord. Kõrgema astme kohus, kellele on saadetud toimik koos kaebuse või protestiga, vaatab asja läbi avalikul kohtuistungil, välja arvatud Vene NFSV TsPK § 95 ettenähtud juhud (kui teatud asjaolud moodustavad riikliku saladuse või kui asjaolud puutuvad poolte intiimellu, määrab kohus arutada asja kinniste uste taga).

Pooltele peab olema teatatud kaebuse või protesti läbivaatamise aeg (liiduvabariigi ülemkohtus toimub pooltele teatamine sel teel, et

pannakse kohtuhoones üles arutamisele määratud asjade loend mitte hiljem kui 5 päeva enne istungit).

Poolte mitteilmumine, kellele asjaarutamise päevast teatatud, ei takista asja läbi vaatamist poolle kaebuse või prokuröri protesti põhjal.

Kõrgema astme kohtuistungile ilmunud pooltel on õigus anda kohtule suulisi seletusi, kusjuures asja ettekandmise järgi kohtuliikme poolt antakse esimesena sõna kaebajale oma kaebuse toetamiseks ning põhjendamiseks ja selle järel antakse sõna vastaspoolle kaebaja väidete ümberlukkamiseks.

Seejuures võivad protsessi kaasosalised (kaashagejad ning kaas-kostjad) hiljemalt kohtuistungi päevaks ühineda kaashageja või kaaskostja poolt esitatud kaebusega ka sel juhul, kui nad ise õigeaegselt ei ole kaebust esitanud.

NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus (§ 15) määrab poolte ja prokuröri õiguse esitada kõrgema astme kohtusse uusi materjale peale nende, mis olid esitatud alama astme kohtusse; kõrgem kohus kontrollib otsuse seaduslikkust ja põhjendatust kõigi ülal loetletud materjalide põhjal.

Prokurör võib anda kirjaliku või ka suulise arvamuse kaebuse läbi vaatamisel kõrgema astme kohtu poolt otsuse õigsuse või ebaõigsuse ning kaebuse või protesti põhjendatuse või alusetuse kohta.

Kõrgema astme kohtu määruse sisu. Kontrollitud kaevatud või protestitud otsuse seaduslikkust ning põhjendatust, võib kõrgema astme kohus tunnustada otsuse kas õigeks või ebaõigeks.

Esimesel juhul jätab kõrgema astme kohus kaebuse või protesti rahuldamata ning jätab otsuse jõusse. Võib esineda ka selliseid juhtumeid, kus esimese astme kohtu otsus on sisuliselt õige, kuigi esimeses instantsis on olnud puudusi, protsessuaaleeskirjade rikkumisi. Neil juhtudel peab kõrgema astme kohus kõrvuti määrusega otsuse jõussejätmise kohta tegema veel erimääruse vajaduse kohta kõrvaldada edaspidisest kohtupraktikast esinenud puudused.

Kui kõrgema astme kohus tunnustab alama astme kohtu otsuse ebaõigeks, siis võib ta:

esiteks, tühistada otsuse täielikult või osaliselt ja anda asi uueks arutamiseks alama astme kohtule samas või teises kohtukoosseisus — neil juhtudel, mil asja faktiline külg ei ole küllaldasel määral kindlaks tehtud ning on vaja koguda täiendavaid tõendeid asja kohta;

teiseks, otsuse tühistada ning asja menetluse lõpetada neil juhtudel, mil asi ei allu kohtule, vaid tuleb lahendada teiste organite (arbitraaži, administratiivorganite jne.) poolt ning samuti, kui hagejal puudub hagemisõigus (näiteks, kui hageja ei ole esitanud kostjale

pretensiooni tasu kohta raudteel, vee- või õhuteel jne. veetud kauba puudujäägi ning rikkemise eest jne.);

kolmandaks, muuta otsust — neil juhtudel, mil ei ole vajadust täiendavate tõendite kogumiseks ja nende kontrollimiseks, vaid muudatused on tingitud seaduse ebaõigest kohaldamisest esimese astme kohtu poolt või otsuse mittevastavusest esimese astme kohtu poolt kindlaks tehtud asjaoludele (Vene NFSV TsPK § 246).

Lõpuks, tööasjades on teise astme kohtul õigus tühistada alama astme kohtu otsus ning otsustada asja sisuliselt ilma seda uueks arutamiseks tagasi andmata, kuid ainult sel juhul, kui asja faktiline külg on kindlaks tehtud purgiva täielikkusega, ei ole vajadust täiendavate tõendite kogumiseks ning kontrollimiseks ja kui esimese astme kohus on rikkunud juhiseid, mis temale antud kõrgema astme kohtu poolt esimese otsuse tühistamisel samas asjas ning ka neil juhtudel, mil on vajalik muuta ainult otsuse põhjustust (Vene NFSV TsPK § 246-a).

Kõrgema astme kohtu määrus peab sisaldama kõik need kaalutlused, mille põhjal esimese astme kohtu otsus on tühistatud või jõusse jäetud. Kõrgema astme kohtu juhised on kohuslikud esimese astme kohtule, kes pärast otsuse tühistamist asja uuesti arutab (Vene NFSV TsPK § 248).

Teise astme kohtu määrus peab olema küllalt täielikult motiveeritud, kuna ta on väga tähtis dokument alama astme kohtule, kes määrusest saab teada, miks tema otsus on tühistatud, milles väljendus seaduse rikkumine, millistest protsessinormidest ei ole kinni peetud, milles väljendub asjas kogutud faktilise materjali ebatäielikkus jne. Kõik need instruktiivsed juhised on alama astme kohtule tarvilikud selleks, et õieti otsustada asja, mille kohta tehtud otsus on tühistatud, kui ka selleks, et aru saada oma tehtud vigadest ning neid edaspidises praktikas mitte korrata.

Erikaebused. Erikaebuseks nimetatakse kaebust, mis ei ole esitatud kohtuotsusele, vaid ainult määrusele, s. o. kohtu sättelega üksiku protsessiküsimuse kohta, mis ei lahenda vaidlusalasja sisuliselt.

Erikaebusi kohtumääruse peale võib esitada kas üheskoos kaebusega kohtuotsusele (sellised kaebused on lubatud iga kohtumääruse peale) või ka viimasest lahus, enne või pärast otsuse tegemist.

Et viimasel juhul võidelda viivituse vastu ning mitte venitada asja sisulist otsustamist, määrab Vene NFSV TsPK § 249, et selliseid erikaebusi (lahus kaebusest otsuse peale) võib esitada ainult Tsiviilprotsessi koodeksis eriti ettenähtud juhtudel ning peale selle neil koodeksis mitte ettenähtud juhtudel, mil kohtu määrus võtab võimaluse asja edasiseks liikumiseks.

Vene NFSV TsPK-s on rida paragrahve, mis näevad otseselt ette poolte õiguse esitada lahus kaebusest otsusele erikaebuse kohtu määruse peale ja nimelt: 1) hagiavalduse mittevastuvõtmise kohta mittealluvuse tõttu (§ 31), 2) hagi hinna määramise ja kulude arvutuse kohta (§ 47), 3) hagi tagamise kohta (§ 91), otsuse viivitamata täitmise lubamise või sellest keeldumise kohta (§ 187-g) jne. Kuid peale nende juhtude mõned kohtumäärused lõpetavad asja menetluse ja võtavad pooltelt võimaluse saavutada asja edasist liikumist; näiteks pool taotleb otsusele edasikaebamise tähtaja ennistamist, mis mööda lastud kaaluvatel põhjustel, kuid kohus oma määrusega keeldub tähtaega ennistamast; selline määrus võtab võimaluse asja edaspidiseks liikumiseks ning seepärast võib selle peale esitada kaebuse. Või hageja palub kohut end vabastada riigilõivu ja asja menetluskulude tasumisest selleks vajalike vahendite puudusel, kohus aga teeb määruse selle palve rahuldamata jätmise kohta, — selline määrus võtab samuti hagejalt võimaluse esitada hagi ning seepärast võib selle määruse peale esitada erikaebuse. NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 15 kohaselt saabuvad kaebused kohtumääruste peale läbivaatamiseks kõrgema astme kohtusse, — sellega muudetakse ära Vene NFSV TsPK §-s 249 ettenähtud kord, mille järgi kaebused rahvakohtuniku määruste peale kuulusid läbivaatamisele sama rahvakohtu poolt rahvakaasistujate osavõtul ning kaebused kraikohtu poolt esimese astme kohtuna tehtud määruste peale kuulusid läbivaatamisele sama kraikohtu kassatsiooni koosseisus.

Prokurör on õigustatud esitama protesti kohtumääruse peale samuti kõrgema astme kohtusse.

Kohtumääruste peale esitatud erikaebuste ning prokuröri eriprotestide läbivaatamise kord on sama kui kohtuotsustele tehtud kaebuste ja protestide läbivaatamise kord.

Tähtaeg kaebuse või protesti esitamiseks kohtumääruse peale on viiepäevane.

XII peatükk.

KOHTUOTSUSTE JA -MÄÄRUSTE UUESTI LÄBIVAATAMINE JÄRELEVALVEKORRAS.

Otsuse peale edasikaebamine on veel jõustumata otsuse puuduste normaalseks parandamise viisiks poolte algatusel.

Tavaliselt lõpeb sellega tsiviilasja menetlus — vaidluse sisuline lahendamine esimese astme kohtu poolt ning otsuse seaduslikkuse ja

põhjendatuse kontroll teise astme kohtu poolt. Otsus on astunud seadusjõusse ning kuulub täitmisele.

Seaduse stabiilsus nõuab kohtuotsuse stabiilsuse, püsivuse ja seadusjõusse astunud otsusega tuvastatud poolte õiguste ning kohustuste kindluse tagamist. Seepärast on jõustunud kohtuotsuste ja -määruste protestimine erandlik kord otsuse eriti oluliste puuduste kõrvaldamiseks, mis niivõrd tähtsad, et otsus ei saa mingil juhul jõusse jääda ja kuulub tingimata tühistamisele.

Vastavalt NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse §-le 16 võivad jõustunud kohtuotsuste ja määruste peale esitada proteste ainult NSVL prokurör või liiduvabariigi prokurör, NSVL Ülemkohtu esimees või liiduvabariikide ülemkohtute esimehed. Peale loetletud isikute ei ole kellelgi õigust esitada järelevalvekorras protesti jõustunud kohtuotsuse või määruse peale ning peatada otsuse või määruse täitmist. Vastavalt NSVL Kohtu RK ja NSVL prokuröri käskkirjale 19. septembrist 1938. a. on rajooni-, ringkonna-, oblasti- ja kraiprokurörid, ringkonna-, oblasti-, kraikohtute ja autonoomsete vabariikide ülemkohtute esimehed õigustatud välja nõudma vastavatest kohtutest asju, mille kohta tehtud kohtuotsused on astunud seadusjõusse. Avastades väljanõutud asjaga tutvunemisel otsuse ebaseaduslikkust või põhjendamatumust, peavad nad kõrgemalseisvale prokurörile või kohtu esimehele tegema esitise kohtuotsuse või määruse protestimiseks.

Vene NFSV TsPK XXIX pt. teine jagu (§ 254—254-d) säilitas oma kehtivuse ainult protestimise aluste suhtes, otsuse täitmise peatamise õiguse küsimuses järelevalveorganite poolt, järelevalveinstantsi õiguste suhtes (§ 254-b) ja järelevalvekorras tühistatud otsuse tagasi-täitmise küsimuses (§ 254-d); kõik ülejäänud tuleb lugeda kehtivuse kaotanuks vastuolulisena Kohtukorralduse seadusega.

Protesti esitamise aluseks otsuse peale on: 1) kehtivate seaduste eriti oluline rikkumine, 2) Töölis-Talupoegade Riigi või töötava massi huvide ilmne rikkumine. Võrreldes neid otsuse järelevalvekorras tühistamise ajendeid Vene NFSV TsPK § 237 äranäidatud kassatsiooni-ajenditega võib kergesti veenduda selles, et kohtuliku järelevalve kord on tõeliselt erandlik kord, mis on vajalik nõukogude seaduste õige ja ühtlase kohaldamise kindlustamiseks kohtuorganite poolt ja mida tuleb kasutada erandjuhtudel.

Protestis jõustunud otsuse või määruse peale peab olema ära näidatud, milles seisneb eriti oluline seaduse rikkumine või riigi ning töötava rahva huvide ilmne rikkumine ja mida peab tegema järelevalveinstants seaduslikkuse jaluleseadmiseks.

Liiduvabariigi kohtute tegevuse järelevalvet teostab liiduvabariigi ülemkohus, liiduvabariikide ülemkohtute tegevuse järelevalvet teostab NSV Liidu Ülemkohus. Protestid NSV Liidu Ülemkohtu Kohtukollegiumi otsuste ja määruste peale esitatakse NSV Liidu Ülemkohtu pleenumile (Kohtukorralduse seadus, § 51, 64, 74, 75).

Protestid jõustunud otsuste ja määruste peale vaatavad läbi liiduvabariikide ülemkohtute ja NSV Liidu Ülemkohtu Tsiviilasjade Kohtukollegiumid avalikul kohtuistungil. Pooltel on õigus tutvuda kõigi asja materjalidega ning nad võivad anda seletusi protesti läbivaatamisel järelevalvekorras, kui nad on ilmunud kohtuistungile.

Protestid NSVL Ülemkohtu Tsiviilasjade Kohtukollegiumi otsuste ja määruste peale esitatakse NSVL Ülemkohtu pleenumile. Kohtujärelevalveorganid kasutavad asjade läbivaatamisel järelevalvekorras väga laialdasi õigusi ja võivad:

1) tühistada protestitud otsuse ning anda asja esimese või teise astme kohtule uueks läbivaatamiseks juhtudel, kui on vaja koguda ja kontrollida täiendavaid tõendeid faktiliste olude kindlakstelemiseks, mil on asja õige otsustamise suhtes olulist tähtsust;

2) tühistada otsuse ning lõpetada asja menetluse juhtudel, kui hagejal puudub hagemisõigus või kui asi ei kuulu kohtu võimkonda;

3) jätta jõusse ühe asjas olevaist otsuseist juhtudel, kui see otsus on põhjendatud ning seaduslik;

4) otsuse muuta või teha uue sisulise otsuse asja kohta juhtudel, kui kõik faktilised asjaolud on täielikult kindlaks tehtud ning täiendavate tõendite kogumiseks ja kontrollimiseks ei ole vajadust.

Otsuse uuesti läbivaatamine uute olude ilmsikstulekul. Otsuse uuesti läbivaatamine uute olude ilmsikstulekul on samuti erandlik seadusjõusse astunud otsuste parandamise kord seoses selliste uute faktiliste olude ilmsikstulekuga, mille tõttu otsus tuleb uuesti läbi vaadata.

Need uued faktilised olud tõendavad kohtu poolt kogutud asja faktilise materjali puudulikkust või kohtu poolt otsuse aluseks võetud tõendite alaväärtuslikkust.

Vene NFSV TsPK § 251 loetleb otsuse uuesti läbivaatamise alused:

1) uute olude ilmsikstulek, millel on asja kohta oluline tähtsus ja mis ei olnud ega võinud olla avaldajale teada;

2) kriminaalkohtu otsusega tunnistajate valetunnistuste, poolte, nende esindajate, ekspertide, asjast osavõtnud kohtuliikmete kuritegude kindlakstegegimine;

3) kriminaalkohtu otsusega dokumentide võltsituse kindlakstegegimine, millele otsus oli rajatud;

4) kohtu või mõne muu asutise sätte tühistamine, mis oli käesoleva otsuse aluseks.

Sellega võib määritleda uute asjaolude mõistet ja otsuse uuesti läbivaatamise tingimusi. Kõne all ei ole uued tõendid, vaid just uued asjaolud, s. o. reaalsed faktid, sündmused ja toimingud, mis olid olemas asja arutamise momendil, kuid ei olnud ega võinud olla teada kohtule ja pooltele ning mil on sedavõrd oluline tähtsus asja kohta, et kui need oleksid kohtule teada olnud, siis viimane oleks teinud vastupidise otsuse.

Selliste uute asjaolude ilmsikstulekul tuleb avaldus asja uuesti läbivaatamise kohta anda krai- (oblasti-) kohtusse ning kuulub viimase poolt lahendamisele teise astme kohtuna.

Kõigil ülejäänud juhtudel tuleb uuesti läbivaatamise avaldus anda kohtusse, kes otsustas asja sisuliselt, kes siis ka peab lahendama otsuse uuesti läbivaatamise taotluse rahuldamise või tagasilükkamise küsimuse.

Edasi, kui otsus oli rajatud tunnistajate ütlustele või dokumentidele ning hiljem selgus, et tunnistajad on andnud valetunnistusi või et dokumendid on võltsitud, võib otsuse uuesti läbivaatamise taotlust esitada alles siis, kui valetunnistuse või dokumentide võltsimise faktid on jõustunud kriminaalkohtu otsusega tuvastatud.

Sama käib ka selliste asja uuesti läbivaatamise aluste kohta, nagu poolte, nende esindajate, ekspertide, kohtunike, rahvakaasistujate kuriteod — kuriteo fakt peab samuti olema kohtukorras kindlaks tehtud, s. o. otsuse uuesti läbivaatamist võib paluda alles siis, kui kriminaalkohtu otsus, millega tähendatud isikute kuritegu on tuvastatud, on astunud seadusjõusse.

Lõpuks, uuesti läbivaatamise viimaseks aluseks on kohtu või mõne muu asutise sätte tühistamine, mis oli otsuse aluseks.

Avaldusi asja uuesti läbivaatamise kohta kõigil tähendatud alustel võivad esitada pooled. Peale selle võib asja uuesti läbivaatamise küsimust uute asjaolude ilmsikstulekul algatada NSVL Ülemkohtu esimehe, NSVL prokuröri, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide ülemkohtute esimeeste, krai-, oblasti-, ringkonnakohtute ja autonoomsete oblastite kohtute esimeeste, liiduvabariigi, krai-, oblasti-, rajooniprokuröride esitusel (Vene NFSV TsPK § 252).

Kohtumäärustele asja uuesti läbivaatamisest keeldumise kohta võib edasi kaevata — viimaste peale võib esitada erikaebuse kõrgemalseisvasse kohtusse. Kui aga asja uuesti läbivaatamise taotlus on kohtumäärusega rahuldatud, siis sellise määruse peale ei saa esitada erikaebust lahus kassatsioonikaebusest.

Tähtaeg asja uuesti läbivaatamise taotluse esitamiseks on üks kuu,

arvates momendist, mil uued faktilised asjaolud said poolele teata- vaks, või kriminaalkohtu otsuse jõustumise momendist, millega vale- tunnistus, dokumentide võltsimine, poolte, nende esindajate, eksper- tide, kohtunike, rahvakaasistujate kuriteod on tuvastatud.

XIII peatükk.

KOHTUOTSUSTE TÄITMINE.

Riigi ja töötava rahva huvide kaitse ei nõua üksnes tsiviilõiguslike vaidluste otsustamise korra, vaid ka kohtuotsuste täitmise õiget organiseerimist. Kõige parem otsus, kui seda ei täideta, kaotab igasuguse mõtte ning muutub paberitükiks. Sellega on arusaadav, et otsuse täitmise staadium on protsessi üks tähtsamaid staadiume.

Otsuse täitmine on tsiviilprotsessi lahutamatu orgaaniline osa, mis peab olema rajatud samadele põhiprintsiipidele, mis on pandud sotsialistliku õigusemõistmise teostamise aluseks, nõukogude tsiviilprotsessi aluseks, eriti — kohtu ning kohtutäituri initsiatiivi ja aktiivsuse printsiibile.

Otsuse täitmise vahel kapitalistlikes maades ja NSV Liidus on põhimõtteline erinevus, mis tuleneb kummagi süsteemi klassi- erinevusest. Seal toimub võlgniku „seaduslik“ riisumine eraomandi huvide kaitseks, kapitalistide huvide kaitseks; NSV Liidus teostatakse proletaarse riigi ja töötava rahva huvide kaitset.

Nõukogude seaduse stabiilsus nõuab kohtuotsuse stabiilsust, selle täitmise reaalsust ning kiiret, täielikku ja täpset elluviimist.

Kohtutäituri töö otsuse täitmisel on lahutamatu kohtu tööst tsiviilasjade arutamise ja otsustamise alal.

Otsuse õige täitmine kindlustab kodanike ja majandusorganisat- sioonide seaduslike õiguste rahuldamist ja tõstab kohtu autoriteeti; kohtuotsuste mittetäitmine diskrediteerib kohut ning muudab kohtu- otsusele rajatud poolte õigused „ius nudum'iks“ (paljas õigus).

1936. a. Nõukogude Kontrollkomisjon tunnustas töö otsuste täit- mise alal äärmiselt hooletusse jäetud kohtutöö alaks.

Esimene üleliiduline kohtu- ja prokuratuuritöötajate nõupidamine tsiviilasjade alal 1937. a. jaanuaris konstateeris samuti rida väga olulisi puudusi otsuste täitmise töös: kohtutäiturite viivitust, passiiv- sust alimentide asjus, töötasu asjades, riigiorganite nõuetes jne.

Kõigi nende puuduste kõrvaldamiseks kutsuti NSVL Kohtu Rahva- komissariaadi poolt 1938. a. veebruaris kokku eriline üleliiduline nõu-

pidamine kohtuotsuste täitmise küsimuses, kus leidis märkimist, et võitlus kohtuotsuste täitmise eest on võitluseks sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamise eest; et rahvakohtunikud peavad süstemaatiliselt kontrollima otsuste täitmist kohtutäiturite poolt; et kohtutäiturite aktiivsus peab sedavõrd tugevnema, et oleks kindlustatud otsuste kiire ning õige täitmine.

NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse VIII peatükk on pühendatud kohtutäituritele (§ 78—80).

Vastavalt § 78 otsuste ja määruste täitmist tsiviilasjus ja samuti otsuste täitmist kriminaalasjus varaliste sissenõuete osas teostavad kohtutäiturid. Kohtutäiturid asuvad rahvakohtute, ringkonna-, kraia ja oblastikohtute, autonoomsete oblastite kohtute ja autonoomsete vabariikide ning liiduvabariikide ülemkohtute juures ja nad nimetatakse ametisse liiduvabariigi kohtu rahvakomissariaadi poolt, autonoomses vabariigis aga — autonoomse vabariigi kohtu rahvakomissariaadi poolt.

§ 80 määrab, et kohtutäiturite poolt kohtuotsuste ja määruste täitmiseks esitatud nõuded on kohuslikud kõigile ametiisikule ja kodanikele. Need sätted, vastuvõetud rea NSVL Ülemnõukogu saadikute sõnavõttude alusel Ülemnõukogu teisel istungjärgul, on suunatud sellele, et tõsta kohtutäiturite autoriteeti, tähtsust ja vastutust ning kindlustada otsuste täitmise reaalsust ja seaduse ning kohtuotsuse stabiilsust.

Otsuse täitmise menetlus jaguneb järgmistesse staadiumidesse:

- 1) täite-teatelehe kätteandmine;
- 2) sissenõude pööramine varale;
- 3) arestitud vara müük;
- 4) müügist sissetulnud summade jaotus.

Hagejat, kelle kasuks on otsus tehtud, nimetatakse sissenõudjaks; kostjat, kellelt on välja mõistetud esemed või rahaline summa või kes on kohtuotsuse järgi kohustatud sissenõudja kasuks teatud toiminguid sooritama, nimetatakse võlgnikuks.

Otsuse täitmise staadiumis mõlemad pooled, nii sissenõudja kui ka võlgnik kasutavad õigusi ja omavad kohustusi seoses otsuse täitmisega. Sissenõudjal on õigus otsuse kiirele ja reaalsele täitmisele. Võlgnik on õigustatud teada saama kõigist täitetoiminguid ja nende teostamisest osa võtma. Mõlemal poolel on õigus saada kohtutäituri menetluses olevatest aktidest ja dokumentidest väljavõtteid ja ärakirju. Mõlemad pooled peavad kasutama oma õigusi heausklikult. Täitmise aluseks on sellised dokumendid, mis võimaldavad õiguse sunniviisilist teostamist kohtutäituri kaudu. Neid dokumente nimetatakse täitedokumentideks; viimaste hulka kuuluvad:

1) täitelehed kohtuotsuste ja kohtu poolt kinnitatud poolte leppe-
toimingute kohta, 2) täitepealdised, 3) arbitraaži käsud, 4) välja-
võtted abielude lõpetamise registrist, vanemate kokkuleppe kohta
laste ülalpidamise suhtes või abikaasade kokkuleppe kohta töövõi-
metu abikaasa ülalpidamise suhtes, 5) kohtu trahvimäärused jne.
(vt. Vene NFSV TsPK § 255). Aegumistähtaeg täitedokumendi täit-
miseks esitamise suhtes on ühiskonnastatud majanduse organisat-
sioonide vahelistes vaidlusasjades üks aasta, arvates otsuse jõustu-
misest, kõigis teistes vaidlusasjades aga — kolm aastat (Vene NFSV
TsPK § 255⁴). Täitmise koht on määratud Vene NFSV TsPK § 261,
mille kohaselt täitmist teostab see kohtutäitur, kelle tegevuspiir-
konnas asub võlgniku vara, millele sissenõue tuleb pöörata; kuid
vajaduse korral võib kohtutäitur jätkata täitetoimetusi ka väljas-
poolt oma piirkonda, aga ühe linna piires. Täitetoimetust alustatakse
üldreeglina sissenõudja avalduse põhjal (Vene NFSV TsPK § 256).
Kuid ka prokurör võib algatada asju, kui seda nõuab riigi ja töö-
rahva huvide kaitse (Vene NFSV TsPK § 2). Peale selle peab Vene
NFSV Ülemkohtu Presiidiumi 13.—14. juuli 1934. a. määruse koha-
selt ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vahelistes vaid-
lusasjades kohus saatma täitelehe vahetult kohtutäiturile, nõude-
summa puhul üle 500 rbl. aga — Riigipanka väljamõistetud summa
võlgniku arvelt mahakandmiseks sissenõudja arvele (NSVL RKN
määrus 11. septembrist 1934. a., LSKK 1934. a., nr. 48, art. 376.).

Mis puutub vanemalt laste ülalpidamise vahendite (alimentide)
nõuetesse, siis Vene NFSV TsPK § 2-a kohaselt on kohus õigustatud
omal initsiatiivil algatama asja ning järelikult ka täitelehe vahetult
kohtutäiturile andma sundkorras sissenõude teostamiseks.

Enne sissenõudmisele asumist peab kohtutäitur andma võlgni-
kule täiteteatelehe, milles märgitakse otsuse sisu, pannakse ette otsus
vabatahtlikult täita ja määratakse võlgnikule tähtaeg vabatahtli-
kuks täitmiseks, kui sellist tähtaega ei ole määratud kohtuotsuses
(Vene NFSV TsPK § 260).

Vabatahtlikuks täitmiseks kohtutäituri poolt antava tähtaja kes-
tus on määratud mitte üle viie päeva, töötasu nõuetes aga — mitte
üle kolme päeva; riigiasutiste ja -ettevõtete suhtes on need täht-
ajad pikemad, ja nimelt: kümnest päevast kuni ühe kuuni ja töö-
tasu puhul — yilest kuni kümne päevani (Vene NFSV TsPK § 260 ja
285). Kui võlgnik võttis asjast osa, võib täiteteatelehe saata temale
ühe kuu jooksul, arvates otsuse tegemisest, toimikus oleva aadressi
järgi ning see loetakse kätteantuks, kuigi võlgnik selle aadressi järgi
ei elanud (TsPK § 258). Kui aga maksuvõlgniku elu- või töökoht
on teadmata, siis võib sissenõudja paluda täitmise koha kohut

määrata äraolevale võlgnikule ametlik esindaja tema huvide ja õiguste kaitseks (Vene NFSV TsPK § 259).

Sissenõude pööramine võlgniku varale. Sissenõudmise teostamine seisneb vara üleskirjutamises, hindamises ja pitseerimises, võlgniku vara arestimises ning vara müümises. Vara arestimine seisneb selles, et kohtutäitur koostab vara üleskirjutusakti ning kuulutab võlgnikule, et ta ei tohi vara käsutada (Vene NFSV TsPK § 275).

Sellest momendist alates kaotab võlgnik õiguse võõrandada arestitud vara kriminaalvastutuse ähvardusel.

Vara üleskirjutusaktis peavad esinema järgmised andmed: 1) nimekirja koostaja (s. o. kohtutäituri) nimi, 2) akti koostamise aeg ja koht, 3) arestimise alus, 4) poolte (sissenõudja ja võlgniku) nimed, 5) iga arestitud eseme nimetus ja kirjeldus, 6) üleskirjutatud esemete eriomaduste äratähendus, 7) iga arestitud eseme hinne, 8) isiku nimi, kellele üleskirjutatud vara hoiule antud; hoidja kohustuste seletus ning tema allkiri, 9) üleskirjutamise juures olnud poolte ja teiste isikute märkused ning kohtutäituri korraldused nende märkuste järgi, 10) kõigi juuresolijate allkirjad (Vene NFSV TsPK § 276).

Kui võlgniku vara asub ruumis, mida kasutab võlgnik koos teiste isikutega, siis kohtutäitur ei ole õigustatud arestima esemeid, mis ilmselt kuuluvad teisele isikule, aga mitte võlgnikule (Vene NFSV TsPK § 273). Näiteks ühises ruumis asub pianino või raadioaparaat, mille peale esitab võlgnikuga koos elunev isik kohtutäiturile riikliku kaupluse arve, milles märgitud pianino või raadioaparaadi number. Veendudes dokumendi põhjal, et asi ei kuulu võlgnikule, ei või kohtutäitur seda arestida võlgniku vastu esitatud nõudluse järgi. Kõigil teistel juhtudel aga, mil selliseid vaieldamatuid dokumente ei ole esitatud, kuuluvad asjad üleskirjutamisele ning kohtutäitur peab kolmandate isikute avalduste kohta nende õiguste suhtes arestitavale varale tegema märkuse üleskirjutusakti (Vene NFSV TsPK § 277). Sel juhul võivad isikud, kes avaldanud omandiõigust üleskirjutatud asjadele, kaitsta oma õigust hagi esitamiselega vaieldava vara asukoha kohtusse sissenõudja ning võlgniku vastu vara üleskirjutusest vabastamise kohta ning samuti võivad nad paluda kohut tagada seda hagi üleskirjutatud vara müügi peatamise teel (Vene NFSV TsPK § 29, 82, 83).

Üleskirjutatava vara hindamist teostab kohtutäitur keskmiste turuhindade järgi. Kui kohtutäituril on raskusi üleskirjutatud vara hindamisel ning ka vaidluse korral hinnete kohta poolte vahel, võib kohtutäitur kutsuda eksperdi arvamuse avaldamiseks üleskirjutatud vara hinna kohta (Vene NFSV TsPK § 279).

Sissenõudja nõudel võib kohtutäitur üleskirjutatud vara pitseerida (Vene NFSV TsPK § 278). Üleskirjutatud vara antakse üldreeglina võlgnikule hoiule. Juhul, kui võlgnik keeldub vara hoiule võtmast, samuti ka sissenõudja sellekohase põhjendatud palve põhjal võib kohtutäitur määrata hoidjaks kõrvalise isiku, kes saab tasu Kohtu Rahvakomissariaadi poolt määratud taksi kohaselt ning ka tasu vara hoidmisest tekkinud kulude eest (Vene NFSV TsPK § 280, ja 281).

Kui see sissenõudmise teostamiseks osutub vajalikuks, võib kohtutäitur majavalitsuse või külanõukogu esindaja juuresolekul ette võtta võlgniku ruumide ja hoiukohtade vaatlust ning samuti neid avada (Vene NFSV TsPK § 263). Vara arestimisel võlgniku äraolekul on majavalitsuse või külanõukogu esindaja juuresolek kohuslik (Vene NFSV TsPK § 274).

Otsuse täitmine mittetööpäevadel ja öösel on lubatud ainult edasilükkamatuil juhtudel ja üksnes rahvakohtuniku loal, kelle piirkonnas täitmine toimub (Vene NFSV TsPK § 264).

Vara, millele sissenõuet ei või pöörata. Kodanlikus protsessis ei ole sissenõudmise esemeks üksnes vara, vaid isegi võlgniku isik (väljakutse kohtusse võla tasumise vahendite äranäitamiseks, allkiri elukohast mittelahkumise kohta, isiklik kinnipidamine).

Nõukogude protsess ei luba põhimõtteliselt sissenõude pööramist võlgniku isikule.

Kodanlikud tsiviilprotsessi koodeksid vabastavad sissenõudmisest jõukate klassi, vaimulikonna, ametnike, ohvitseride, advokaatide, arstide, õpetajate jt. esmajärgulised tarbeesemed.

Nõukogude seadusandlus näeb ette väga laia ringi varaliike, millele ei või sissenõuet pöörata täitelehtede ja nendega võrdsustatud dokumentide järgi. Nõukogude protsess lähtub sellest, et otsuse täitmine ja sissenõudja nõude rahuldamine ei või kaasa tuua võlgniku elatusvahendite kaotust või ühiskonnastatud majanduse organisatsiooni tegevuse lõpetamist.

Sissenõudmise esemeks ei või olla Vene NFSV TsPK § 22 äranäidatud riiklikud varad, nimelt: tööstuslikud, transpordi- ja muud ettevõtted, vabrikud, tehased, tööstuslikud kaitised, tööstuslike kaitiste sisseeaded, raudtee liikuv koosseis, lennuaparaadid, mere- ja jõelaevad, raudtee-, vee- ja õhutranspordi, side seadeldised, elektriseadmed, elevaatorid, külmutushooned, kommunaalseadeldised, munitsipaliseeritud ja natsionaliseeritud ehitised.

Sissenõudmise esemeks ei saa olla käibest eraldatud relvad, lõhkeained, sõjavarustus, telegraafi ja raadiotelegraafi vara, raadium,

heelium, piiritusjoogid, kanged mürgid jms. (Vene NFSV TsPK § 23). Ei ole lubatud sissenõuet pöörata autoriõigusele, kuid sissenõuet võib pöörata autorihonorarile, s. o. autoriõiguse teostamisest saada-vaile tuludele (Vene NFSV TsPK § 271-a). Sissenõudmise esemeks ei või olla ametiühingutele kuuluvad kultuurhariduslikud fondid ning samuti hooned ja sisseseeded, mis vajalikud ametiühinguliste organisatsioonide normaalseks tööks (Vene NFSV TsPK § 271-b). Riigi tööhoiukassadesse antud hoistele võib pöörata sissenõuet ainult kohtu- või uurimisorganite määruste põhjal kriminaalasjades (Vene NFSV TsPK § 271-v). Peale selle on Vene NFSV Rahvakomis-saride Nõukogu määrusega 3. novembrist 1934. a. kindlaks määratud vara liikide loetelu, millele ei või sissenõuet pöörata täitelehtede ja nendega võrdsustatud dokumentide järgi. Selles määruses on ette nähtud, et 1) sissenõudmisel täitelehtede ja nendega võrdsustatud dokumentide järgi rakendatakse Vene NFSV Rahvakomissaride Nõu-kogu määrusega 3. märtsist 1933. a. kinnitatud „Varaliikide loetelu, millele maksuvõlgade ja mittemaksuliste maksete katteks sissenõud-mist ei või pöörata“ teist jagu; 2) peale selle ei või sissenõuet pöö-rata järgmisele põllumajanduslikule inventarile ja tööloomadele: Iga talumajapidamise kohta — ühele adrale, ühele sahale, ühele äkkele, hobuseriistadele, ühele vankrile, ühele reele ja ühele hobusele (või ühele kaamelile, muulale või kahele härjale, või vastavale arvule teist liiki tööloomadele, veevaestes rajoonides aga kahele hobusele ja ühele noorele tööloomale kuni 3 aasta vanuseni).

Ülalmainitud 3. märtsi 1933. a. loendi teine jagu loetleb varaliike, mis on vabad sissenõudmisest sissenõude pööramise korral töötajate varale. Siia kuuluvad rõivad, pesu, jalanõud ja teised hädavajalikud kodused tarbeesemed, küttagavara kolmeks kuuks, tööseadeldised ja -riistad, toorained ning kütteained nende töö jaoks kaheks kuuks, õpikud ja raamatud, mis võlgnikule hädavajalikud tema kutsetege-vuseks, kolhoosnikule vajalikud loomad, kodulinnud ja põllumajan-duslik inventar, elu- ja majapidamise hooned, mis moodustavad kolhoosniku majapidamise lahutamata osa, toiduained, mis kolhoosni-kule ja tema ülalpeetavaile vajalikud uue viljasaagini, minimaalne norm seemet, loomatoit kuni järgmise loomatoidusaagini või karja väljalaskmiseni, korjamata juurvilja, aedvilja, viinamarjaaedade ja marjaaedade saak, peale selle, mil on tööstuslikku tähtsust, kindlus-tustasadundkindlustuse korras, summad, mis välja makstud sotsiaalkindlustuse või sotsiaalhoolekande korras.

3. märtsi 1933. a. loetelu kolmandat jagu rakendati enne kapita-listlike elementide likvideerimist NSV Liidus maksete sissenõudmise puhul kulaklikelt majapidamistelt ja mittetöötavatelt elementidelt.

Loomulikult oli sel juhul sissenõudmisele mittekuuluvate varaliikide ring väiksem kui sissenõudmise puhul töötajailt.

Käesoleval ajal, mil kapitalistlikud elemendid NSV Liidus on hävitatud, rakendatakse seda kolmandat jagu ainult riigiasutiste ja -ettevõtete, kolhooside, kooperatiiv- ja ühiskondlike organisatsioonide vara riisumise, raiskamise ja omastamisega tekitatud kahjude sissenõudmisel.

Neil juhtudel võib sissenõuet pöörata ka varale, mida süüdimõistetud kostja valdab koos teiste isikutega, sealhulgas ka talundipere ühisvarale, mille koosseisu kuulub süüdimõistetud kostja ning samuti abikaasade ühisvarale, kui kohtu kaudu tehakse kindlaks, et ühisvara suurenes kuriteo tagajärjel ning kui kuriteo toimepaneku ajast kuni kriminaaljälitamise algatamiseni ei ole möödunud üle kahe aasta.

Sissenõude pööramine kolhoosi jooksvale arvele on lubatud ainult kohtuotsuse alusel, kusjuures sunniyiisiline jooksvalt arvelt mahakirjutamine ei tohi ületada 70% mahakirjutamise päeval kolhoosi jooksva arvel olevatest summadest (NSVL RKN 27. märtsi 1937. a. määruse § 2).

Välisriigile kuuluva vara arestimist ning sellele sissenõude pööramist võib teostada ainult NSVL Rahvakomissaride Nõukogu poolt igal üksikjuhul antud eelal (Vene NFSV TsPK § 256-b).

Kapitaalehitusala majanduslike organite arvetele võib sissenõuet pöörata ainult kapitaalehituslasse puutuvate nõudmiste järgi (Vene NFSV TsPK § 272-a).

Majanduslike organite arveldusarvetele eksploatatsiooni alal võivad usaldajad sissenõuet pöörata ainult kohustuste järgi, mis tulenevad muudest alustest kui kapitaalehitusalast (Vene NFSV TsPK § 272-g).

Sissenõudmine riigiasutistelt ja -ettevõtetelt. Sissenõudmise kohta riigiasutistelt kehtib järgmine kord:

1) Eelarveliste riigorganite varale sissenõuet ei pöörata, vaid sissenõudja võib mittemaksmise korral esitada kaebuse kõrgemalseisvale asutisele või paluda rahandusorganit kanda võlg antud riigiasutise järgneva eelarveaasta eelarvesse. Sissenõuet riigi- või kohalikul eelarvel seisvatel riigiasutistelt täitedokumentide järgi, mis välja antud riigiasutistele ja -ettevõtetele, kooperatiiv- ja ühiskondlikele organisatsioonidele, samuti töötasu nõuete puhul, teostatakse nende asutiste eelarvekrediitide arvel (NSVL KTK ja RKN määrus 7. augustist 1937. a.; Vene NFSV TsPK § 286).

2) Sissenõude pööramisel isemajandavate riiklike organisatsioonide varale võib arest ja müük toimuda ainult sellise vara suhtes, millele

seaduse järgi sissenõude pööramine lubatud; peale selle ei või sissenõuet pöörata summadele, mis vajalikud töötasu maksmiseks riikliku organisatsiooni poolt töölistele ja teenistujatele möödunud aja eest ja viieteistkümne päeva eest ette (Vene NFSV TsPK § 287).

Sissenõude pööramine töötasule. Sissenõude pööramise puhul töötasule ja võlgniku tasule temale kuuluvate ainuõiguste kasutamise eest, samuti käsitööstuskooperatsiooni süsteemi kuuluvate tootmisühingute (artellide) liikmete tasule töö eest ühistöökodades, saadab kohtutäitur järelepärimise võlgniku töökohta selle kohta, kas võlgnik seisab nende teenistuses ja millised maksed talle kuuluvad. Nende andmete saamisel teatab kohtutäitur, kui palju tuleb igakuusest töötasust või autorihonorarist kinni pidada ja kohustab tööandjat kinnipeatava summa temale saatma. Kuna töötasu on töötaja elatusvahend, määrab seadus piirid, mille ulatuses töötasule võib sissenõuet pöörata. Võlgniku töötasust kuulub üldreeglina kinnipidamisele mitte üle 20%, ülejäänud osa jääb tööliste käsutusse. Ainult privilegeeritud nõuete suhtes on lubatud kinnipidamine kuni 50%. Privilegeeritud nõuete hulka kuuluvad: 1) alimentide nõuded, 2) nõuded tööga tasateenimata avansside katteks ning töökohale sõidu eest väljamakstud sõidukulu katteks juhtudel, mil tööline ei asunud tööle või lahkus töölt enne saadud avansi tööga tasateenimist, 3) tasunõuded riigiasutiste ja -ettevõtete, kooperatiiv- ja ühiskondlike organisatsioonide ning kolhooside varale riisumise, raiskamise ja omastamisega tekitatud kahjude eest (Vene NFSV TsPK § 289).

Sissenõuete puhul perekonnaliikmete ülalpidamiseks ja teiste võlgade katteks jäetakse töölistele ja teenistujaille 50% töötasust.

Alimentide asjus on lubatud sissenõude pööramine mitte üle 50% järgmistele võlgniku summadele: 1) toetussummad, mis makstakse sotsiaalkindlustuse korras; 2) personaalpensioonid; 3) pensionid ja abirahad, mis makstakse sotsiaalkindlustusorganite poolt; 4) käsitööstuskooperatsiooni vastastikuse abistamise kassade poolt makstavad toetused (märkus 2 Vene NFSV TsPK § 289 juurde).

Isikud ja asutised, kes ei täida kohtutäituri ettekirjutust summade kinnipidamise kohta võlgniku töötasust, vastutavad sissenõudja ees kinnipeatavate summade ulatuses ning rahvakohtu määrusega võib neile määrata rahatrahvi kuni 100 rublani. Rahatrahvi võib määrata peale juhtude, mil ei peeta kostja töötasust vastavaid summasid kinni, ka juhtudel, kui ei anta kohtutäiturile teateid võlgniku aadressi muutmisest või tema töötasu suuruse kohta.

Sissenõude pööramine võlgniku rahasummadele ja varale, mis on riigiasutiste ja kodanike käes.

Sissenõude esemeks võib olla mitte ainult võlgniku enda juures asuv vara, vaid ka tema vara, mis on ühel või teisel põhjusel kolmandate isikute või riigiasutiste käes. Seepärast saadab kohtutäitur sissenõude pööramisel võlgniku rahasummadele ja varale, mis on kodanike ja riigiasutiste käes, viimastele järelepärimise selle kohta, kas nende käes on mõnesugust võlgniku vara, mis alusel ja milliseks tähtjaks see on antud nende käsutusse, teatades ühtlasi, et selle järelepärimise saamisest arvates on nende käes olev vara ja raha arestitud sissenõude summa ulatuses ja et kõik nende poolt tasutavad maksed on nad kuni sissenõudesumma täieliku katmiseni kohustatud õiendama mitte võlgnikule, vaid kohtutäiturile (Vene NFSV TsPK § 292).

Neil juhtudel, mil arveldused võlgniku ja kolmandate isikute — ühiskonnastatud majanduse organisatsioonide vahel — peavad toimuma panga kaudu krediidireformi eeskirjade järgi, kuuluvad kolmandalt isikult võlgniku arveldusarvele kantud summad ülekandmisele sissenõudja arveldusarvele.

Riigiasutised, kooperatiiv-, ühiskondlikud ja eraettevõtted ning samuti kodanikud on kohustatud andma kohtutäituri poolt määratud tähtjaks avalduse selle kohta, millised võlgnikule kuuluvad rahasummad, väärtused ja muu vara on nende käes, ning järelepärimise saamisest arvates ei ole neil õigust ilma kohtutäituri loata tagastada võlgnikule vara ning välja anda temale rahalisi summasid (Vene NFSV TsPK § 293).

Saanud avalduse vara olemasolu kohta kolmandate isikute käes, koostab kohtutäitur ülalnimetatud vara ja väärtuste nimekirja, kusjuures raha üleandmine või vara müük enampakkumise teel toimub olenevalt neist tingimustest, millistel raha või vara on nende käes. Kui aga kostja vara või väärtusi on riigiasutiste või -ettevõtete käes, siis ei koosta kohtutäitur nimekirja ja raha üleandmine või vara müük võib toimuda üksnes sellest momendist arvates, mil see vara kuuluks üleandmisele asutise poolt võlgniku käsutusse (Vene NFSV TsPK § 294).

Sissenõude pööramine ehitistele ja hoonestusõigusele. Sissenõude pööramisel ehitistele ja hoonestusõigusele peab kohtutäitur saatma täiteteatelehe kommunaalosakonda, nõudes: 1) teatist selle kohta, kellele arestitav ehitise või hoonestusõigus kuulub, 2) väljavõtet kommunaalosakonna registriametust (Vene NFSV TsPK § 297). Peale selle peab kohtutäitur saatma vara asukoha notariaalorganile nõude ehitise või hoonestusõiguse arestimiseks ning teadete esitamiseks sellel varal juba olevate arestide kohta (Vene NFSV TsPK § 298).

Arestitud vara müük ja kohtutäituri poolt sissenõutud summade jaotus. Arestitud vara realiseerimine peab üldreeglina toimuma riiklike või kooperatiivsete kaubandusorganisatsioonide kaudu, kusjuures defitsiitkaubad antakse üle riiklikele kaubandusettevõtetele ja kooperatiivorganisatsioonidele Sisekaubanduse Rahvakomissariaadi poolt määratud hindade alusel; kuld, hõbe, plaatina ja plaatinagrupperi kuuluvad metallid müntides, murrus, valmistooteis ja kangides, vääriskivid, välisvaluuta antakse üle Riigipangale või riigiettevõtetele Vene NFSV Rahanduse Rahvakomissariaadi juhiste järgi selle ettevõtte määratud hindadega, kellele need üle antakse; üleskirjutatud kariloomad antakse üle Üleliidulisele Riiklikule Loomavarumisühendusele sisseostuhindade järgi; ehitised antakse üle kommunaalosakondadele nimekirjas äranäidatud hinde järgi.

Ülejäänud varaliigid, kui neid ei ole võimalik realiseerida riiklike ja kooperatiivsete kaubandusorganisatsioonide kaudu, müüakse avalikul enampakkumisel, kuid ühiskonnastatud majanduse organisatsioonid võivad ka seda vara omandada kohalike kaubandusorganite poolt määratud hindadega. Seadus määrab, et vara aresti ja tema avaliku müügi vahel peab olema ajavahemik viiest päevast kuni ühe kuuni (välja arvatud kiirelt riknevad esemed). Enampakkumise juures on võlgnik õigustatud ära näitama üleskirjutatud esemete müügi järjekorda.

Müügist saadud summad antakse üle sissenõudjale. Kui enampakkumisel vara müügist saadud summa on suurem kui sissenõude-summa, siis antakse ülejääk võlgnikule. Kui aga summa ei ole küllaldane kõigi sissenõuete rahuldamiseks, siis toimub selle jaotamine kindlas järjekorras, olenevalt sellest, millisesse liiki kuulub ühe või teise usaldaja nõue ning kes on sissenõudjaks (Vene NFSV TsK § 101 ja Vene NFSV TsPK § 266).

Algul rahuldatakse täielikult esimese järjekorra nõudlused, siis teise järjekorra nõudlused jne. Kui rahast ei jätku kõigi samasse järjekorda kuuluvate nõudluste täielikuks rahuldamiseks, siis rahuldatakse need proportsionaalselt.

Esimeses järjekorras kuuluvad rahuldamisele: 1) tööliste ja teenistujate töötasanõuded ja nende muud nõuded, mis tulenevad tööseadustest, kollektiiv- ja töölepingutest, 2) kehavigastuse ja surmaga tekitatud kahju tasumise nõuded, 3) alimentide nõuded, 4) ametiühingute nõuded mahaarvestuste järgi vabriku-tehase ja kohalike komiteede ülalpidamiseks, 5) töötasanõuetega võrdsustatud nõuded, 6) sotsiaalkindlustuse nõuded.

Teises järjekorras kuuluvad rahuldamisele: 1) nõuded maksude alal ja nendega võrdsustatud miitmaksuliste tulude alal koos viivistega, 2) riikliku kindlustuse organite ja vastastikuse kooperatiivkindlustuse organisatsioonide nõuded ühiskonnastatud majanduse varade kindlustuse alal, 3) teised nõuded, mis seaduse järgi rahuldamise järjekorra suhtes võrdsustatud maksunõuetega.

Kolmandas järjekorras kuuluvad rahuldamisele: 1) pandiga tagamata Riigipanga nõuded ja teiste riigiasutiste ja ettevõtete, sega-aktsiaseltside, kooperatiivorganisatsioonide ja ülekaalus kooperatiivkapitali omavate aktsiaseltside nõuded, 2) riigiorganite poolt sissenõutavad trahvid, 3) ametiühingute nõuded, 4) teised riigiasutiste nõuetega võrdsustatud nõuded.

Neljandas järjekorras kuuluvad rahuldamisele kõik ülejäänud nõuded. Kuid NSVL Riigipangas panditud võlgniku varast rahuldatakse eelistatult pandipidaja nõuetele ainult töötasunõuded ja teised Vene NFSV TsPK § 266 p. „a“ loetletud nõuded, välja arvatud sotsiaalkindlustusnõuded (Vene NFSV TsK § 101).

Nende eeskirjade alusel koostab kohtutäitur sissenõudjate rahuldamise arvestuse ning, kui pooled ei esita kolme päeva jooksul vastuväiteid, annab raha sissenõudjatele välja. Vastuväidete korral sissenõudjate või võlgniku poolt esitatakse arvestus rahvakohtusse kinnitamiseks.

Kaebused kohtutäituri tegevuse peale. Iga kohtutäituri toimingu peale võivad kaevata pooled ning esitada protesti prokurör viiepäevase tähtaja jooksul rahvakohtusse, kelle piirkonnas toimub otsuse täitmine. Need kaebused ja protestid vaatab läbi rahvakohus, kes võib välja kutsuda pooled, kui ta seda asja lahendamiseks tarvilikuks peab.

Kohtumääruste peale võivad pooled esitada erikaebusi kraia (oblasti-) kohtusse (Vene NFSV TsPK § 270, NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 15).

Kohtutäituri ei ole õigust täitmist edasi lükata ega lõpetada ilma kohtu erimääruseta või sissenõudja avalduseta (Vene NFSV TsPK § 265).

Pooled võivad ka otsuse täitmise staadiumis lõpetada asja leppega. Sel juhul on otstarbekohane, et kohtutäitur esitaks asja rahvakohtule läbivaatamiseks ning poolte leppetoomingu kinnitamiseks. Vene NFSV TsPK ei sisalda juhiseid selle küsimuse kohta. Ukraina NSV TsPK näeb ette sellistel juhtudel leppetoomingu kohtule esitamise kinnitamiseks (Ukraina NSV TsPK § 309).

ERIMENETLUSASJAD.

Erimenetlusasjad erinevad haciasjadest sellepoolest, et neis puudub vaidluse element poolte vahel.

Kui erimenetlusasjade läbivaatamisel tekib poolte vahel vaidlus, siis võib kohtunik erimenetluse lõpetada ning anda pooltele võimaluse tekkinud vaidlust lahendada üldises hagikorras (Vene NFSV TsPK § 193).

Vene NFSV TsPK nägi algul ette järgmisi erimenetlusasjade liike:

- 1) kohtu korraldused surnud isikust järelejäänud vara kohta (XXI pt.),
- 2) vahekohtukirjad ja -otsused (XXII pt.),
- 3) deposiit (XXIII pt.),
- 4) kohtukäskkirjade väljaandmine (XXIV pt.),
- 5) abielu lahutus (XXV pt.),
- 6) sõjaväeteenistusest vabastamine usulistel veenetel (XXVI pt.),
- 7) kaebused notarite tegevusele (XXVII pt.).

1926. a. võeti Vene NFSV TsPK-sse peatükk XXVII-a väljakutsemenetluse kohta. Edaspidi, seoses rahvakohtu alluvuse täpsustamisega, kitsenes rahvakohtule alluvate erimenetlusasjade ring tunduvalt; deposiidiasjad, kohtukäskkirjade väljaandmine, vahekohtukirjade registreerimine ja tunnistuste väljaandmine surnud isiku vara ülemineku kohta tema pärijaile läksid üle notariaalkontoritele ning abielulahutuse asjad perekonnaseisuaktide registreerimise organitele.

Rahvakohus võtab erimenetluse korras tarvitusele abinõusid usaldajate nõuete tagamiseks surnud isiku vara vastu (TsPK § 198), kuni pole selgunud pärijad, kelle vastu usaldajad võiksid esitada oma hagiid.

Peale selle annab rahvakohus samas korras välja täitelehti vahekohtu otsuste põhjal (vt. Vahekohtu määrustik, lisa Vene NFSV TsPK XXII peatükile). Vahekohtu menetluse aluseks on poolte vabatahtlik kokkulepe nende vaidluse lahendamise kohta kummagi protsessija poolt valitud isikute — vahekohtunike — poolt.

Nõukogude riik, võimaldades vahekohut, võtab samal ajal tarvitusele abinõusid, et klassivaenlane ei saaks seda vaidluste lahendamise viisi kasutada riigi ja töötajate huvide kahjustamiseks. Sel eesmärgil on sisse seatud riiklik kontroll. Kokkuleppe registreerimisel asja lahendamise kohta vahekohtus (vahekohtukiri) kontrollib riiklik notariaalkontor, kas käesolev vaidlus võib olla vahekohtuliku menet-

luse esemeks (ühiskonnastatud majanduse asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vaidlusi, vaidlusi maa kasutamise kohta ja töövahekordadest tekkinud vaidlusi ei või läbi vaadata vahekohus). Pärast vahekohtu otsust, täitelehe väljaandmisel otsuse sunniviisiliseks täitmiseks, kontrollib rahvakohus, kas otsus ei ole vastuolus seadusega ja Vahekohtu määrustikuga. Sellise vastuolu avastamisel keeldub rahvakohus täitelehte välja andmast.

„Kaotatud esitajadokumentidest tulenevate õiguste ennistamise asjad“ või „Väljakutsemenetluse“ asjad näeb ette Vene NFSV TSPK pt. XXVII-a.

Selle menetluse sisu seisneb selles, et isik, kes kaotanud esitajadokumendi (näiteks, riikliku töö-hoiukassa hoiutunnistuse), olles huvitatud sellest, et kaotatud dokumendi pidaja ei saaks viimase järgi vastavaid väärtusi, esitab dokumendi väljaandnud asutise asukohta rahvakohtusse palve dokumendi hävinuks tunnustamiseks. Rahvakohus, tuvastanud dokumendi kaotuse fakti, teeb määruse kuulutuse avaldamise kohta ning keelu kohta toimetada makseid dokumendi järgi.

Kui selle järgi saabub kohtusse avaldus dokumendi pidajalt, siis annab rahvakohus dokumendi kaotanud isikule tähtaja mitte üle kahe kuu dokumendi pidaja vastu hagi esitamiseks dokumendi väljandmise kohta; kui sellist hagi ei esitata, siis kaotavad kohtu poolt rakendatud abinõud (keeld toimetada makseid) oma jõu. Vastupidi, kui vaatamata kuulutusele dokumendi pidajat ei avastata, teeb rahvakohus määruse kõigi õiguste tühiseks tunnustamise kohta kaotatud dokumendi järgi ning kohustab kaotatud dokumendi väljaandnud asutist andma avaldajale kaotatud dokumendi asemele uue (duplikaadi). Kui aga pärast seda avastatakse kaotatud dokumendi pidaja, siis võib ta esitada hagi avaldaja vastu õigustamatu rikastumise kohta.

Lõpuks kuulub erimenetlusasjade hulka kaebuste läbivaatamine notarite tegevusele.

Kapitalistlikes maades on notariaat selliseks õiguslikuks institutsiooniks, mis seisab valvel eraomanike huvide eest; tema peamiseks ülesandeks on tsiviilõiguslike tehingute tõestamine, et anda neile suurimat usaldatavust. Reas kapitalistlikes maades esineb notar samaaegselt poole esindajana, juriskonsuldina ja eestkostjana. Vastastikused vahekorrad notari ja tema kliendi vahel on eravahekorrad; notariaalkontor on eraettevõtte, mis võtab tasu teenindamise eest.

Nõukogude riigis on notariaat rajatud täiesti vastupidistele alustele: ta on riiklik asutis; notariaalkontor allub kohtu kontrollile; notar on riigiteenistuja; kuigi notar tehingu seaduslikkuse kontrolli-

misel ei võta seisukohta tehingu otstarbekuse, kasulikkuse või kahjulikkuse kohta poolte suhtes, on ta siiski töötajale nõuandjaks ja abistajaks, seletades neile seadust ning kohustuste sisu, mis nad tehingu sõlmimisega enesele võtavad ja abistades aktiivselt töötajaid nende õiguste ning seaduslike huvide kaitsmisel.

Notariaalorganid teostavad rea toiminguid: 1) tehingute ja volituste notariaalne tõestamine, 2) täitepealdiste väljaandmine, 3) vekslite protestimine, 4) tšekkide mittetasumise tõestamine, 5) mereprotestide teostamine, 6) dokumentide ärakirjade tõestamine ja väljavõtete tõestamine raamatutest ning dokumentidest, 7) allkirjade ehtsuse tõestamine dokumentidel, 8) isikute ja asutiste avalduste üleandmine teistele isikutele ning asutistele ja tunnistuste väljaandmine üleantud avalduste kohta, 9) dokumentide esitamise aja tõestamine, 10) isiku teatud asukohas viibimise tõestamine, 11) kirjavahetuse vastuvõtja isiku tõestamine, 12) kohustusesemete (raha ja väärtpaberite) deposiiti võtmine üleandmiseks kuuluvuse järgi, 13) pärandi hoiu abinõude tarvitusele võtmine ning tunnistuste väljaandmine, mis tõestavad surnud isiku vara üleminekut pärijaile, 14) tõendite tagamine enne hagi esitamist, 15) tunnistuste väljaandmine kodaniku teadmata äraolijaks ja teadmata äraolija surnuks tunnustamise kohta, 16) tehnilise abi osutamine notariaaltoimingute teostamisel, 17) tõlgete valmistamine ühest keelest teise, 18) dokumentide hoidmine (Vene NFSV riiginotariaadi määrustiku § 1, kinnitatud Ülevenemaalise Kesk-täitevkomitee ja Vene NFSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt 20. juulil 1930. a.).

Notariaadi praktikas omavad erilist tähtsust täitepealdised.

Neid annavad notariaalorganid välja tervele reale vaieldamatutele dokumentidele (Riiginotariaadi määrustiku § 25 ja „Dokumentide loetelu, mille järgi sissenõudmine toimub notariaalorganite täitepealdiste alusel“ ((VSKK 1930. a. nr. 38, art. 477).

Notariaalorgani täitepealdis tehakse dokumendile enesele, ta omab täitelehe jõudu ning kuulub sunniviisilisele täitmisele kohtutäituri kaudu.

Kaebused notarite tegevuse peale vaadatakse läbi rahvakohtute poolt poolte väljakutsega, tõendite kontrollimisega ja vajaduse korral rajooni notariaalkontori arvamuse väljanõudmisega (Vene NFSV TsPK § 231).

Mis puutub täitepealdistesse, siis keeldumise korral täitepealdise andmisest võib usaldaja esitada kaebuse; kui aga notariaalorgan on täitepealdise andnud, siis võib võlgnik vaielda selle vastu ainult üldhagikorras. Täitepealdise kehtetuse kohta esitatud hagi võib kohus tagada pealdise täitmise peatamisega.

Seoses NSVL Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 27. märtsist 1935. a. „Finansside ja arvestuse korrastamise kohta kolhoosides“ andsid NSVL Ülemkohus ja NSVL Prokuratuur ringkirjas 26. juunist 1935. a. seletuse, et kolhooside arvetelt mahakirjutamine ei või toimuda täitepealdiste põhjal, vaid sissenõudmiseks on vaja kohtuotsust, mis tehtud hagikorras, poolte väljakutsega.

Tsiviilasjade statistika näitab, et viimastel aastatel on erimenetlusasjade osatähtsus väga väike.

KASUTATUD LÜHENDEID.

- KTK — Kesk-täitevkomitee
- KrPK — Kriminaalprotsessi koodeks
- LSKK — NSV Liidu tööliste-talupoegade valitsuse seaduste ja korralduste kogu
- NSV — Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
- NSVL — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
- RK — Rahvakomissariaat
- RKN — Rahvakomissaride Nõukogu
- TsK — Tsiviilkoodeks
- TsPK — Tsiviilprotsessi koodeks
- NFSV — Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik
- VKTK — Ülevenemaaline Kesk-täitevkomitee
- VSKK — Vene NFSV tööliste-talupoegade valitsuse seaduste ja korralduste kogu
- ÜAÜKN — Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu
- ÜK(b)P — Üleliiduline Kommunistlik (bolševikkude) Partei

SISUKORD

I peatükk.	Aine ja süsteem	5
II peatükk.	Nõukogude tsiviilprotsessi arengu ajalugu . . .	12
III peatükk.	Nõukogude tsiviilprotsessi põhiprintsiibid . . .	20
IV peatükk.	Võimkond ja kohtualluvus	32
V peatükk.	Tsiviilprotsessi osalised	41
VI peatükk.	Hagi	62
VII peatükk.	Tõendid	70
VIII peatükk.	Asja eel-ettevalmistus	79
IX peatükk.	Kohtulik asjaarutamine	82
X peatükk.	Otsus	91
XI peatükk.	Otsuse peale edasikaebamine	98
XII peatükk.	Kohtuotsuste ja -määruste uuesti läbivaatamine järelvalvekorras	107
XIII peatükk.	Kohtuotsuste täitmine	111
XIV peatükk.	Erimenetlusasjad	122

Vastutav ning keeleline toimetaja Mihkel Tedre.

Ladumisele antud 24. VI 1946. Trükkimisele antud 26. VIII 1946.
Trükiarv 3200 eks. Paber 56 × 79, ¹/₁₆. Trükipoognaid 8. Trükitähti
trükipoognas 47872. Arvutuspoognaid 9,4. MB-05801. Tellimise nr. 1030.
Trükikoda „Ühiselu“, Tallinn, Pikk tn. 42.

На эстонском языке. Гражданский процесс.

RBL. 7.—

A-16022

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00496631 5